

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Bereczki Zsolt László

2008.

**ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM
HADTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

BERECZKI ZSOLT LÁSZLÓ

BIZTONSÁG A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

TÉMAVEZETŐ:

Dr. BÖKÖNYI ISTVÁN PhD nyá. bv. altábornagy

Budapest, 2008. április

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
1. FEJEZET: A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI RENDSZER BEMUTATÁSA	7
1.1. Fogalom meghatározások	7
1.2. Jogszabályi háttér	11
1.3. A büntetés-végrehajtás története	12
1.4. Börtönrendszerek a XIX. században	12
1.5. A magyar büntetés-végrehajtás története	16
1.6. A szabadságvesztés büntetés végrehajtásának alapelvei	21
1.7. KÖVETKEZTETÉSEK	25
2. FEJEZET: A STATIKUS BIZTONSÁGI RENDSZER	26
2.1. Általános követelmények	26
2.2. Építészeti sajátosságok	26
2.3. Fegyverzet	48
2.4. Kényszerítő eszközök	48
2.5. Büntetés-végrehajtási Speciális Biztonsági Csoportok felszerelése	49
2.6. Műszaki eszközök	49
2.7. Különleges gépjárművek	50
2.8. Polgári és katasztrófavédelmi eszközök	50
2.9. Kutyatelep	50
2.10. KÖVETKEZTETÉSEK	53

3. FEJEZET: A SZABADSÁGVESZTÉS BÜNTETÉS VÉGREHAJTÁSA, DINAMIKUS BIZTONSÁGI TEVÉKENYSÉG	55
3.1. A szabadságvesztés büntetés-végrehajtásának célja	55
3.2. A szabadságvesztés végrehajtásának feladata	57
3.3. A büntetés-végrehajtási nevelés fogalma	58
3.4. A fogvatartottak kockázat alapú osztályba sorolása	60
3.5. A z elítéltek foglalkoztatása	68
3.6. Családi, társadalmi kapcsolatok támogatása	83
3.7. Ösztönző rendszer	88
3.8. Az elítéltek fegyelmi felelőssége	98
3.9. KÖVETKEZTETÉSEK	100
IV. FEJEZET: ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK, AJÁNLÁSOK	102
4.1. Javaslatok	104
4.2. Szervezési feladatok	107
4.3. Ajánlások	108
4.4. Új tudományos eredmények	108
IRODALOMJEGYZÉK	110
PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK	

BEVEZETÉS

Témaválasztás, a kutatási téma aktualitása és újszerűsége

Miért választottam doktori értekezésem témájaként a büntetés-végrehajtási biztonsági rendszerek elemzését?

Első olvasatra joggal merül fel ez a kérdés, hiszen eddigi pályafutásom során – börtönparancsnoki időszakomat leszámítva – főként rehabilitációval, reszocializációval és az adminisztratív tevékenységek koordinációjával foglalkoztam. Ha azonban mélyebben megvizsgáljuk a kérdést, egyértelművé válik: a börtönökben minden tevékenység szorosan összefügg a biztonsággal, sőt a börtönök biztonságának legfontosabb alappillére azon tevékenységek összessége, melyeket a felületes szemlélő és sokszor a büntetés-végrehajtási alkalmazottak sem tekintenek biztonsági tevékenységnek. Az egyszerű „smasszer” szavaival élve „a rab nem a bástyafal miatt marad bent a börtönben, hanem mert nem akar megszökni.” A börtönök biztonságát, a biztonsági rendszert, rendszereket tehát csak komplexen lehet és szabad kezelni, értelmezni. A börtönök biztonsága, a reszocializáció hatékonysága, a reintegráció, a társadalom megítélése, a közbiztonság együtt kezelhető, egymástól nem elválasztható fogalmak.

Eddigi ismereteim alapján bátran állíthatom, hogy Magyarországon ezidáig nem sokan foglalkoztak tudományos mélységgel a börtönrendszerek biztonsági elemeinek elemzésével. Én most megkísérlem. Az értekezésben szereplő, és a nem szakmabelieknek idegenül hangzó kifejezések, mint a dinamikus, statikus biztonság fogalma, a kezelési és biztonsági büntetés-végrehajtási rendszerek, a garanciális büntetés-végrehajtás nem újdonságok, csak mindeddig szigorúan büntetés-végrehajtás szakmai értekezleteken és tanulmányokban lehetett olvasni róluk. Amit teszek, az a büntetés-végrehajtási biztonsági rendszerek elemzése, a fogalmak és eljárások tisztázása és talán a jövőkép felvázolása.

Munkahipotézisek

A tudományos probléma lényegét, kutatómunkám célirányosságát, a kutatási eredmények megfogalmazását, valamint a kutatás további behatárolását az alábbi munkahipotézisek motiválták.

- Van-e Magyarországon egységes biztonsági rendszer a büntetés-végrehajtás területén?
- Világosan meghatározhatóak-e a különféle biztonsági rendszerek működésének módozatai, hatékonyságuk és hozzájárulásuk a társadalom biztonságához?
- Hogyan lehet optimalizálni a dinamikus és statikus biztonsági elemek együttműködését?
- Melyek lehetnek a fejlesztés irányai hazánkban, tekintettel az ország gazdasági helyzetére?

A tudományos probléma megfogalmazása

Elsődlegesen célszerű definiálni, hogy mit is jelent a büntetés-végrehajtásban a biztonság. Következő feladatként jelentkezik a biztonság elemeinek, illetve egymásra gyakorolt hatásainak feltérképezése, majd ezek kölcsönhatásának elemzése.

Célom, hogy ezekből az elemzésekből a magyar büntetés-végrehajtás fejlesztése, illetve a fejlesztés iránya világossá váljon.

A kutatómunka célkitűzései

-Megvizsgálni a büntetés-végrehajtás biztonsági rendszereit, azok elemeit, feltárva azok hiányosságait.

-Definiálni a büntetés-végrehajtás biztonsági rendszer fogalmát, világosan elkülönítve a dinamikus és statikus elemeket, leírni a büntetés-végrehajtás egyéb kapcsolódó biztonsági, védelmi tevékenységeit.

-Elemezni a különböző biztonsági fokozatú, -nyitott, félig nyitott, zárt, szigorúan zárt-rezsimű intézetek üzemeltetésének elméleti és gyakorlati problémáit.

-Javaslatok kidolgozása a költség-hatékony biztonsági rendszer fejlesztése, a dinamikus biztonsági rendszer működésének fejlesztésével.

A kutatómunka kiterjedése

Kutatási tevékenységem alapvetően elméleti jellegű. Tárgyát és célját tekintve egy konkrét, jól behatárolható témára koncentrálok, amely magában foglalja a témakörbe tartozó szakmai dokumentumok, külföldi és hazai szakanyagok feldolgozását, elméleti összefüggéseinek rendezését és tisztázását.

Az értekezés lezárva 2008. április

Alkalmazott kutatási módszerek

-hazai és nemzetközi irodalom felkutatása a téma feltárásához és feldolgozásához

-szakirodalmi források felhasználása az elemzések, következtetések, javaslatok széleskörű megalapozásához, az összefüggések bemutatásához

-hazai és nemzetközi szakmai konferenciák, workshopok tapasztalatainak, illetve az azokon szerzett ismeretek feldolgozása,

-külföldi tanulmányutak tapasztalatainak hasznosítása,

-saját gyakorlati tapasztalatok rendszerezése, értékelése

I. FEJEZET: A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI RENDSZER BEMUTATÁSA

1.1. Fogalom-meghatározások

A fejezetben disszertációm alapvető fogalmait határozom meg. Részletezem a statikus és dinamikus biztonsági rendszer elemeit. Definiálom a felügyelet és őrzés fogalmait. Ismertetem a jogszabályi hátteret. Kitérek a biztonsági rendszer egészének meghatározására is.

Tárgyalom a modern szabadságvesztés-büntetés történetét, rámutatva, hogy a ma alkalmazott módszerek, eljárások és végrehajtási formák milyen múlttal, mely gyökerekkel rendelkeznek.

A fejezet a nemzetközi fejlődés bemutatása mellett rátér a magyar büntetés-végrehajtási rendszer kialakításának előfeltételeire, a polgári jogrendszer fejlődésével párhuzamos és azzal szorosan összekapcsolódó fejlesztésére a második világháború végéig.

Ismertetem a modern európai büntetés-végrehajtás alapelveit, melyek mentén a büntetés-végrehajtási szervezetek munkája szerveződik. Ezek az elvek nem kifejezetten jogi normák, mégis valamennyi büntetés-végrehajtási szakember ezek alapján kell végezze mindennapi munkáját, hiszen ez egyrészt garancia a szakszerű és jogszerű feladat-végrehajtásra, másrészt a jövőben folytatandó reintegrációs tevékenységnek is záloga.

Büntetés-végrehajtási biztonság:

Legáltalánosabban úgy fogalmazhatnánk, hogy ez egy optimális, veszély- és zavarmentes helyzet, amelyben a dolgok rendje kiszámíthatóan az adott rendszer elvárásai, tervei és szabályai szerint alakul. Minden rendszer és szervezet működtetéséhez alapvetően fontos és fenntartására különféle eszközöket vesznek igénybe. Ez az egyes szervezetek rendeltetésének és működési feltételeinek függvénye.

A büntetés-végrehajtás szervezetének feladatának sokrétűségéből fakadóan vannak más fegyveres és rendvédelmi szerveknél megtalálható, és vannak speciális biztonsági feladatai. Ha tehát speciálisan a büntetés-végrehajtás biztonságáról beszélünk, akkor azt olyan állapotként definiálhatjuk, amelyben a rendszer normális működése lehetővé teszi a szervezet egésze számára a meghatározott feladatok végrehajtását. Normális működés alatt, pedig a jogszabályokban meghatározott, tervezett, előre belátható tevékenységeket értjük. Ebben az állapotban sem a társadalom, sem a személyi állomány, sem a fogvatartottak, sem a büntetés-végrehajtás javai nincsenek veszélyben, illetve a veszély megelőzésére, elhárítására begyakorolt eljárások, fogások állnak rendelkezésre, melyekhez a szükséges előerő, tudás és anyagi háttér is biztosított. (Büntetés-végrehajtás Biztonsági Stratégia)

A büntetés-végrehajtás biztonságát nem lehet a büntetés-végrehajtási intézet biztonságával azonosítani, hiszen nem kívánt események az intézet területén kívül, pl. előállításnál, szállításnál, külső munkáltatásnál is történhetnek.

A büntetés-végrehajtás intézet biztonsága is két nagy, különálló területre, a külső és a belső biztonságra bontható fel. A külső biztonság a hagyományos szakmai szóhasználattal élve objektumvédelemnek nevezett terület. (Külső kerület védelme.) A büntetés-végrehajtásnál azonban az objektumvédelem nem csak a külső támadások elleni védekezésről szól, hanem a belülről kifelé irányuló kitörési kísérletek szökések, támadások elhárítását is jelenti.

A büntetés-végrehajtás biztonságának másik fő eleme a belső biztonság, amely nem kizárólag a belső területek védelmét, hanem hangsúlyozottan a rend fenntartását jelenti a körleteken,

munkahelyeken, tantermekben és általában azokon a helyszíneken, ahol fogvatartottak tartózkodnak.

A büntetés-végrehajtásnak a biztonságot úgy kell megvalósítania, hogy közben az egyéb büntetés-végrehajtási feladatokat is tegye lehetővé. Ezért rendszeresen keresni kell a komplex feladatmegoldások lehetséges módjait, és esetenként rangsorolni kell a különböző célokat, értékeket.

Biztonsági tevékenység:

A biztonsági tevékenység a biztonság kialakítására, fenntartására és visszaállítására tett intézkedések, cselekvések összessége.(Büntetés-végrehajtás Biztonsági Stratégia) Ez a magyar büntetés-végrehajtási szervezetnél, hasonlóan a legtöbb európai ország gyakorlatához passzív-preventív jellegű és abból az egyszerű tényből indul ki, hogy totális biztonság nem létezik. Ebből adódóan a biztonsági tevékenységekkel kapcsolatos döntéshozatal valószínűségeken és rizikóértékeléseken alapul.

A biztonsági tevékenységek tárgyát képezik mindazok akiket, vagy amiket a büntetés-végrehajtás működésével összefüggő veszélyek fenyegethetik, jelesül: a társadalom, a fogvatartottak, a személyi állomány tagjai és a büntetés-végrehajtás javai.

A társadalom, vagy annak tagjai veszélybe kerülhetnek, ha a büntetés-végrehajtás nem teljesíti alapfunkcióját, vagyis a fogvatartottak izolációját (szökés, önkényes távollét), ha a legális távollét alatt bűncselekményt követ el az elítélt, vagy ha a fogvatartás során veszélyezteti a vele kapcsolatba kerülő személyeket.

A fogvatartottakat veszélyeztetheti a többi fogvatartott, a személyi állomány jogtalan magatartása, az általa elkövetett bűncselekmény sértettje, vagy más civil személyek magatartása, illetve a közegészségügyi, munka és tűzvédelmi szabályok be nem tartása, valamint az előre nem látható természeti katasztrófák.

A személyi állomány tagjait veszélyeztetheti a fogvatartott, civil személyek, vagy más személyi állományi tagok jogtalan magatartása, szolgálati feladatainak jellege, a különböző közegészségügyi, munka és érintésvédelmi szabályok be nem tartása, továbbá az előre nem látható természeti katasztrófák.

A büntetés-végrehajtás javait veszélyeztethetik a fogvatartottak által elkövetett cselekmények, a személyi állomány tagjai által elkövetett jogtalan, vagy gondatlan cselekmények, a büntetés-végrehajtás javai ellen intézett támadás, illetve tűz, vagy más természeti katasztrófák.

A biztonsági tevékenységek alanyai azok, akik a biztonsági rendszer kialakításában és fenntartásában részt vesznek. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek teljes személyi állománya, fogvatartotti állománya és az együttműködő szervezetek alanyai a büntetés-végrehajtás biztonságának.

A személyi állomány valamennyi tagja felelős természetesen a büntetés-végrehajtás biztonságáért, mégis – a dinamikus biztonsági szemlélet okán – különösen fontos szerepe van a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó munkatársaknak.

A személyi állomány tagjai kétféleképpen járulnak hozzá a biztonság fenntartásához: egyrészt saját szakfeladatait végzik, másrészt egyéb kifejezetten biztonsági feladatot végezhetnek.(Ez különösen krízishelyzetben érvényes.)

A fogvatartottak is jelentős szereplői a büntetés-végrehajtás biztonsági rendszerének. Együttműködésük hiányában nem, vagy csak rövid ideig maradna működőképes a biztonsági rendszer, ezért alapvetően fontos belátni, hogy a fogvatartottak is e rendszer alanyai azáltal, hogy érdekeltek együttműködni a rájuk vonatkozó szabályok betartásában.

Az együttműködő szervek, rendvédelmi szervezetek főként hatósági jogosítványaik alapján (ÁNTSZ, Tűzoltóság), illetve krízishelyzetek felszámolásakor vesznek részt a büntetés-végrehajtás biztonsági tevékenységében.

A biztonsági tevékenységek eszköze minden olyan eszköz, amelyet a büntetés-végrehajtás a fogvatartás rendje és biztonsága érdekében alkalmaz. Ezek lehetnek szimbolikus javak (pl. jogszabályok, stratégiák) és tárgyasult javak. Az eszközök felhasználási köre is két részre osztható: a statikus és a dinamikus biztonság fenntartását szolgáló javakra.

A statikus biztonság eszközei a hír és biztonságtechnikai eszközök, a kényszerítő és mozgáskorlátozó eszközök, a lőfegyverek, a különféle védőeszközök és felszerelések, a biztonsági létesítmények és építészeti eszközök.

A dinamikus biztonság eszközei a jogszabályok és belső utasítások (azok használata és tájékoztatása), a napi élet strukturálása, racionális szervezése, a konfliktusok hatékony kezelése, az átlátható és progresszív kezelési gyakorlat kialakítása, a célorientált információs rendszer kialakítása és működtetése, valamint a gyors és hatékony reagáló képesség az esetlegesen felmerült válsághelyzetek kezelésére.

Szintén a dinamikus biztonsági elemek közé sorolom a fogvatartottak normális, mindennapi életét befolyásoló eszközöket, így a zárkakat, közösségi helyiségeket, fogvatartotti munkahelyet, az ellátást, ételmezést, a szabadidős tevékenységeket, a kulturális tevékenységek eszközeit, illetve a külvilággal történő kapcsolatot.

Az őrzés és a felügyelet:

A büntetés-végrehajtásnak alapvetően két fontos feladata van: a fogvatartottak meghatározott helyen tartása, és reszocializációja.

Az őrzés a fogva tartott állandó kontroll alatti tartását jelenti. Célja annak megakadályozása, hogy az elítélt kivonhassa magát a büntetés-végrehajtása alól.

A felügyelet alapvetően a büntetés-végrehajtás rendjének, ezen belül az elítéltek fegyelmének fenntartását célozza. Felügyelet alatt tehát a fogva tartott bizonyos fokú mozgási szabadságot élvez. Mozgása, intézetben belüli közlekedése a meghatározott területen kötetlen, azonban ezt állandó figyelemmel kísérés mellett teheti.¹

Dinamikus biztonság:

Bár kétségkívül szükséges és fontos részei a büntetés-végrehajtási intézeteknek a különféle biztonságtechnikai eszközök, a falak, fegyverek és rácsok, azért az egyértelmű minden olyan ember számára, aki fegyőrként már egy kis időt eltöltött a büntetés-végrehajtásnál, hogy a fogvatartottak jó része – az egészen veszélyes szervezett bűnözők és a szociopaták kivételével – leginkább nem a falmászástól való félelmében nem próbálja meg a szökést.

A fogvatartottak kontrolljának leghatékonyabb eszköze a kommunikáción alapul. Az a fajta biztonsági rendszer, amely mindazon tevékenységek összességét magába foglalja, ami a

---

¹ (0114/1997. Bv. Országos Parancsnoki intézkedés)

fogvatartottak személyiségének, viselkedésének, társas viszonyainak megismerésén, megértésén és befolyásolásán alapul, dinamikus biztonsági rendszernek nevezzük.

A dinamikus biztonsági rendszer működtetésének két alappillére van: a személyzet állandó jelenléte e fogvatartottak között, illetve a kommunikációs készségek megfelelő színvonala.

A dinamikus biztonság egyértelműen azokon a személyeken múlik, akik közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkoznak, illetve azoktól a személyektől, akik a büntetés-végrehajtási intézeteket üzemeltetik. Így például közvetlen hatása van a dinamikus biztonságra a körleten szolgálatot teljesítő körletfelügyelőknek, nevelőknek, szociális ügyintézőknek, pszichológusoknak, lelkészeknek, munkáltatási felügyelőknek és termelésirányítóknek, de közvetlen hatása van az egészségügyi szolgálatban dolgozóknak és a gazdasági szakterületen dolgozóknak is. Ahogyan azt a régi fegyőrök mondták: „ha a rabnak tele van a hasa és el van foglalva, nincs vele baj”.

Sokan nem sorolják a dinamikus biztonsági rendszer részéhez az ellátó, üzemeltető, vagy egészségügyi rendszereket, pedig itt is a folyamatos és megfelelő kommunikáció, a felmerült problémák kezelése az, amely nagymértékben hozzájárulnak egy intézet biztonságához.

Statikus biztonság:

Ez azon eszközök, eljárások és tevékenységek összessége, amelyek a fogvatartottak biztonságra veszélyes cselekedeteinek fizikai megakadályozására és megszüntetésére vonatkoznak. A statikus biztonság egyrészt a személyi állomány ilyen irányú tevékenysége (pl. őrtoronyban való őrködés, biztonságtechnikai rendszer figyelése stb.) másrészt az e célt szolgáló anyagi-technikai eszközök, eljárások összességét jelentik.

A biztonsági rendszerek:

Ezek azok az eszközök, tevékenységek és módszerek, amelyek együttes alkalmazásával kiküszöbölhetők vagy csökkenthetők a biztonságot fenyegető tényezők. A gyakorlatban nehéz elkülöníteni a biztonsági rendszer más egyéb a büntetés-végrehajtás intézetekben működő rendszerektől, hiszen a napi munka során szorosan kapcsolódnak egymáshoz. A biztonsági rendszer működtetése során gyakran konfliktusba kerül más egyéb rendszerekkel. Ilyenkor kell az összes körülményt figyelembe véve, a megfelelő kompromisszumok megkötése mellett a lehetséges biztonsági kockázatok minimalizálására törekedni.

A biztonsági rendszer egy állandó készenléti állapotot teremt a büntetés-végrehajtási intézet biztonságát sértő vagy veszélyeztető belső cselekmények, rendkívüli események, illetve az intézményt érő külső támadás elhárítására. A rendszernek garantálnia kell a fogvatartottak, a személyi állomány, a büntetés-végrehajtási intézet személy és vagyonbiztonságát és minden esetben biztosítania kell a fogvatartottak meghatározott helyen való tartását. Képesnek kell lennie az esetlegesen együttműködő egyéb szervezetek, vagy rendvédelmi szervekkel való együttműködésre, azok tevékenységének biztosítására.

1.2. Jogszabályi háttér:

A büntetés-végrehajtás a szervezet jogállásáról szóló 1995. évi CVII. törvény és ennek végrehajtására kiadott egyéb jogszabályok alapján teljesíti alaprendeltetéséből adódó feladatait.

„...a külön törvényben meghatározott szabadság-elvonással járó büntetéseket ....”

A végrehajtás módját törvényerejű rendelet, az annak módosítására kiadott törvény, valamint miniszteri rendelet határozza meg.

„Büntetés és intézkedés csak a bíróság jogerős határozata alapján, jogszabályban meghatározott módon hajtható végre.”

A feladat ellátását a szervezet különböző fokozatú büntetés-végrehajtási intézetekben valósítja meg. A fokozatokon belül további differenciálási szempontok figyelembe vételével kerülnek elhelyezésre – ellátva, foglalkoztatva - a fogvatartottak.

A Magyarországon fogvatartott emberek közel fele a legszigorúbb végrehajtási fokozatban illetve előzetes letartóztatásban, és csak mintegy 1/17-e van a legenyhébb -fogház- fokozatú intézetben.

Az adatok ilyen legkevésbé mélyreható elemzése is mutatja, hogy a mindennapi biztonsági tevékenység alapja minden intézet típusnál az őrzés, és csak nagyon szűk annak a lehetőségnek a köre, amikor a felügyelet vagy ellenőrzés a módszere a fogva tartásnak (intézeteken kívüli munkáltatás, kórházi kihelyezés, stb.).

Az intézetek biztonságának két fogalmát különíthetjük el: dinamikus és statikus. Ez a dolgozat alapvetően az intézet biztonságának statikus elemeit dolgozza fel és foglalja rendszerbe az általam célszerűnek tartott módon. Azért alapvetően, mert ezen belül is csak érintem a személyzet biztonsági tevékenységét szabályozó rendelkezéseket, a tűz-és munkavédelmi eszközöket és egyéb védőfelszereléseket.

Tévedés lenne azt hinni, hogy létesítményekkel, eszközökkel a fogvatartottak megőrizhetőek, az intézet biztonsága fenntartható. Ezen eszközök „tartalommal való megtöltése” a dinamikus biztonság eszköztára: megfigyelés, értékelés, tájékoztatás, információs rendszer, napi élet racionális szervezése, bánásmód, fegyelmezési-jutalmazási gyakorlat, életminőség és a hatékony beavatkozás lehetősége.

A biztonság fenntartásában alapvetően a büntetés-végrehajtási személyzet, valamint a társszervek, az egyházak, és egyes társadalmi szervezetek vesznek részt. A személyzet tagjai a napi szolgálati feladatuk ellátásán túl – legyen az bármely szakterület – bevonhatóak közvetlen biztonsági feladat ellátására is.

Ahhoz, hogy bemutassam egy korszerűen megépített, berendezett és felszerelt büntetés-végrehajtási intézettel szembeni elvárásokat, indokoltnak tartom felvázolni a szabadságvesztésnek, mint fő büntetési nemnek rövid történetiségét, az intézményrendszer kialakulását és a szabályozás tartalmi változásait.

E rövid bevezetést egy idézettel zárom, amely Balla Károly 1841-ben kiadott börtönügyi munkájából származik:

„A büntetőjog, az egész büntetési rendszer előíráshalommá és papírrendelkezésekké válik jól szervezett végrehajtás nélkül. A végrehajtás realizálja a büntetőjog (ezen belül a büntetések) kitűzött céljait, s ugyanígy képes meg is hiusítani azokat.”

1.3. A büntetés-végrehajtás története

XVIII. század derekán, a felvilágosodás eszméinek hatására vált egyre nagyobb jelentőséggel bíró büntetési nemmé a szabadságvesztés-büntetés.

A polgári felvilágosodás eszméinek hatására a kor gondolkodása elfordult az embertelen és kegyetlen büntetési eszközöktől. A szabadságvesztés vált a legideálisabb büntetési nemmé, mert az egyéni szabadság elvén nyugvó társadalomban a szabadság elvétele olyan szigorú megtorló eszköz, mely mind az elítéltre, mind a társadalom egészére elrettentő, visszatartó hatást gyakorol.

Emellett még felmerültek olyan társadalmi szükségletek, melyek kielégítésére alkalmas volt az elítéltek tömeges és olcsó munkaereje. A társadalom gazdasági szerkezetében és gondolkodásában lezajló folyamattal párhuzamosan jelentek meg a szabadságvesztés végrehajtásának különböző elemei:

- társadalomtól történő elszigetelés,
- munkakényszer,
- az elítéltek erkölcsi nevelése és
- a tettesek osztályozása.

1.4. Börtönrendszerek a XIX. században

A XIX. század elején Észak-Amerikában és Európa szerte a büntetések rendszerében első helyen már a szabadságvesztés alkalmazása állt.

A gyakorlatot a (különböző elméleti alapokból kiinduló) kísérletezés jellemezte, melynek középpontjában az elítéltek megjavítását biztosító börtönrendszer létrehozása állt. Ezek a rendszerek felölelték a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának módjára vonatkozó elveken felül a börtönépítészeti, a börtönegészségügyi, a rabmunkáltatás és rabnevelés kérdéseit is.

A magánelzárás rendszere (magánrendszer):

A magánelzárás rendszerű büntetés-végrehajtás lényege az elítélt teljes elkülönítése a szabadságvesztés-büntetés egész tartamára, hogy ily módon teremtsék meg az elítélt „magába szállásának”, vezeklésének, végső soron erkölcsi megjavulásának lehetőségét.

Az első magánelzárás rendszerű börtönt Amerikában, Philadelphiában 1777-ben létesítették. E kísérleti börtön mintájára építették 1818-ban a Pittsburg-i börtönt, amely már véglegesítette a magánelzárás rendszerét. Európában is teret hódított: világhírűvé vált Angliában a Millbank-i, Franciaországban a párizsi Mazas, Németországban a berlini Moabit.

Hazánkban a márianosztrai, a balassagyarmati és a komáromi börtönökben vezették be ezt a rendszert.²

A magánelzárás rendszerű börtönök jellemzői:

- Az elítélteket egyedül helyezték el.
- A zárakban az elítéltek egyedül dolgoztak (kosárfonás, cipésmunka, asztalosmunka.
- Közös foglalkozásokon (pl. napi séta az udvaron, vasárnapi misén stb.) álarc viselése volt kötelező.
- A börtönökben papokat és tanítókat alkalmaztak. A papok a lelki gondozást látták el, a tanítók írni-olvasni tanították a rabokat.
- Rendszeresítették az egészségügyi gondozást.

E börtönrendszernek kétségkívül voltak pozitívumai: az elítéltek elkülönítésével a káros egymásra hatást kiküszöbölték. A tervszerű foglalkozás megszervezése, az oktatás és a munkáltatás bevezetése szintén pozitív hatású volt az elítéltekre.

Negatívumai ennél jóval nagyobbak: a magánelzárásra súlyosan károsította az elítéltek személyiségét, mely nehezítette vagy éppen megakadályozta az elítélt szabadulása utáni beilleszkedését.

A hallgatási rendszer:

Ezt a börtönrendszert a New York állambeli Auburnban 1816-ban vezették be. A hallgatási rendszer tervezői a magánelzárás rendszerének hibáit akarták kijavítani. Lényege a következő volt:

- Az elítélteket továbbra is egyedül helyezték el.
- Az elítéltek munkáltatása közös munkateremben történt.
- A munkateremben az elítéltek egymással nem beszélhettek.

A hallgatási rendszer nem tudta kijavítani a magánelzárás rendszerű végrehajtás hibáit, sőt újabb hibákkal tetézte. Hibás volt az elméleti alapja és a gyakorlati kivitelezése egyaránt: a társas együttléttel járó beszéd tilalma ellenkezik az emberi természettel. Az elítéltek nem tudták megállni, hogy egymással ne beszéljenek, így e rendszert alapvetően a fegyelmi büntetések jellemezték.

A vegyes rendszer:

Svájcban (Genf) alakult ki, azzal a céllal, hogy az előző két rendszer hibáit kijavítsa. E rendszer hívei feloldották az elítéltekre vonatkozó, közösen végzett munka közbeni beszéd és érintkezési tilalmát.

A vegyes rendszerű börtönben figyelmet fordítottak az elítéltek csoportosítására.

Négy elítélt kategóriát határoztak meg:

- súlyos büntettek elkövetői és a visszaesők,
- kisebb büntettek elkövetői,

---

² Balogh, Banka, Csordás : Büntetés-végrehajtási jog I.

- közönséges bűntettekért elítéltek és
- fiatalkorúak kategóriáját.

Ez a rendszer már nemcsak enyhítette az előző két rendszer hibáit, hanem differenciálási³ törekvéseivel pozitív elemeket vitt a büntetés-végrehajtásba. Feltétlenül előremutató volt a "visszaesők", "fiatalkorúak", a "súlyos" és "kis"-bűntényesek kategóriájának kialakítása, melyek napjainkban is a büntetés-végrehajtás alapkategóriáit képezik.

A fokozatos rendszerek:

A XIX. század második felében kialakult fokozatos rendszereknek két változata volt ismert: az angol és az ír változat. Az angol rendszer három, az ír négy fokozatból állt. A fokozatos rendszerek lényege, hogy az elítélt a büntetést szigorú végrehajtási körülmények között kezdje, s fokozatosan haladjon mindinkább enyhülő végrehajtáson keresztül a szabad élet felé. Az egyes fokozatokban az elítélt által elnyerhető kedvezmények, az elítélttel szemben kiszabható fegyelmi büntetések és az ellátás (élelmezés) tekintetében alapvető különbségek voltak.

Az ír-rendszer fokozatai a következők:

- Első fokozat: Az elítéltek magánzárkába kerültek. Szigorú fegyelmi szabályok hatálya alatt álltak, munkát nem végeztek, élelmezésük mérsékelt volt.
- Második fokozat: Az elítélteket ebben a fokozatban csak éjjelre helyezték magánzárkába, nappal azonban közös munkában vettek részt. A fegyelmi szabályok szigorúak voltak, de már több lehetőség volt a kedvezmények elérésére. A kedvezmények a szabályok betartásából és az elítéltek munkateljesítményéből következtek. Az élelmezés az előző fokozathoz képest jobb volt.

A második fokozat öt osztályból állt, s az elítélteknek ezeken az osztályokon keresztül kellett haladniuk. Az osztályok az alábbiak voltak:

"2. osztály": az ún. próbaosztály volt. Az első fokozatból, tehát a magánelzárásból közvetlenül ide kerültek az elítéltek. Itt közvetlen megfigyelés alatt tartották őket, s ennek eredményeképpen juthattak tovább, és pedig két osztályba: a "visszavető" vagy az "előrehaladó" osztályba.

"1. osztály": az ún. "visszavető" osztály volt. Ide olyan elítéltek kerültek a "2. osztályból", akik méltatlanok voltak a továbbhaladásra, mert nem tartották be az intézet rendjét és nem volt megfelelő a munkához való viszonyuk.

"3. osztály": ez ún. "előrehaladó" osztály volt. Ide a "2. osztályból" az előrehaladásra érdemes elítéltek kerültek. Akik a "2. osztályból" a "3. osztályba" kerültek, tulajdonképpen keresztülugrották az "1. osztályt".

"4.-5. osztály": a "4." és az "5." osztály egymással párhuzamosan haladó osztályok voltak. A "3. osztályból" a közepesek a "4. osztályba", a kiválóak az "5. osztályba" kerültek. A kiválóak tehát itt ismét keresztülugorhattak egy osztályt. A "befejező" osztály szerepét a "4." és az "5." osztály egyaránt betöltötte.⁴

³ Fogvatartottak csoportosítása meghatározott szempontok szerint. 0114/1997. Bv. Országos Parancsnoki intézkedés)

- Harmadik fokozat: Az átmeneti (vagy közvetítő) intézetbe helyezést jelentette. Ezután a börtön csak szálláshelyül szolgált, az elítélt őrzését megszüntették, az intézetet elhagyva a polgári életben szabadon végezte munkáját.

Megfigyelték azonban az elítéltet, hogy a munkában és általában a szabad életben milyen magatartást tanúsít. Sőt, bűnelkövetési kísértésnek (csapdának) tették ki, s azt vizsgálták: ellen állt-e a kísértésnek? Ha nem, visszakerült a börtönbe. Ha kiállta e fokozat próbáit, a negyedik fokozatba léphetett.

- Negyedik fokozat: A feltételes szabadságra bocsátást jelentette. A feltételes szabadságra bocsátásra az ítélet 3/4 részének letöltése után kerülhetett sor, melynek ideje alatt a szabadult személy rendőri felügyelet alatt állt. Ha újabb bűntettet követett el vagy nem megfelelő magatartást tanúsított (pl. garázda magatartás), visszakerült a börtönbe.

A fokozatos büntetés-végrehajtási rendszer célját abban jelölték meg, hogy az elítélteket visszavezessék a társadalomba. E törekvések során e rendszer szakemberei sok értékes kezdeményezést tettek.

A munkáltatás ebben a büntetés-végrehajtási rendszerben vált először a szó igazi értelmében jelentőssé. A fokozatos börtönrendszerben létrehozták a munkáltatás szervezeti formáját és feltételeit, biztosították az ipari termelőmunkát. Ehhez párosult az a pozitív törekvés, hogy az elítélteket lehetőleg olyan munkával foglalkoztatják, amelyet szabadulásuk után továbbfolytathatnak.

Az oktatást a megjavítás fontos eszközének tekintették. Börtöntanítókat alkalmaztak, akik kiemelt témakörök tematikus oktatást folytattak. Az oktatás ismeretterjesztő jellegű volt, tematikája vallásos, természettudományos, etikai és büntetés-végrehajtási (börtön szabályokkal kapcsolatos) ismereteket egyaránt tartalmazott.

A vallás a fokozatos börtönrendszerben nagyobb szerepet játszott, mint az oktatás. Egyes szerzetesrendek feladatuk kapták, hogy lelki gondozásban részesítsék az elítélteket.

A papok vallásos szertartásokat celebráltak (mise, áldozás, közös ima vagy könyörgés), melyen az elítélteknek részt kellett venniük. Egyénileg is foglalkoztak az elítéltekkel a gyónás és az erkölcsi foglalkozás keretei között. A papok a börtönökben hatásosan tevékenykedtek: a vallásápolás mellett hozzájárultak a börtönfegyelem erősítéséhez is, hiszen a börtön szabályok megsértése vallásos értelemben ugyancsak bűnnek számított. A börtönigazgatók fegyelmi kérdésekben kikérték a papok véleményét. Ha a pap úgy látta, hogy a vallásos eljárásnak elegendő a hatása, eltekintettek a fenytéstől.

A nevelésnek - bár még mindig nem beszélhetünk mai értelemben vett nevelésről - határozott tendenciái voltak. Kialakult például az elítéltekkel való "egyéni etikai foglalkozás" fogalma, illetőleg ennek gyakorlata.

A börtönökben könyvtárakat létesítettek.

A börtönkönyvtár könyvkészletét adományokból gyűjtötték össze. A könyvtárak általában vallásos könyveket tartalmaztak, a kor szépirodalma kisebb jelentőséggel bírt. Így a könyvtárak inkább a papok munkáját segítették, a művelődésnek kevésbé voltak előmozdítói. De ennek figyelembevételével is - az oktatómunkát segítve - az olvasás-készség fejlesztésében szerepet játszottak.

1.5. A magyar büntetés-végrehajtás története

A szabadságvesztés, mint büntetési nem kialakulása

A büntetések és a büntetés-végrehajtás minden korban szorosan összefügg az általános társadalom felfogással, valamint a mindennapi élet körülményeivel is. A hétköznapi lét sajátosságai és lehetőségei döntően befolyásolják az alkalmazott büntetéseket is. A középkor egyes periódusainak véres valósága, a teljesen természetes háborúskodás a mindennapi erőszakoskodás a büntetést magát is súlyosbította. A büntetésnek erősebb hatásúnak kell lennie az általánosan érzékelhető rossznál, hiszen valamilyen korlátozó célt csak ily módon lehetett vele elérni.

Az idézet konklúziója egyben a büntetés lényegét is kifejezi. A bűncselekmény megfogalmazásával nem csak a magatartás negatív értékítélete jelenik meg, hanem annak az „értéknek” a megvonását is kilátásba helyezi, ami az ember fejlődése során szinte változatlan maradt (az élet, a test, a szabadság, a vagyon, a környezet). A büntetés-végrehajtás formája már korán sem ilyen egységes, koronként, területenként és társadalmi rétegenként változott az igénybe vett szankciók köre és a végrehajtás keménysége.

A büntetés-végrehajtás módját mindig az adott kor körülményei között kell megítélni, mert a mai szemmel való vizsgálat – pl. annak kegyetlen jellege – igazságtalan ítéletet eredményezhet.

Magyarországon a „vérségi igazságszolgáltatás” korszakában a nemzetségi társadalom jogszolgáltatásának két iránya volt. A belső igazságszolgáltatás a nemzetségek tagjai által egymás ellen elkövetett sérelmek körét próbálta rendezni. Ezek erkölcsi megvetéssel, megszegyenítéssel, közös rituálékból kizárással, legvégső esetben kiközösítéssel valósultak meg.

A megszegyenítés a magányosan előálló közösségsértésekkel való leszámolásra a kezdetekben elegendő volt. A közvélemény elítélő erejének súlyosabb formája a kiközösítés, ami a közösségben nap, mint nap érvényesülő - szinte felfoghatatlan - egymásra utaltság ismeretében az egyén számára végzetes volt.

A külső igazságszolgáltatás a nemzetségek közötti sértésekre adott válasz, amely eszköze a fegyveres elégtétel volt. A törzsszövetségek kialakulásával megjelentek a „felettes” hatóságok, amelyek magasabb szintű normarendszer alapján ítéleztek.

A vagyonosodás magával hozta a csoportegység fellazulását, az egyéni felelősség dominanciáját, ami részlegesen vagyoni térre terelte a büntetést. Az állam büntető igazságszolgáltatásának kiteljesedése az Árpád-házi uralkodók országlására esett. A bírói intézmény segítségével lehetőség nyílt az eljárásokba való tartalmi beavatkozásra, amelynek egyik példája az alig korlátozható vérbosszú helyett a „tálió” elv – szemet szemért. – elfogadottá tétele. Ezzel a halálbüntetés hosszú időre fő büntetési nem lett, ahogy annak idején nevezték, a „rendes büntetési nem”.

A középkori jogélet színtere a nyilvánosság volt. A kivégzéseket, a testcsonkító büntetéseket jeles napokon (pl. vásár, búcsú) hajtották végre, melyeknek többek között így volt híre,

elrettentő hatása. A megszégyenítő büntetések szintén nyilvánosak voltak, hiszen azok lényege a közösség előtti megbecstelenítés volt. A kaloda, a kalitka és a pellengér általában a település központjában volt felállítva.

Amíg a XI-XIII. században nem érvényesültek a büntetőjogi kiváltságok, addig a XIV. századtól a rendi helyzet, a privilegizált státus lett a döntő. A nemesség részére rendelkezésre állt egy sor egyéb, célravezetőbb büntetés (fő-, és jószágvesztés, nemesség elvesztése, stb).

A mai értelemben vett szabadságvesztés büntetés nem volt a feudalizmusban a büntetési rendszer integráns része, hiszen a szabadság értéke a röghöz kötött jobbágyság számára nem volt alapérték. A földesurak számára sem volt érdekük a jobbágyság börtönben tartása, hiszen a tömlöcépítés, őrzés, munkából kiesés aránytalan költség volt a testi büntetésekhez képest. A börtön elterjedésének fő terepe a város volt, ahol mind az építészeti adottságok, mind a társadalmi szokások jobban alátámasztották elterjedését.

A börtön akkoriban egyet jelentett a szabadság elvonással, a testi büntetéssel (egészséget támadó körülmények), és a veréssel. A városi börtönnek két típusa volt: a tömlöc és az árestom. Az előbbi a komoly gonosztevők büntetésére, vagy előzetes fogságának foganatosítására, utóbbi a rendészeti szabályok vagy céhelőírások megsértése fejében „fenyítékként” szolgált. Ezek a „börtönök” alapvetően pincék, városi erődítmények helyiségei voltak, amelyek csak zárhatóságuk miatt feleltek meg funkciójuknak.

Az Árpád-ház kihalása után felerősödtek a trónharcok, csorbult a király – a legnagyobb földesúr – egyeduralma. Az uralkodói hatalom a megragadható ország terület helyett az állam absztrakt fogalmával lett azonos. Így a király maga lett a jog, elvben minden jogsértés őt érte. Ezzel jelent meg az állam büntetőigénye a jogéletben.

A mohácsi vész után sajátos helyzet alakult ki, a büntetőjogban különböző irányvonalak érvényesültek (magyar büntetőjog, osztrák-német jog). A Hármaskönyv, később a Quadripartitum, majd az Osztrák Büntetőjog „beolvadása” a büntetőjogba annak függetlenségét eredményezte.

Amikor a XIX. század elején Európa-szerte a szabadságvesztés-büntetés uralkodó büntetési nemként került a büntető törvénykönyvekbe, Magyarországon a megkésett fejlődés miatt csupán a XIX. század utolsó harmadában jött létre - főleg a fejlettebb nyugati modellek követésével - az egész országra kiterjedő, az európai jegyeket viselő börtönhálózat.

Az 1848/49-es szabadságharc leverését követően a térdre kényszerített Magyarország kénytelen volt elfogadni az "osztrák polgárosítás" részeként az 1852-től hatályba léptetett osztrák birodalmi büntető törvénykönyvet. A Habsburg-kormányzatnak ekkor kellett pótlólag létrehozni a magyar fegyintézetek hálózatát. A börtönök létesítésében vezérlő cél volt a gyorsaság és olcsóság.

A kormány 1854 és 1858 között fegyintézeté alakította át a régi várakat és más középületeket. Így vált fegyintézeté a korábban katonai erődítményként funkcionáló Nyitra megyei Lipótvár, a Trencsén megyei Illava (Léva), illetve a beregi Munkács vára. A Pest megyei fegyintézetet Vácra telepítették az egykor Mária Terézia által nemes ifjak kollégiumának épített intézet falai közé. 1858-ban adták át nők befogadására szolgáló fegyintézetként Márianosztrán az egykor pálos rendi kolostornak épült, kétemeletre bővített épületet. A fegyintézeti hálózatot az erdélyi területeken 1860-ban az egyetlen, eleve

fegyintézeti célokra épített nagyenyedi és a már 1786-ban tartományi börtönné nyilvánított szamosújvári intézetek egészítették ki.

A régi várakban, vagy eredetileg más célra készült épületekben modern börtönrendszer kialakításáról és működtetéséről szó sem lehetett. Az 1867. évi kiegyezést követően a modern polgári igazságszolgáltatás kialakításának igényével fellépő igazságügyi kormányzat európai léptékű törekvéseit jelzi, hogy a korabeli börtönállapotainkat szégyellnivalónak tartván, rendkívüli erőfeszítéseket kezdeményeztek a modern börtönrendszer kiépítésére.

Az első magyar büntető törvénykönyv - amelyet a szakirodalom, kodifikátora⁴ után Csemegi⁵ - kódexként tart számon - az 1878. évi V. törvénycikkben nyert elfogadást. A kódex a börtönügy szabályozását is tartalmazta oly módon, hogy a büntetési rendszerről szóló fejezetébe vette fel a szabadságvesztés-büntetésre és annak végrehajtására vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket, míg a részletszabályok kidolgozását az igazságügy-miniszter rendeleti határhörébe utalta.

A Csemegi-kódex a szabadságvesztés-büntetés öt különálló nemét határozta meg:

- a fegyházat,
- az államfogházat,
- a börtönt,
- a fogházat és
- a pénzbüntetést.

A kódex az új börtönrendszer működés módját tekintve magyaros megoldásra vállalkozott: börtönügyünk jelentős lemaradásának csökkentésére az akkor Európában a legkorszerűbbnek tetsző fokozatos rendszert vette át. A fokozatos rendszer végrehajtása azonban a meglévő börtönökkel nem volt lehetséges, újakat kellett építeni. A múlt század utolsó negyedének gazdasági felvirágzása azóta is példátlan méretű börtönépítési programot tett lehetővé.

A Csemegi-kódex hatályba lépése utáni időszakban, Wágner Gyula műegyetemi tanár irányításával vette kezdetét a börtönépítési program. 1883-ban létesítették a kishartai (ma Állampuszta) mezőgazdasági jellegű közvetítő intézetet. 1885-ben adták át rendeltetésének a csillagrendszerben (egy centrumba futó négy épületszárny) épített, ezért a köznyelvben "csillagbörtönnel" elnevezett Szegedi Kerületi Börtönt. 1886-ban nyitották meg a Soprontól 6 kilométerre levő, elhagyott cukorgyár helyén a Sopronkőhidai Fegyintézetet. A millennium évében, 1896-ban kezdte meg működését - a főváros által nagyvonalúan ingyen felajánlott telken, az ugyancsak csillagrendszerben épített - Budapesti Gyűjtőfogház, vagy közismert elnevezése szerint a Gyűjtő. Mellette létesítették 1906-ban az Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézetet. 1892-ben épült fel a Budapesti Törvényszéki Fogház, mai közismert nevén: a Markó. E nagyobb létesítmények mellett sorban adták át a törvényszéki és járásbírósi fogházakat. (pl. Kecskemét)

A magyar börtönügy jellemzője, hogy jelenlegi épületbázisának közel 70%-a a korabeli, immár évszázados állóképességű, de mára már meglehetősen elavult építményekből áll.

⁴Az a személy vagy csoport, mely irányítja az új jogszabályok előkészítését.

⁵Csemegi Károly (1826-1899)

Az I. világháború befejezése utáni években, sem az ország gazdasági helyzete, sem pedig az uralkodó kriminálpolitikai szemlélet nem kínált lehetőséget a börtönkörülmények korszerűsítésére.

A két világháború között hat országos büntetőintézet folytatta működését:

- a budapesti országos gyűjtőfogház,
- a váci országos fegyintézet és közvetítőintézet,
- a soproni országos fegyintézet és szigorított férfi dologház,
- a hartai országos büntetőintézet,
- a márianosztrai országos büntetőintézet és szigorított női dologház és
- a szegedi kerületi börtön és államfogház.

Szegedi Kerületi Börtön (1903)

Az országos büntetőintézetek befogadási képessége megközelítette a négyezret, a Trianon utáni fennmaradó 24 törvényszéki és 90 járásbírói fogház befogadóképessége a hatezret. A tárgyalt időszakban a fogvatartotti létszám országosan hét- és kilencezer között ingadozott. Az 1930/31. évi kimutatás szerint a főállású börtönügyi tisztviselők (igazgató, titkár, főtiszt, orvos, lelkész, tanító, őrzőparancsnok, fogalmazó, fogházgondnok stb.) létszáma 94 fő, a tiszteletdíjas alkalmazottak (orvos, lelkész, tanító) létszáma 88 fő volt, az őrszemélyzet 1460 főből állt.

Az előtérbe kerülő szabadságvesztés–büntetés végrehajtására szolgáló intézményhálózat nem állt rendelkezésre. A kisebb városi, vármegyei, uradalmi tömlöcök, börtönök nem voltak alkalmasak ilyen feladat végrehajtására. Mivel a korabeli felfogás a biztonság és az őrzés szempontjait elsődlegesnek tekintette, néhány nagyobb erődítményt jelöltek ki: börtönnek: Szempc, Szegedi erődítmény, Szamosújvár.

A Habsburg kormányzat biztosította az országos fegyintézetek felállítását, melyek a magyar fegyintézet hálózat alapjai lettek: Illava, Lipótvár, Vác, Munkács, Márianosztra, Nagyenyed, melyek még mindig vár,- zárdajellegű építmények átalakításával jöttek létre.

Az így, börtönfunkcióra igénybevett várak, zárdák csak építészeti adottságaik miatt, szükségszerűen feleltek meg funkciójuknak. A szerzetesek cellái, a várak pincéi és kamrái, a vastag falak, a nagy magasságok fizikai akadályt jelentettek a minden felszereléstől és eszköztől elzárt fogva tartottak megőrzésére.

Hazánkban bevezetésre került az ún. „fokozatos” rendszer, mely szerint a fogvatartott a legszigorúbb rezsim felől halad az enyhébb felé. (magánelzárás, közös fogság, közvetítő intézet, feltételes szabadlábra helyezés).

Ez is megszabta a bekövetkező építkezések jellegét is. A fokozatosság elvét követve a zárt börtönök jellemzően bástyafallal körülvéve, egy-két személyes zárakkal, panoptikus belső térrel kerültek kialakításra. Helyenként lehetőséget teremtettek nagyobb, többszemélyes zárakban való elhelyezésre is.

A panoptikus építésű börtönök további variációját biztosították a három, ill. négyágú „csillag”-épületek, melyek nagyszámú fogva tartott elhelyezését, egyszerű ellenőrzését tették lehetővé. Ilyen börtönök létesültek Magyarországon, pl. Budapesten és Szegeden, de külföldön is elterjedt építkezési mód lett. (Pl. a bajorországi Straubingban.)

Egyedinek mondható a balassagyarmati „hengeres, befelé forduló” körletépület, amely Európában is ritka építészeti jellegű. Megoldásában az az érdekes, hogy a fogvatartottak zárkái az épület által határolt belső kör alakú udvarra néznek, a személyzet pedig az épület külső palástja által határolt területen teljesít szolgálatot. A börtön tervezőjének filozófiája szerint a fogva tartott csak „befelé” tud szökni.

Külföldi példát említve, speciális építészetű jellegű börtönök épültek az Amerikai Egyesült Államokban, amelyek később a világ számos helyén elterjedtek. A zárkacsarnokon belül a fogva tartottak egy-kétszemélyes zárkái blokkokban, külön építményekben a zárkacsarnoktól ráccsal lezárva helyezkedtek el. Ennek egyik legismertebb megvalósulási formája az Alcatraz, - ma már múzeum -, amely biztonságát az építészeti adottságokon túl a tengeren, egy szigeten történő építése is növelte.

A századfordulóhoz közeledve az új börtönépítkezések sorát a szegedi kerületi börtön nyitotta meg 1885-ben, melyet követtek a lényegében ma is működő intézetek. A nagy építkezési hullámmal kialakult rendszer gyakorlatilag a XX. század végéig csak csorbát szenvedett. A trianoni békekötés után a jelentősebb intézetek Magyarország határain kívülre kerültek; Illava, Lipótvár, Munkács, stb., illetve az országhatár közelébe szorultak; Sopronkőhida, Vác, Márianosztra, Balassagyarmat, Sátoraljaújhely, Szeged.

A II. Világháború után önálló, új büntetés-végrehajtási intézet építésére nem került sor, de funkcióváltással – internáló táborból – került a szervezethez például a Tököli Fiatalkorúak Intézete. Kisebb-nagyobb bővítések, rekonstrukciók folytak, melyek Szegeden, Budapesten, Baracskán, Miskolcon, Pálhalmán valósultak meg. Ezek inkább „munkásszállásként” jellemezhetők, hiszen az építészeti kialakításuknak megfelelő, enyhébb fokozatú fogva tartottak elhelyezésére készítették (EVSZ hatálya alá tartozók, átmeneti csoportba helyezettek, külső munkahelyen felügyelet mellett munkát végzők). A kerítéssel körbekerített könnyűszerkezetes vagy panelépületekben 5-10 fős zárakban, lakóhelyiségekben kerültek elhelyezésre a fogva tartottak. Az épületekben esetenként funkcionális helyiségek hiányoztak,

vagy a szükségesnél alacsonyabb számban készültek. (Pl. látogatók fogadására szolgáló helyiségek.)⁶

1.6. A szabadságvesztés büntetés végrehajtásának alapelvei

Az 1970-es évek elejétől nyugat-európában működő szakemberek⁷ figyelme egyre nagyobb mértékben koncentrált arra, hogy rögzítsék azokat az alapértékeket, amelyek mentén a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását meg kell szervezni. Ezen alapértékek, a tételes jogi szabályozásban való következetes megjelenítése lehetővé tette, hogy alapelvevé erősödjenek és a kapcsolódó szakmai tevékenység valamennyi rendelkezését, áthassák.

Az Egyesült Nemzetek, majd az Európa Tanács által életben tartott nemzetközi intézményrendszer segítségével kialakított európai börtönmodellnek két alapvető igénynek kell megfelelnie: az egyik a társadalomnak a biztonsághoz való joga, a másik a fogvatartott személy emberi méltóságának tisztelete.

A szabadságvesztés-végrehajtására vonatkozó alapelvek fogalma:

Olyan vezető humanitárius, erkölcsi és jogpolitikai értékek, melyek a szabadságvesztés végrehajtására vonatkozó valamennyi rendelkezésben megjelennek.

Az alapelvek jelentősége kettős, egyrészt utat mutatnak a jogalkotóknak, mert egyértelműen kijelölik azt az irányvonalat, amely mentén fejleszteni kell a jogi szabályozottságot, másrészt segítik a jogalkalmazók munkáját azokban az esetekben, amikor a vonatkozó rendelkezések alapján nem lehet egyértelmű döntést hozni. Ez utóbbi esetben az alapelv szellemiségét szem előtt tartva kell a megfelelő döntést meghozni.

Az alapelvek megjelenési formái változatosak, jellemzően a végrehajtásra vonatkozó legmagasabb szintű jogszabályban elkülönült (un. alapvető részben) tételesen felsorolva jelennek meg, de előfordulnak úgy is, hogy a jogszabály szellemiségéből kell őket levezetni és megjelenhetnek az előző két eset kombinációjaként is.

Normalizáció elve:

A normalizáció elve szerint a szabadságvesztés végrehajtási körülményeit, (elítéltek jogi helyzetét, az elítéltek életmódját, a fogvatartás anyagi, infrastrukturális feltételeit) a lehető legjobban közelíteni kell a szabad élet általános feltételeihez, illetve a civil, állampolgári jogi helyzethez.

A normalizáció elve kifejezésre juttatja, hogy a bebörtönzés, a zárt intézeti elhelyezés a szabadságelvonás ténye miatt már önmagában büntetés, és a büntetésnek egyedül a szabadság elvonásában kell állnia. A hatályos magyar szabályozás is rögzíti azt, hogy az elítéltek szemben csak az ítéletben és a törvényben meghatározott joghátrányok alkalmazhatók. A

---

⁶ Deme, Lőrincz, Magyar: Bv. Jog II.

⁷ Ki kell emelni William Rentzmann nevét, akinek az „Alapillérek a modern ítélkezési filozófiában”c. tanulmánya alapműnek tekintendő.

végrehajtás során az elítélt elveszti ugyan a személyi szabadságát, de az állampolgári kötelességei és jogai csak annyiban szünetelhetnek, illetve korlátozottak, amennyiben erről az ítélet vagy a törvény rendelkezik.

Az elítéltet megillető jogok három alaptípusba sorolhatók: semmilyen indokkal nem sérthetők az elítélt alapvető emberi jogai, továbbá a törvényben előírtak szerint módosulnak, vagy szünetelnek, illetve változatlanul maradnak az elítélt állampolgári jogai, valamint a szabadságvesztés végrehajtásával összefüggésben új jogok is keletkeznek, amelyek elsősorban az elítélt és a végrehajtó szervezet közötti kapcsolatrendszer jellemzői.

Az európai börtön szabályok az elítéltek egyéni elhelyezését tekintik alapvető követelménynek (szükség esetén megengedi a közös elhelyezést is). A hazai intézetrendszer az elmúlt évtizedek kollektivisták pedagógiai elfogásának örökségeként a közös elhelyezést preferálta, aminek következtében a 80-as évek végén mintegy 3300 zárkában helyezték el a 15 ezer főt meghaladó fogvatartotti állományt. A lakóhelyiség mozgástere tehát korántsem elégítette ki a személyes szükségleteket, de a lakóhelyiségeken kívüli közművelődési, sport- és különböző kezelési programok végrehajtására alkalmas területek hiánya miatt a büntetés-végrehajtás e fontos feladatát is csak szűkös korlátok között tudta teljesíteni.

Ezen elv szerint alapszabályként a börtönök körzeti-területi (regionális) önállóságának megfelelően az elítéltet egyrészt a lakóhelyéhez közeli, másrészt lehetőleg nyitott intézetben kell elhelyezni, ahol a biztonság lényegében az elítélt önfegyelmébe vetett hitre épül, és ha ezzel az elítélt visszaél, ez a zárt intézetbe történő áthelyezést vonja maga után. Vagyis a nyitott intézet csak a zárt intézet mellett vagy abban, tehát egységes rendszert feltételezve működhet.

Sajnálatosan az elkövetett bűncselekmények súlyának, a magyar törvényi szabályozásnak is megfelelően hazánkban a felnőtt elítéltek mindössze 7%-a jut a legenyhébb és így viszonylag a legnyitottabb végrehajtási fokozatba, a fogházba.

Nyitottság elve:

A börtönök - külső társadalomtól - elszigetelő zártságát oldani kell.

A nyitottság elve értelmében szélesíteni kell a fogvatartott kapcsolatát a külvilággal, másfelől növelni kell a börtön és a társadalmi környezet közötti kölcsönhatást a külső erőforrások, szolgáltatások igénybevételével, a közvélemény, a média rendszeres, hiteles tájékoztatásával.

A nyitottság megnyilvánulhat:

1. A fogvatartott kapcsolattartása a külvilággal

a) Intézet elhagyásával nem járó lehetőségek:

- levelezés,
- látogató fogadása,
- csomag,
- távbeszélő használata,
- sajtó, könyvrendelés,
- rádió-tv. használata.

b) Intézet elhagyásával járó lehetőségek:

- külső munkavégzés,
- intézet ideiglenes elhagyása,
- jutalomból,
- eltávozás: EVSz, Átmeneti csoport keretein belül
- büntetés félbeszakítás,
- közeli hozzátartozó temetésén való részvétel.

2. Intézet kapcsolattartása a külvilággal:

- hiteles kép a büntetés-végrehajtás működéséről – média,
- állami szervek, nem állami szervek, magánszemélyek bevonása a rehabilitációs és utógondozói feladatokba.

A nyitottság elvének jegyében már a rendszerváltás első évében eltűnt a börtönügy korábbi, a pártállami korszak erőszakszerveire jellemző titkossága. A rendszerváltás a médiát is felszabadította a pártállami kontroll alól, jelentős szerephez juttatva a közvélemény formálásában. Ezen időszakban újraéledtek azok a társadalmi- és karitatív szervezetek, melyek gyakorlati segítséget nyújtottak a börtönügy céljának megvalósításában.

Felelősség elve:

Az elítéltek felelősségérzetének, önbecsülésének és önállóságának fejlesztését foglalja magában.

Elvi alapját a börtönügy emberi jogi koncepciója kínálja, mely tagadja a büntetőhatalom korlátlan beavatkozási lehetőségét az elítélt életébe, mely szerint az elítélt elvonhatatlan (emberi) jogok alanya, aki így önrendelkezési joggal is bír. A felelősség elvének érvényre juttatása egy új típusú bánásmódkultúrát, a börtön személyzettől jelentős szemléletváltást követelt meg.

Ezen elv érvényesítésével az elítéltnak segítséget kell adni ahhoz, hogy önmagán tudjon segíteni. Az önálló életvitelre előkészítés a mindennapi börtönélet jellemzőjeként megnyilvánuló „hotelfunkciók” visszaszorítását igényli az egyik oldalon, míg az elítélt felelősségének fokozását, önállóbb életvezetésének elősegítését és szorgalmazását a másik oldalon.

A felelősséget realizáló formák közé tartozik – egyebek mellett – a fokozatos rendszer érvényesítése, amely egyre nagyobb önállóságot és szabadságot biztosít a szabadulás felé, továbbá az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása, az átmeneti csoportba helyezés.

A börtönöknek változatos módszerekkel és programokkal kívánatos elősegíteniük az elítéltek testi és szellemi képességeinek megtartását, illetve fejlesztését, a szabadulók munkaerő-piaci pozícióinak javítását. Mindez széles körű munkáltatást, oktatást, kulturális,

sport- és egyéb szabadidős tevékenységeket, lelkipásztori gondoskodást, orvosi, pszichológiai támogatást feltételez.

Egyéniesítés elve:

A szabadságvesztés végrehajtása során alkalmazott eljárásokat az elítélt személyiségéhez, egyéni képességeihez, szükségleteihez kell igazítani.

A szabadságvesztés végrehajtásának egyéniesítésében az első lépést az ítélkező bíróság végzi.

A bíróság mérlegeli az egyén társadalmi veszélyességét és ennek megfelelő differenciáltsággal állapítja meg a büntetés tartalmát és a végrehajtás módját.

Az egyéniesítés elve végig kísérhető a szabadságvesztés büntetés végrehajtása során, alkalmazzuk az elítélt befogadásakor és érvénysül a szabadulásig, sőt az utógondozás differenciált megszervezésével a szabadulást követően is.

Az egyéniesítés elve megjelenik a klasszifikációs folyamat kiemelt jelentőséggel bíró elemeként és megnyilvánul az egyéniesített kezelésben, mely során a megismerést és a rendelkezésünkre álló információk rendszerezését és értékelését követően már megnyílik a lehetőség a személyre szabott rehabilitációs program végrehajtására.

A végrehajtás egyéniesítése nem jelentheti azt, hogy az intézet minden egyes elítéltet egyedi módon kezeljen, de szükségessé teszi az elítéltek nemek-, életkor- és fokozatok szerinti csoportosításán túl a személyiséghez igazodó kriminológiai, biztonsági, nevelési és egészségügyi szempontok szerinti csoportképzését is. Az egyéniesítés további érvényesítése az egyes csoportokon belül kialakított speciális nevelési, kezelési módszerek alkalmazásával történhet. Az egyéniesítés elve köszön vissza az egyéni nevelési terv elkészítésének kötelezettségében is.

Együtműködés elve:

A szabadságvesztés végrehajtás céljának érvényre juttatásában megnyilvánul, hogy az elítélt a rehabilitációs program végén, illetve a szabaduláskor olyan élethelyzetbe kerüljön, hogy belső meggyőződésből akarjon és célirányos külső segítség (pártfogó felügyelet, utógondozás) igénybevételével képes legyen a társadalom jogkövető tagjává válni. A cél megvalósulásának fontos feltétele, az elítélt szabadságvesztés-büntetés végrehajtás alatti belső meggyőződésből fakadó együtműködése.

A végrehajtást a leghatékonyabban az segíti elő, ha az elítélt szabadságvesztés alatti életét a vele történő együtműködéssel tervezik és alakítják. Az elítélttel való foglalkozás terén a kényszer elemeket háttérbe kell szorítani.

Az együtműködésen alapuló viszony kialakításában nagy szerepe van a az öntevékenységnek, az önálló döntési, választási, cselekvési lehetőségek biztosításának. Hasonlóan fontos szerep jut az érdekviszonyok alakításának, melyben a fogvatartott felismeri és önállóan vállalja bizonyos feladatok elvégzését, egy számára kedvező lehetőség, szituáció, élethelyzet eléréseért. Ezek az önkéntes vállalások, választások szinte észrevétlenül oldják fel

a szembenállást, hozzák létre az együttműködő magatartást. Fontos eszköz ebben a folyamatban az értékelés, különösen a kívánatos magatartási formák jutalmazása.⁸

1.7. Következtetések:

A fejezetben bemutattam, hogy a modern polgári büntetés-végrehajtási rendszerek egyenes következményei a felvilágosodás illetve – hazánkban – a reformkor társadalomtudományi és jogi gondolkodása fejlődésének.

A kor számos tudományos – pszichológiai, szociológiai, pedagógiai – módszerét alkalmazták a börtönökben. Már felismerték, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek biztonsága nem kizárólag a fegyveres őrök számától és a bástyafalak magasságától, hanem a rabok kezelésétől, a velük való foglalkozástól is függ.

Felismerték az arany fegyőr igazságot, miszerint „ha nem biztosítunk programot a raboknak, ők biztosítanak programot nekünk.” Ez az alapja a dinamikus biztonsági tevékenység fejlesztésének.

Magyarországon már a kiegyezés után kialakították azokat a büntetés-végrehajtási fokozatokat, amelyek – egy kivételével – gyakorlatilag mind a mai napig megtalálhatók a magyar büntetőjogi, illetve büntetés-végrehajtási rendszerben.

A fogház, börtön, fegyház kategóriák kialakítása rendkívül modern és haladó szellemű volt a XIX. században. Az, hogy a Büntetőjogi Kódex rögzítette a végrehajtási fokozatokat, és a bíróság az ítéletben rögzítette ezeket, garanciákat jelentett az elkövető részére, ugyanakkor tükrözte az – azóta is fennálló – jogász-hivatalnok szemléletet miszerint csak a bíróságnak van joga a fogva tartottak kategorizálásához. Ez a gyakorlat jelenleg is fennáll, a büntetés-végrehajtási és a rehabilitációban dolgozó szakemberek legnagyobb bánatára, hiszen a rabok csoportosítása biztonsági, kezelési, rehabilitációs, munkáltatási és egyéb szempontokból alapvetően büntetés-végrehajtási szakmai jellegű, és elsősorban a fogva tartott börtönön belüli viselkedésének, személyiségének függvénye.

A fent felvázolt elvek alkalmazásának komoly gyakorlati jelentősége van biztonsági és reintegrációs szempontból is. Világos, hogy a normalizáció elvének kivételével valamennyi alapelv több személy és szervezet együttműködését igényli, nem kizárólag a büntetés-végrehajtási szervezet feladat és hatásköre. A rendszerváltás óta eltelt csaknem húsz év során világossá vált, hogy a büntetés-végrehajtás önmagában nem alkalmas a reintegráció és ezáltal a társadalmi biztonság elérésére. Komoly sikerekre csak az elcsépelten hangzó, de valós tartalmat jelentő osztársadalmi összefogással van esély. A különféle szakmai szervezetek és a civil szervezetek összefogása szükséges. Erre az Európai Unió számos lehetőséget nyújt, számos közös oktatási, munkáltatási, reintegrációs projekt finanszírozódik kimondottan a társadalom biztonságának elérése céljából.

---

⁸ Garami Lajos: A szociális munka lehetőségei a bv-ban BSZ.1990/1.

II. FEJEZET: A STATIKUS BIZTONSÁGI RENDSZER

A fejezetben a statikus biztonsági rendszer elemeit részleteiben vázoló fel. Ez – a talán sokak számára száraznak tűnő rész – a büntetés-végrehajtásának egyik legfontosabb része, és fejlesztése a mai korban egyre égetőbbé válik.

A korábbi fejezetekből kiderült, hogy a magyar büntetés-végrehajtási rendszer börtöneinek nagy része a múlt előtti évszázadban épült, a természetes amortizáció, és egyéb kezelési okok miatt is mára már elavultnak tekinthető.

A bűnözés nagyságának-, és agresszivitásának növekedése, valamint professzionalizmusának kialakulása okán egyre hangsúlyosabb ennek az elemnek a fejlesztése. A hazai büntetés-végrehajtás szűkös anyagi lehetőségeihez mérten próbál lépést tartani a szükségletekkel, mégis – mint az az alábbi fejezetből kitűnik – sok fejlesztésre váró feladat áll még előttünk.

2.1. Általános követelmények:

A büntetés-végrehajtási intézet az 1. fejezetben foglaltaknál szűkebb értelmezésben, mint objektum sokrétű funkcionálnak kell, hogy megfeleljen. Elsősorban élettér, - speciális körülmények és szabályok szerint - a rendelkezési jogkör gyakorlójának, törvényen alapuló akarata alapján a fogva tartott emberek számára. Mint élettér, sokfajta szükségletet kell kielégíteni, amelyhez jellegéből adódóan speciális körülmények járnak hozzá. A védelmi, biztonsági szempontokat, e dolgozat szándéka szerint előtérbe kívánom helyezni. Ezek a szempontok nem lehetnek öncélúak, megvalósulási formái a modern kor vívmányait a fogva tartás céljaira felhasználva válnak láthatóvá.

A büntetés- végrehajtási intézet működésének alapvető célja a fogvatartottak megőrzése, a külső- belső támadás elleni védelem. A létesítménnyel, berendezéseivel, technikai eszközeivel szembeni alapvető elvárások:

- Biztosítsák az alaprendeltetésből adódó feladatok végrehajtását.
- Feleljenek meg mindazon követelményeknek, amelyek jogszabályokon alapulnak.
- Megvalósulási formái a legjobban szolgálják a célokat (időjárás-állóság, vandálbiztonság, stb.).
- A modernkor gyors változásainak eredményeit rugalmasan követhetővé kell tennie.

A következőkben részletesen, de az egyes elemek legjellemzőbb, leglényegesebb jellemzőit, paramétereit ismertetem, tudva azt, hogy ezeken túl számos más adat megjelenhetett volna. Nem lehetett cél a jogszabályok, intézkedések gépies kimásolása, hanem inkább egy, az elvárásokkal szembeni egységes szerkezetbe foglalt követelménysort fogalmaztam meg.

(BV. BIZTONSÁGI SZABÁLYZAT 1997.)

2.2. Építészeti sajátosságok

A büntetés-végrehajtási intézetek építésére, rekonstrukciójára, felújítására külön jogszabály nincs. Ebben a tekintetben alapvetően, az OTÉK. (Országos Településrendezési és Építési Követelmények) az irányadóak. Ez a legtöbb esetben – főként a belvárosokban elhelyezett épületeknél, valamint a műemlék, illetve műemléki jellegű épületeknél – szinte megoldhatatlan problémát jelent a biztonsági rendszer fejlesztésénél.

Példának okáért a bástyafalak magassága messze alulmúlja a szükséges szintet, azonban városképi okokból nem engedélyezhető magasításuk, átalakításuk.

(Én magam a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnokaként kipróbáltam, hogy mennyi idő alatt mászhat át egy az épületből kijutott fogva tartott a bástyafalon. Kevesebb, mint 40 másodperc alatt átjutottam, úgy, hogy akkor már 3 sor pengés NATO-drót volt kifeszítve a falra. Azt gondolom, stresszhelyzetben – pl. szökés közben- valószínűleg túlszárnyalható ez a teljesítmény is...)

Ezen túl figyelembe kell venni a büntetés-végrehajtás tevékenységét szabályozó előírásokban foglaltakat és a korábbi beruházások gyakorlati tapasztalatait, az intézmény büntetés-végrehajtás fokozatát, az elhelyezhető fogvatartottak körét és az intézet esetleges speciális feladatát. (pld. KBK.) A fentiek alapján kerülhetnek beépítésre az OTÉK szabványnak megfelelő, de speciális, vandálbiztos eszközök, nagy kopás állóságú anyagok.

Célszerű megoldás lehet az egy tömbben, blokkrendszerű, „befelé forduló” jellegű objektum kialakítása, amely büntetés-végrehajtás biztonsági szempontból a legcélszerűbben kialakítható. Ebben a dolgozatban ezt a megvalósulási formát javaslom és ennek megfelelően "építettem" fel az általam elképzelt büntetés-végrehajtási intézetet. (jelenleg elterjedt, de ebben a börtönben nem alkalmazott technikákra, megoldásokra azért utalok)

- *az intézet külső határa, beléptetési pontok*

Az építészeti megvalósítás figyelembevételével – akár egy tömb, akár bástyafal rendszerű – a lehető legkevesebb beléptetési pontot kell létesíteni. (egy személybejárat, egy gépjárműbejárat, egy tartalék – tűzoltó - bejárat). A kialakításnál figyelembe kell venni a 3. fejezetben foglalt, a jelen pontra vonatkozó előírásokat. Az objektum külső homlokzatának – élőerős, technikai őrzéssel kiegészítve – biztosítani kell az erőszakos be-, és kihatalás elleni védelmet. Ennek a követelménynek az ellenőrzött pontig lövésálló üvegekkel és perifériáival, páncélozott és vasbeton építményekkel kell eleget tenni.

- *parancsnoki épület, szolgálatteljesítési helyek*

A parancsnoki épület – szárny – az intézet hivatali része. Ez az a rész, amely a biztonsági rendszeren belül van, de fogvatartottak által nem használt. A hivatali részen belül már található rezsimterületek, mint pl. a pénztár, informatikai központ, telefonközpont, ügykezelési irattárak. Ehhez a részhez kötődik jellemzően a személybejárat, a biztonsági osztály elhelyezési körlete, az öltözők és a konyha a személyi állomány étkezdéjével. Kapcsolódási pontja van a fogvatartottak körletéhez, a bűnügyi nyilvántartáshoz, az egészségügyhöz és egyéb kiszolgáló létesítményekhez (energiaellátás, raktárak, járműbejárat, garázs, stb.).

- *a biztonsági osztály elhelyezési körlete*

A biztonsági osztály elhelyezési körletén belül (fogvatartottak elől szigorúan elzárt terület) található a központi ügyelet, a fegyverek, műszaki anyagok tároló helye, a fegyverraktár, a szolgálatban lévők készenléti és pihenő helyisége, az osztály vezetésének irodái, a hír-, biztonságtechnikai műhely és szociális blokk.

A központi ügyelet a biztonsági tiszt szolgálati helyiségéből, a technikai központból és a vezetési teremből áll. A helyiségekbe csak az ott szolgálatot teljesítők és ellenőrző előjárók léphetnek be. A büntetés-végrehajtás intézetén belül a legmagasabb szintű védelmet – mind építézetileg, mind rezsimszabályban – kell megvalósítani. Építézetileg alapvetően a vasbeton, a többkörös technikai védelem, kapcsolódó pontján – biztonsági ügyelet – a lövésálló és ütészálló üvegek, saválló acél és a vasbeton falak a mérvadóak.

- *látogató,- ügyvéd fogadó helyiségek*

Egyik oldala a személybejárat intézet felőli oldalához, másik oldaláról a körlethez kapcsolódik. A blokkon belül családi beszélőt, közös asztali beszélő, biztonsági beszélőfülkét, ügyvédi beszélő fülkét és rendőrségi kihallgató helyiséget kell kialakítani. A biztonsági beszélőfülkében ütészálló üvegek és perifériának átbeszélő berendezéssel, az ügyvédi beszélő fülkének ütészálló üveggel és perifériával elválasztott üvegek és iratátadó nyílásnak, valamint átbeszélő berendezésnek kell lenni.

- *fogvatartottak elhelyezésére szolgáló épületek (körlet)*

A fogva tartottak elhelyezési körletéhez, illetve azon belül – a már említettekén túl - kapcsolódnak a kulturális,- sport,- szabadidős tevékenységhez,- a csoportos hitélet gyakorlásához fűződő helyiségek, a bolt és a raktárak.

A körleten belül a lakózárkákhoz a lakóelőterek, a közösségi foglalkoztató helyiségek, szociális blokk és a személyzet szolgálati helyiségei, irodái csatlakoznak. Az építészeti adottságoknak, a helyiségek berendezéseinek és a rezsimszabályoknak biztosítani kell az eseménymentes fogvatartás lehetőségét.

A differenciált fogva tartás biztosítására a lakózárkákon kívül biztonsági elkülönítő és különleges biztonságú zárkat kell kialakítani a jogszabályi előírások figyelembe vételével. A körletépület belső felületeinek, a berendezési tárgyak kialakításánál, kiválasztásánál, a biztonsági előírásokon túl kiemelt szempontként kell kezelni a folyamatos nagyszámú igénybevételből adódó káros hatások elleni állóképességet.

- *kiszolgáló épületek*

A napi tevékenység a fogva tartás közvetett feltételeinek biztosításához raktárak, műhelyek, garázsok, foglalkoztatók, munkahelyek, kutyatelep szükségesek. A „blokkok”, helyiségek kialakításánál figyelembe kell venni az intézet területén való elhelyezkedését, fogvatartottak általi használatát, a funkcionális célszerűséget és a speciális szabályok szerinti működtethetőséget.

- *védelmi építmények*

A szolgálatteljesítési helyeket úgy kell kialakítani, hogy az védjen a közvetlen külső-belső támadástól, biztosítsa az intézetben rendszeresített fegyverek szakszerű használatának lehetőségét.

- *műszaki akadályok*

Az intézet parancsnokának intézkedése szerinti építményeken, létesítményeken, tárgyakon műszaki akadályokat kell telepíteni.

Az akadályt – alapvetően pengeéles dróthengert – úgy kell elhelyezni, hogy az még segédeszközzel se legyen megkerülhető, bontható, szervesen egészítse ki a személyi és a többi tárgyi védelmi elemet.

A pengeéles dróthengert 450 mm-es méretben alapvetően világítótestek, esőcsatornák, villámhárítók, 730 mm-es méretben épületek, bástyafalak, kerítések mászás elleni védelmére kell telepíteni.

A személybejárati zsilipben a ki-belépők mozgásának egyirányúsításaira 3 karú forgó beléptető keretet kell elhelyezni.

A járműbejárati zsilipben járművel történő erőszakos behatolás, illetve kitörés megakadályozása az útburkolatba süllyeszthető járműmegállító akadályt kell létesíteni.

A berendezés alaphelyzete az útburkolatból kiemelt állapot. Az akadályt, a bejáratot az őrtoronyból biztosító biztonsági felügyelő kezelje. Műszakilag úgy kell kialakítani, hogy ameddig a külső zsilipkapu nyitva van, illetve a be-kiléptetendő jármű átvizsgálása nem történt meg, ne legyen az útburkolatba besüllyeszthető.

Nyílászárók

- *ajtók*

A büntetés-végrehajtási intézetben az ajtó funkció betöltésére az alábbi típusú ajtók kerülhetnek beépítésre. (a nyíló biztonsági rácson valamint a tűzszakasz határon lévő tűzgátló ajtókon kívül):

- * büntetés-végrehajtás szabványú ajtó (ablakos)
- * fém, teli ajtó
- * zárka ajtó
- * különleges funkciójú helyiségek speciális ajtajai
- * hagyományos faajtó

Az intézet közterületre nyíló bejáratait el kell látni az épület jellegéhez igazodó:

- * személybejárati ajtókkal,
- * biztonsági kapukkal (toló).

Az ajtók és kapuk funkciójuknak megfelelően legyenek:

- * helyi illetve távműködtetésű,
- * elektromos vagy, illetve mechanikus nyitású,
- * biztonsági zárral, szükség szerint állapotjelzővel ellátott,
- * indokolt helyeken zsiliprendszerűen működtethető,
- * környezetéhez igazodóan átlövégátlók,
- * járműbejáratok belső zsilipkapui felfutó szekcionáltak.

Az ajtók működtethetőségét úgy kell megtervezni, hogy a helyi és táv,- a mechanikus és elektromos, - a mágneskártyás és főkulcsos nyitás váltakozása meggátolja az intézetből való kijutást egy kulcs, vagy mágneskártya illetéktelen megszerzése esetén.

- *zárak*

Az intézetben az ajtókon alapvetően biztonsági zárnak kell lenni, egyes területeken – körlet és kapcsolódó helyiségek – főkulcsos rendszerűnek (a nyitási táblázat szerint).

Az elektromos zárral ellátott ajtóknak szerelten mechanikus biztonsági zárral is működni kell. Az elektromos zárok működtető kapcsolóit úgy kell elhelyezni, hogy ahhoz illetéktelen személy ne férhessen hozzá.

Az intézet közterületre nyíló ajtajainak, kapuinak, zárjait a központi ügyeletről máshonnan feloldhatatlan módon zárhatóvá kell tenni.

A zárkaajtók mechanikus biztonsági zárkulcsainak megőrzéséhez kulcsenként 60 cm-es, nagy szakítószilárdságú fémláncot kell biztosítani, amely gyorskioldású kapoccsal ellátott végét a körletfelügyelő nadrágszíjához kell rögzíteni.

- *ablakok*

Az épületekben a be-kiláthatóság, a természetes megvilágítás biztosítására nyíló és nem nyíló ablakokat kell beépíteni. Az ablakok anyagának, minőségének, működésének meg kell felelni, és arányban kell lenni az általa határolt terület biztonsági funkciójából adódó követelménynek.

- *üvegek és helyettesítőik*

Az intézetben a külön meg nem határozott helyekre hagyományos, azokon a szolgálati helyeken és környezetükben, ahol az intézet biztonsága indokolja különleges biztonsági fokozatú üvegeket kell beépíteni.

A dobásálló üvegek: „A” jelűek három fokozatban .

Részleges mechanikai védelem alkotóelemeként használhatóak, de biztonsági rács kiváltására nem alkalmasak.

Az áttörés biztos üvegek: „B” jelűek három fokozatban, teljeskörű mechanikai védelem alkotóelemeként alkalmasak biztonsági rács kiváltására.

Az átlövésálló üvegek: „C” jelűek öt fokozatban, szilánkleváló (SA) és le nem váló (SF) minőségben.

Az intézetben legalább C3SF – 44-es Magnum lövedéke ellen védelmet biztosító – minőségű üveget kell telepíteni.

A biztonsági (páncélozott) felületek, üvegkeretek „M” jelűek, amelyek a számozásuknak megfelelően az átlövésálló üvegek számozásával azonos ellenálló képességgel rendelkeznek.

Az üvegeknek, kereteiknek, és környező felületeknek telepítését, beépítését minőségileg összhangban kell elvégezni.

Az üvegek kiváltására – elsősorban fogvatartottak által használt területeken – alkalmazhatók átlátszó műanyagok, elsősorban polikarbonát, amelyek a befogószerkezet függvényében „A” és „B” jelű üvegek kiváltására alkalmasak.

- *biztonsági rácsok*

A biztonsági rácsokat többféle kivitelben rögzített vagy nyíló módon, az alábbi paraméterek betartásával kell elkészíteni és felszerelni.

Rögzített ráccsal kell ellátni a biztonsági felügyelet elhelyezési körletének, a fogvatartottak által használt helyiségek, a fegyverek tárolására szolgáló helyiségek ablakait.

Nyíló ráccsal kell ellátni a fogvatartottak által használt helyiségek, átjárók valamint a fegyverek tárolására szolgáló helyiségek ajtajait.

A rácsokat jellegéből és minőségéből adódóan fogvatartottak az általuk hozzáférhető eszközökkel megbontani, alakváltozásra kényszeríteni ne tudják.

- *gyengeáramú jelzőrácsok*

Minden olyan helyen, ahol fogvatartottak tartózkodnak, és onnan az ablakon keresztül az épületből kijuthatnak, gyengeáramú jelzőrácsot is lehet beépíteni, melyeket elektromosan csatlakoztatni kell a komplex biztonságtechnikai rendszerhez.

Minden jelzőrácsot a biztonságtechnikai rendszerről galvanikusan le kell választani. A jelzőrácsok csak „élesített” (minden említett behatásra riasztás) üzemmódban legyenek működtethetők. A jelzőrácsok állapotjelzéseinek a központi ügyeletre, valamint a körletépület technikai ügyeletére kell befutniuk. A rácsok által küldött jelzések nyugtázását csak a központi ügyeletről lehessen elvégezni, a többi helyen csak információ jelleggel jelenjen meg. A jelzőrácsok által küldött riasztások esetén az adott épület köré telepített nagy teljesítményű reflektoroknak –szürkület után, illetve rossz látási viszonyok esetén- automatikusan be kell kapcsolnia és a homlokzatot meg kell világítania.

- *rácsablakok*

A fogva tartottak által használt területeken – alapvetően a körleten – az ablakfunkció betöltésére alkalmazhatóak a „rácsablakok”. Ezek egyesítik az ablak, a rács és a gyengeáramú jelzőrács funkcióit, amelyekben túl megakadályozzák az ablakon való kidobálást, a „liftezést” és a madarak etetését, befogását. (Magyarországon a galambok 80-90%-a salmonellával fertőzött).

- *kilátásgátlók*

Csak biztonságilag indokolt –zárkák, lakóhelyiségek, külön rendeltetésű helyiségek – közterületre néző helyiségek ablakaira olyan kilátásgátlókat kell felszerelni, amelyek a közterületen lévő hozzátartozókkal való kontaktus kialakítását megakadályozzák, de egyben biztosítják a természetes megvilágítást és megfelelő szellőzést.

- *árnyékolástechnika*

Az intézetben bel,- illetve kültérre néző ablakokat, amennyiben biztonságilag indokolt a ki,- vagy beláthatóság korlátozása – az ablakfunkció megtartása mellett – árnyékoló fóliát kell

alkalmazni. A típus, szűrőerősség, szín, felhelyezés oldal kiválasztásánál figyelembe kell venni az alábbiakat:

- melyik irányból, milyen mértékben akarjuk korlátozni az átláthatóságot
- milyenek a természetes és mesterséges fényviszonyok
- képes-e biztosítani a kívánt hatást

Világítástechnikai berendezések

- *térvilágítás*

Az intézet épületeken kívüli területeit úgy kell megvilágítani, hogy zártláncú televízió rendszerek és a helyszínen a személyzet számára közvetlenül a történések értékelhetően megfigyelhetőek legyenek. A világítótesteket úgy kell elhelyezni, hogy azok esemény előidézésére ne legyenek alkalmasak és a személyzet tevékenységét ne gátolják.

- *bástyafal ill. intézetet határoló kerítés megvilágítása*

Sötétedéstől – virradatig illetve erősen korlátozott viszonyok között nappal is meg kell világítani az intézet bástyafalát, - külső falát - úgy, hogy:

- a külső őrhelyeken szolgálatot teljesítő biztonsági felügyelőt ne,
- a fény összefüggően, függönyszerűen, a kamerák vakítása nélkül,
- hálózati áramszünet esetén aggregátorról, dublázottan,
- a fal mindkét oldalát és a nyomsávot is

tegye láthatóvá.

- *épületek megvilágítása*

Az épületek homlokzatát szórt fénnel kell megvilágítani, hogy az esetleges mozgások, elváltozások felismerhetőek legyenek. A körlet köré nagyteljesítményű reflektorokat kell telepíteni, úgy hogy azokkal a homlokzatok teljes területét meg lehessen világítani. Vezérlésüket a központi ügyelet számítógépe végzi az alábbiak szerint:

1. A reflektorok alapesetben lekapcsolva vannak.
2. A beépített jelzőrácsok, illetve az épület köré telepített áthatolásjelzők jelzése esetén az adott szektorhoz tartozó reflektorok automatikusan felkapcsolódnak, azok lekapcsolása a kezelő által manuálisan történik.
3. A reflektorok a központi ügyeletről tetszés szerint bármikor fel-, illetve lekapcsolhatók.
4. A reflektorokat a számítógép előre megadott időintervallumon belül véletlenszerűen felkapcsolja, majd meghatározott időtartományon belül lekapcsolja.

- *zárkabevilágítás (a fogva tartottak zárkáinak éjszakai ellenőrzése)*

Minden zárkában ki kell építeni egy, a fogvatartottak éjszakai megfigyelését szolgáló, ún. zárkabevilágítás ellenőrző rendszert. Az esti villanyoltás után a felügyeletnek a zárkák éjszakai ellenőrzése meghatározott időnként elő van írva. A folyosón, a zárkaajtók mellett

elhelyezett nyomógomb megnyomásakor a zárkában az ellenőrzéshez szükséges erejű fényt biztosító lámpa kapcsolódik fel, melyet a gomb elengedése automatikusan lekapcsol.

A nyomógomb megnyomását a számítógépnek automatikusan jegyzőkönyveznie kell. A nyomógomb használata az ügyeleteken riasztási eseményt ne váltson ki. Az eseménylista lekérésekor legyen lehetőség az előre meghatározott időn túli ellenőrzések külön listáztatására is.

- akkumulátoros lámpák

Az ör,- és szolgálati helyekre esetleges áramkimaradások idejére valamint gyengén megvilágított területek láthatóvá tételére kézi akkumulátoros vagy tartós elemmel működtetett lámpákat kell rendszeresíteni.

- szünetmentes áramellátás

A biztonságtechnikai rendszernek üzemszerűen a 230 V, 50 Hz-es erősáramú hálózatról kell működnie. Hálózati áramkimaradás esetén a teljes rendszernek – a videokamerás megfigyelés kivételével - megszakítás nélkül, legalább 2 órán át működnie kell. Ehhez a szükséges mennyiségű zselés akkumulátort kell telepíteni. A hálózati áram visszatérése esetén az akkumulátortöltőnek automatikusan újra kell töltenie az akkumulátor telepet. Eseménylistában rögzíteni kell a hálózat-kimaradás és a hálózat visszatéréseinek, illetve az akkumulátortelep kritikus lemerülésének időpontját.

A videokamerás megfigyelés a hálózat-kimaradás esetén induló aggregátorról kell, hogy üzemeljen. Az aggregátor állapotáról a központi ügyeleten folyamatos jelzésnek kell lennie.

- áramfejlesztő (aggregátor)

Hálózati áramszünet esetére a biztonsági világítást a szükséges teljesítményű aggregátorral kell biztosítani. A berendezésnek szabotázsvédett helyen, üzemképességét legalább havonta ellenőrizve, mind a helyszínről, mind a központi ügyeletről kézzel is indíthatónak kell lennie.

A berendezésnek áramszünet esetén automatikusan be kell indulni, és külön hálózaton keresztül a biztonsági rendszer leírásban meghatározott elektromos fogyasztókat tápárammal el kell látni. A működtetéshez szükséges, legalább 24 óra folyamatos üzemidőre elegendő, évente frissített üzemanyaggal kell rendelkezni az intézetnek.

Az áramfejlesztő kezelésére a biztonsági osztály kijelölt állományát ki kell képezni.

Híradó és összeköttetést biztosító berendezések, eszközök

- rádiórendszerek

A vezeték nélküli rádió hálózatokat az Egységes Digitális Rádiórendszerben (továbbiakban EDR) kell üzemeltetni. Az intézet kettő „virtuális” hálózatban tud kommunikálni, melyek

közül az egyik az intézeten kívüli közvetlen országos, a másik az intézeten belüli hálózat. Az EDR jellegéből adódóan alkalmas kombinált beszéd és adatátvitelre, lehallgatás ellen védett. Lehetőség van egy hálózaton belül csoport és egyedi hívásokra. Szükség esetén lehetőség van több szervezet (Rendőrség, Katasztrófavédelem, Tűzoltóság, Mentők stb.) számára egy hálózat használatára közös feladatok esetén.

Az egyéni felhasználó a korábban használt URH rádióállomásokhoz – telepített (fix) és mobil (kézi) – hasonló, de sokkal szélesebb körben alkalmazható készülékeket kezel, melyekhez a szükséges kiképzést minden a szervezethez került testületi tag megkap.

- vezetékes és vezeték nélküli belső telefonrendszer

-személyi állomány számára

Valamennyi szolgálati helyen – kivétel őrhelyek - és a személyi állomány munkahelyein vezetékes telefon összeköttetésnek kell lenni. A telefonok hívási jogosultságát a szolgálati érdek és a fogvatartottak esetleges hozzáférhetőségének figyelembevételével kell meghatározni.

A bv. intézeten belüli kommunikáció elősegítésére - a digitális telefonközpontra épülően - egy vezeték nélküli telefonrendszert kell kiépíteni. Ilyen készülék alapvetően a vezető beosztásban dolgozó személyek, illetve a szinteken szolgálatot teljesítő felügyelők részére kerül kiadásra.

A központi ügyeletre -az intézeten kívülről- érkező telefonhívásokat és annak tartalmát a digitális hangrögzítő rendszerrel rögzíteni kell.

-fogvatartottak számára

A személyi állomány telefonrendszerétől függetlenül a fogvatartottak kapcsolattartásának biztosítására a körleten megfelelő számú, telefonkártyával működő nyilvános telefonkészüléket kell üzemeltetni. A beszélgetés ellenőrizhetőségének helyét a legcélszerűbb helyről kell biztosítani, ahonnan a berendezés jellegéből adódóan lehetőség van a beszélgetésbe beleszólni, megszakítani. A berendezés nem engedélyezett szám hívása esetén automatikusan letilt.

- OV. (oda-vissza beszélő) rendszer

Az OV-n való összeköttetés a szolgálati helyek és a technikai ügyeletek közötti kommunikációra szolgál. Ennek megfelelően a körlet épületekben lévő szolgálati helyekről, az épület technikai ügyeletével, az őrtornyokból, személybejárattól, gépjárműkaputól pedig a központi ügyelettel lehet kapcsolatot létesíteni. Ennek a fajta összeköttetésnek a központi- és körlet ügyelet között is meg kell lennie. Az OV-n alapvetően egy időben csak egy szolgálati hellyel lehet kommunikálni. Amennyiben több helyről is érkezik egyszerre jelzés, az ügyeleten legyen lehetőség a sorrend kiválasztására. Ezen kívül biztosítani kell az ún. „körözvény” hívási lehetőséget is. Ekkor a központi ügyeleten lévő gomb megnyomásával, a szolgálati helyek folyamatos bejelentkezése után lehetőség legyen mindenkit egyszerre tájékoztatni. Az OV rendszer a személyi állomány kommunikációját segíti, amely kétféle kivitelben készül:

1./ A szolgálati helyeken egy egybeépített hangszóró és mikrofon, illetve egy nyomógomb. A gomb megnyomásakor lehet beszélgetést kezdeményezni, annak nyomva tartása alatt lehet oda-vissza beszélni.

2./ Az ún. kulcsos OV ugyanúgy működik, mint a nyomógombos, itt azonban a nyomógombot kulcs helyettesíti, amely elfordításakor lehet beszélni. Ilyen berendezést kell telepíteni minden olyan meghatározott helyre, ahol fogvatartott is tartózkodhat. Ezeket rejtetten, vagy vandálbiztos kialakításban kell beépíteni.

- átbeszélő berendezések

-szolgálati helyeken

Azon szolgálati helyeken, ahol a helyiségből csak „üvegen” át lehet érintkezni az „ügyféllel”, fogva tartottal, átbeszélő berendezéssel kell a beszélgetés lehetőségét biztosítani. A szolgálati helyiségben a kívülről jövő hangot folyamatosan lehet hallani, viszont a kifelé menő hang csak a szolgálati személy szándéka szerint, pl. a berendezés beszélőváltó lábpedáljának lenyomásával legyen hallható.

-ügyvédi,- biztonsági beszélő fülkében

A fogva tartottat és a hozzá érkezett személyt elválasztó „üveg” két oldalán való hallhatóság biztosítására „duplex” rendszerű – kétirányú, hangra induló - átbeszélő berendezésnek kell működni. A biztonsági beszélő fülkében a kapcsolattartóval történő beszélgetés ellenőrzését a látogatást biztosító felügyelő szolgálati helyéről kell végezni.

- ÖJT. (őri jelző telefon)

Az ÖJT tulajdonképpen egy vaktárcsás (tárcsa nélküli) telefon, melynek lényege, hogy a kézibeszélő felemelése után az a meghatározott helyen azonnali jelzést ad, illetve lehetőség van a közvetlen kommunikációra. Ilyen eszközt csak az őrtornyokban, illetve a személy- és gépjármű bejárati kapunál kialakított szolgálati helyen kell telepíteni, azok végpontja a központi ügyeleten van.

- riadó-kürt rendszer

A büntetés-végrehajtási intézeten belül a személyi állomány gyors tájékoztatása, biztonságának növelése érdekében egy ún. riadó-kürt rendszert kell kiépíteni. Ennek lényege,

hogy a központi ügyeleten külön elhelyezett, véletlen nyomás elleni védelemmel ellátott gomb megnyomásakor a meghatározott helyekre felszerelt - a büntetés-végrehajtási intézetben alkalmazott más eszközöktől eltérő hangú - kürtök megszólalnak. A rendszernek működésbe kell lépni abban az esetben is, amikor bármelyik személyi riasztó jeladóval jelzést adtak le.

A rendszert úgy kell kialakítani, hogy képes legyen a kürtöket a különböző jelzéseknek megfelelően -legalább három- eltérő idejű és típusú hanggal vezérelni. A riadó-kürt megszólalása esetén az intézet területén tartózkodók a kidolgozott rezsimszabályok szerinti teendőket kötelesek végrehajtani.

- zárkakijelző
  - A fogva tartottak felügyeletét ellátó személyi állomány munkájának segítése érdekében a fogvatartottak jelzéseire minden zárkában, illetve olyan helyiségben, ahol fogvatartottak részére foglalkozás, munkáltatás van, zárkakijelző beépítése szükséges. A zárkakijelző, egy a zárkán belül, az ajtó közelében elhelyezett vandál biztos kivitelű nyomógomb, mellyel a fogvatartott a felügyelet felé jelezni tud.

A kijelzések alkalmával az adott helyiség ajtaja feletti lámpán, illetve a körletfelügyelői irodában lévő tablón villogó fényjelzésnek kell megjelennie melyet a körletfelügyelői irodában hangjelzéssel ki kell egészíteni. A fényjelzést mindaddig tartani kell, amíg azt az érintett körletfelügyelő nem nyugtázza. Nyugtázni csak az adott ajtó mellett elhelyezett gomb megnyomásával lehet, a szolgálati helyekről nem. A zárkakijelző megnyomását, illetve a jelzés törlését az épület technikai ügyeletén lévő számítógépnek jegyzőkönyveznie kell, zárkaszám, dátum, óra, perc megjelöléssel. A rendszernek alkalmasnak kell lenni arra, hogy egyszerre akár a szinten lévő összes zárkakijelző jelzését fogadni tudja.

Tájékoztató rendszerek

- zárkabeszóló

Minden zárkában, illetve olyan meghatározott helyiségben, ahol fogva tartott huzamosabb ideig tartózkodhat (pl.: közösségi helyiség), egy-egy hangszórót kell telepíteni. Ezeket védett burkolattal, illetve vandál biztos kivitelben kell készíteni. A személyi állomány ezen keresztül tudja a fogva tartottakat tájékoztatni.

- fogva tartotti tájékoztató

-hálózati

Az előző rendszerhez csatlakozóan kell ezt is megvalósítani. Minden olyan helyre, ahol a fogvatartottak zárkán kívül hosszabb ideig tartózkodhatnak (folyosó, udvari sétaudvarok, stb.) hangszórókat kell telepíteni.

-kézi

Adott helyzetben a tájékoztatás elősegítésére, esetlegesen kapcsolat felvételére, tartós elemmel működő kézi „hangosanbeszélőt” - gigafont - kell igénybe venni.

-közösségi televíziós rendszer

A fogva tartottak tájékoztatása, szabadidős tevékenységi programjuk változatosabbá tétele érdekében a büntetés-végrehajtási intézetben közösségi televíziós rendszert kell működtetni. Minden zárkában, illetve közösségi helyiségben biztosítani kell a lehetőséget televízió és rádió csatorna műsorának vételére. A stúdióba szükséges berendezéseket (videomagnó, TV, hifi torony, stb.) kell elhelyezni.

Fémkeresők, csomagvizsgálók, endoszkópok, anyagazonosító berendezések

- kombinált fémkereső és anyagazonosító kapu

A személybejáratok pontokon, a körletbejáratokon és más szükséges helyeken kell – megkerülhetetlenül – felállítani. A berendezés beszállítását úgy kell végrehajtani, hogy az érzékenységi küszöb biztosítsa a be nem vihető eszközök jelzését ugyanakkor a folyamatos beléptetés lehetőségét is. Az eszközök kiválasztásánál szempont, hogy kimutassa a robbanószert, a kábítószert, valamint ezek csomagolása során visszamaradt részecskéket.

- kézi fémkeresők

A kapukeretes keresők kiegészítésére illetve az intézet területén a személyek, valamint fémet nem tartalmazó anyagok átvizsgálására kell alkalmazni.

- csomagvizsgáló berendezések

A személybejáratok pontokon a kapukeretes kereső mellett kell elhelyezni. A berendezést távvezérelt módon a szolgálati helyiségből kell kezelni, működése során felismerhetővé kell tennie a csomagban elhelyezett fémeszközöket, szerves és szervetlen anyagokat.

A berendezést kezelő személyi állománynak alapfokú sugárvédelmi vizsgát kell tenni. A kezelők körében az eredményes felderítés érdekében havonta szinten tartó képzést, negyedévente szintfelmérő vizsgát kell végezni.

- endoszkópok

Járművek rakterének, csomagok, nehezen hozzáférhető helyek jelentős megbontás nélküli ellenőrzéséhez kell alkalmazni endoszkópot. Az eszköz érzékelő kimenete lehet merev, illetve flexibilis.

- anyagazonosító berendezések

Az intézetben a narkotikumok (heroin, kokain, LSD, THC, morfium, amfetamin, PCP.) valamint robbanószerek (RDX, PETN, TNT, dinamit, semtex, C4, ammónium-nitrát.) kimutatására kell alkalmazni. A vizsgálandó minta begyűjtése történhet felülettisztítással vagy kézi vákummal. A berendezés folyamatos üzemmódban 5-10 másodperc alatt 1%-os hamisérzékeléssel kimutatja az anyagok jelenlétét.

- drogkimutató gyorsteszték

A szervezetben fellelhető ópiát, kokain, cannabis, benzodiazepin, amfetamin, methadon kimutatására alkalmas vizeletből. A teszt alkalmazása nem igényel laborhátteret, gyors (2-5 mp), érzékeny, gazdaságos.

Számítógép vezérlésű rendszerek

A büntetés-végrehajtási intézet elektronikus biztonságtechnikai rendszerének feladata a mechanikus rendszerek kiegészítése, a fogvatartottak őrzésével megbízott személyi állomány munkájának segítése, a büntetés-végrehajtási intézetbe történő be- és kihatolási kísérlet jelzése, a személyi állomány biztonságának növelése, tevékenységének ellenőrzése, az események dokumentálása.

A biztonságtechnikai rendszernek a korszerű technikai lehetőségeket felhasználva teljesen komplexnek kell lennie, elemeinek egymással folyamatosan összhangban kell működniük.

A központi ügyelet a büntetés-végrehajtási intézetben elhelyezett összes technikai eszköz, alrendszer végpontja, azokat egy rendszerként kezeli.

A rendszernek és elemeinek a folyamatos üzemmódból adódó fokozott igénybevételnek eleget kell tudni tenni és legyen egyszerűen bővíthető, módosítható.

A berendezések, eszközök állapotát a meghatározott helyeken, demonstrációs térképen kell megjeleníteni. A táblókon fel kell tüntetni a védett szakaszokat, illetve lámpákkal vagy ledekkel jelezni kell az érzékelők állapotát:

A komplex biztonságtechnikai rendszer alapjának egy nagyteljesítményű ipari számítógépnek kell lennie, mely képes az összes berendezés, eszköz egyidejű kezelésére, rendelkezik a szükséges háttértárral. Ennek a számítógépnek kell kiszolgálnia a központi ügyeletet, a körletépület technikai ügyeletén, illetve a bejáratoknál telepített számítógépeket.

- külső- és belsőtéri védelem, átjáróajtók figyelése

A védett szakaszokat és pontokat könnyen azonosítható jelöléssel kell ellátni úgy, hogy az egy feladatot ellátó eszközökből csoportokat lehessen képezni

A biztonsági rendszer feladatait automatikus üzemben végzi, a kezelőt az összes tevékenységét érintő eseményekről tájékoztatja.

Veszély esetén a technikai rendszerkezelő számára figyelmeztető hangjelzést kell adni, egyidejűleg az esemény helyét monitoron és a demonstrációs térképen meg kell jelölni,

Valamennyi eseményt, okot, valamint a kezelő utasításait időrendi sorrendben, közös eseménylistában kell rögzíteni, az eseménylistában rögzíteni kell a kivizsgálást végző személy nevét és az esemény indoklásának beírási időpontját.

Olyan kapacitású háttértárat kell alkalmazni, amely legalább egy év összes eseményét tárolni képes, az eseménylistából az események visszakereshetőek legyenek.

- kültéri mozgásérzékelés

A büntetés-végrehajtási intézet kültéri védelme két részből épül fel. Az egyik a bástyafalon (külső falon) kívüli, a másik a bástyafalon belüli kültéri védelem.

A kültéri védelem céljából a meghatározott szakaszokra különböző fizikai elven működő áthatolásijelző berendezéseket kell telepíteni. A kültéri eszközöknek olyanoknak kell lenni, mely a legkevésbé érzékeny az időjárás változásra, így az ebből eredő téves riasztások száma minimális. Ilyen eszközök a mikrohullámú áthatolásijelzők, doplerek illetve bejáratoknál az infrasarompók.

A kültéri védelmi eszközöket – lehetőleg mindennemű mozgástól védett helyeken - úgy kell telepíteni, hogy azok átfedjék egymást, azokat megkerülni, normál körülmények között (segédeszköz nélkül) alattuk, illetve felettük jelzés nélkül átjutni ne lehessen!

A kültéri eszközöket rongálás elleni védettséggel kell ellátni.

A bástyafalon kívüli területet –amennyiben az intézet területe- biztonsági és vagyónvédelmi szempontból technikai eszközökkel védeni kell.

- a körlet épület technikai ügyeletén lévő demonstrációs térképén, a saját épület körüli szakaszt,
- a riasztási szakaszoknak megfelelő bontásban az őrtornyokban elhelyezett helyi tablón.

A tablókon fel kell tüntetni a védett szakaszokat, illetve lámpákkal vagy ledekkel jelezni kell az érzékelők állapotát.

A bástyafalon belüli technikai eszközök üzemmódjának kiválasztását, illetve a beérkező jelzések nyugtázását a központi ügyeleten lehessen elvégezni. Az épület technikai ügyeletére, illetve az őrtornyokba a jelzések csak információ jelleggel fussanak be, onnan üzemmódot változtatni, illetve nyugtázni ne lehessen.

- beltéri mozgásérzékelés

A épületek meghatározott helyiségeit (pl.: fegyverszoba, pénztár, gyógyszerraktár, stb.) biztonsági és vagyónvédelmi szempontból védeni kell, így azokba mozgásérzékelő telepítése szükséges. Az épületekbe telepített videokamerák elhelyezésekor figyelni kell arra, hogy a fenti helyiségek bejáratait monitoron keresztül meg lehessen figyelni. Amennyiben a mozgásérzékelők elhelyezése olyan, hogy ahhoz fogvatartott is hozzáférhet, szükség van burkolattal történő védelemre. A mozgásérzékelők állapotának, illetve jelzéseinek a központi ügyeletre, valamint az adott épület technikai ügyeletére kell befutniuk. Az üzemmód kiválasztását, illetve az általuk küldött jelzések nyugtázását a körletépület technikai ügyeletén, egyes meghatározott helyiségekre vonatkozóan pedig a központi ügyeleten lehessen elvégezni.

- közlekedés az intézeten belül, ajtók nyitva- és zárva tartásának ellenőrzése

A rendszernek folyamatosan ellenőriznie kell a létesítmény különböző bejárati-, átjáró-, folyosó-, közösségi helyiség-, munkatermi-, és a zárkák ajtajainak állapotát. Érzékelni kell az őrtornyok ajtajainak, illetve gépjárműkapuk nyitását is. Ennek érdekében a meghatározott ajtókra állapotjelzők beépítése szükséges, A büntetés-végrehajtási intézetben bizonyos

ajtóknak zsiliprendszerben kell üzemelniük. Az ajtók állapotának, illetve jelzéseinek a beléptető épület központi ügyeletére, valamint körlet épület technikai ügyeletére kell befutniuk. Az ajtó állapotjelzők üzemmódjainak kiválasztását, illetve az általuk küldött jelzések nyugtázását az a körletépület technikai ügyeletén, a kijárat- és átjáró folyosók-, valamint a többi épület ajtajaira vonatkozóan pedig a központi ügyeleten kell elvégezni.

A biztonságtechnikai rendszer tartalmaz egy komplett beléptető- és kártyás ajtónyitó rendszert is. Ehhez a meghatározott helyeken érintésnélküli (proximity) kártyákon alapuló kártyaleolvasó berendezések vannak.

A büntetés-végrehajtási intézet személy- és gépjárműbejáratánál a be- és kilépést regisztráló érintésnélküli kártyaleolvasó berendezés üzemel. A rendszer működése során:

- ellenőrzi a kártya érvényességét,
- érvényes kártya esetén, a központi ügyeleten regisztrálnia kell a kapu megjelölésével a be-, illetve kiléptetés időpontját,
- érvénytelen kártya használata esetén TILOS KÁRTYA jelzést kell adni a helyszínen és a központi ügyeleten.

A működés lényege, hogy a büntetés-végrehajtási intézetbe történő be-kilépéskor a kártyát csak valamelyik gomb megnyomása után fogadja el a rendszer. A hivatalos-, magáncélú eltávozáson lévő személyeket a munkaidő végén a számítógép automatikusan kilépteti. Esetükben lehetőség van arra, hogy amennyiben másnap valamilyen okból nem mennek dolgozni, annak okát a kilépéskor megjeleníthessék. Ennek érdekében a HIVATALOS ELTÁVOZÁS, MAGÁNCÉLÚ, illetve MUNKAI DŐ VÉGE gomb megnyomása után az indoklásnak megfelelő gombot (SZABADSÁG, BETEGSZABADSÁG, SZOLGÁLATI ÚT, VEZÉNYELT) is elfogadja a gép és a munkaidő lejáta után a személyt annak megfelelő kategóriába sorolja át.

A körlet épület kijárat- ajtajainak zárását, illetve a kártyás nyitás egyidejű letiltását a központi ügyeletről el lehet végezni.

A fegyverszoba ajtajára kívülről kártyaleolvasó berendezést kell telepíteni. Az ajtó csak kulccsal, illetve az érvényes kártya együttes alkalmazásával nyitható. A kártyaleolvasót ki kell egészíteni egy számkódos rendszerrel, ahol a kártya használata előtt a belépésre jogosult személyek saját PIN kódjukat adják meg. Amennyiben ez tévesen történik meg a kártyaleolvasó használatakor a belépést megtagadja. Kifelé az ajtó nyitása nyomógommbal történik.

A fegyverszobaajtó nyitásának minden esetben riasztásként jelenik meg a központi ügyeleten. Az ajtónyitást abban az esetben is rögzítésre kerül, ha egyébként a biztonságtechnikai rendszer valamilyen okból nem működik. A fegyverszobában elhelyezett mozgásérzékelőt a rendszernek az érvényes kártyával történő nyitás esetén automatikusan ki kell kapcsolni, az onnan történő kilépéskor és kulccsal történő záráskor pedig újra élesíteni.

- fényképes nyilvántartás

~ személyi állomány a számítógép monitorán megjelenő kép alapján

A büntetés-végrehajtási intézetbe belépő, ott kíséret nélkül mozgó, nem személyi állományi tag (pl. rendőr, ügyvéd, stb.) amennyiben az ügyvédi beszélő, kihallgató helyiség nem a személybejáratnál van, fényképe alapján van nyilvántartva.

A belépő személyről személyazonosságának ellenőrzése, illetve annak okmányolása alatt digitális fénykép készül. A bejáratnál kap egy közelítéses kártyát, melyhez a számítógépben hozzárendelik az adatait, fényképét, illetve az útvonala szerinti ajtók nyitásának jogosultságát. A mágneskártyára –kitűzőként viselve- öntapadó címkét lehet ragasztani, ami színezése az intézetben tartózkodás jogosultsága végén megváltozik.(2,12,24,168,720 órás lehetőség). Így a személyzet számára azonnal felismerhető, ha már nem jogosult az intézetben tartózkodásra. Amikor felért az adott épület meghatározott szintjére, az ellenőrző pontnál a kártyáját a leolvasóhoz tartja. Ekkor az ellenőrző helyiségben a monitor teljes képernyőjén automatikusan megjelenik a fényképe és a szükséges adatok (pl.: neve, melyik fogva tartotthoz jött, stb.). A körletfelügyelő a kártyájának elvétele után engedi be a beszélő helyiségbe. Az ellenőrző helyiség ablakához telepített kártyaleolvasót úgy kell elhelyezni, hogy azt bentről a felügyelő is alkalmazni tudja a kártya visszaadása előtti ellenőrzéskor.

A rendszer működése szerint kifelé menet a beléptető épület kijáratánál a kártya leadásakor a hozzárendelt fénykép a gépről automatikusan azonnal törlődik. Fényképes nyilvántartást a személyi állományról is készíteni kell, az a fent leírtak alapján bármikor lekérdezhető legyen.

~ számítógépes automatikus arcfelismerő rendszer alapján

A rendszer segítségével lehetőség van arra, hogy az intézetbe beléptetett személy az arca alapján (számítógép által) felismerhető, az objektumban a mozgása követhető legyen. A rendszer a belépő személyt a videokamerával készített kép tárolása után (1-2 perc) az intézetben a főbb csomópontokra telepített kamrák segítségével folyamatosan „nyomon követi”. Amennyiben a személy a számára nem engedélyezett területen tartózkodna, a rendszer rögtön riasztja a technikai ügyeletet.

Véleményem szerint ennek elterjedése a büntetés-végrehajtási intézetekben nagymértékben csökkentené az esélyét a fogvatartottak esetleges „összecserélésének”.

- lifthezérés

Amennyiben van lift a személyi állomány, illetve az egyéb meghatározott személyek mozgatására lehet igénybe venni. A lift nem gyűjtőjellegű, vezérlését a hagyományos nyomógombos megoldáson kívül érintésnélküli kártyaleolvasó egészíti ki. A liftek ajtajai használaton kívül mindig zárva vannak. Azok nyitása, illetve a liftek hívása csak érvényes kártya használatával történhet. Személyi állomány esetén:

A lift a belül elhelyezett kártyaleolvasó érvényes jelzése után a nyomógombok kiválasztásával működtethető. Kártyával rendelkező, nem személyi állományi tag esetén:

A lift a belül elhelyezett kártyaleolvasó érvényes jelzése után indul, a személyt a kártyán engedélyezett emeletre szállítja. A liftet a gombok megnyomásával más emeleten megállítani nem lehet.

A lift csak az adott útvonal végrehajtása után hívható újra, azt menetközben kívülről megállítani nem, illetve csak biztonsági okból lehetséges.

- kapcsolódás a főkulcsos rendszerhez

A büntetés-végrehajtási intézetben az ajtók nyitásához alapvetően főkulcsos rendszer kiépítése történik. Ennek lényege, hogy a személyi állomány minden tagja egy kulccsal

nyithatja a részére meghatározott összes ajtót. Ennek a rendszernek szintén vannak elektromosan nyitható ajtói is. A biztonságtechnikai rendszer összekapcsolja az előzőekben leírt közelítéses kártyaleolvasó rendszert a főkulcsos rendszerrel.

A körlet technikai ügyeletén, illetve a központi ügyeleten kialakításra kerül egy, a főkulcsok fogadására alkalmas tabló. A főkulcsokat alapesetben itt kell tárolni. A személyi állomány tagja a részére meghatározott feladatok ellátásához szükséges főkulcsot a kártyaleolvasó jogosult jelzése után tudja csak a tablóból kivenni. Ekkor a rendszer a kártyáján a büntetés-végrehajtási intézetből történő kilépési-, illetve egyéb meghatározott jogosultságokat automatikusan letiltja. A szolgálat lejárta után a büntetés-végrehajtási intézetből való kilépése a rendszer által csak a főkulcs tablóba történő visszahelyezése után engedélyezhető.

- állapotfigyelés, lekérdezések

A rendszert vezérlő számítógépnek a feladatát automatikus üzemben kell végeznie. A rendszerbe iktatott eszközök állapotát folyamatosan le kell kérdeznie, azokat nyilván kell tartania, illetve a kezelő számára azonnali tájékoztatást kell adnia egyrészt a számítógép monitorán keresztül, másrésztől helyjelző térkép által. A bekövetkezett eseményeket, a kezelő utasításait, illetve az általa végzett módosításokat dátum- óra- perc megjelöléssel automatikusan rögzítenie kell, melyek a későbbiekben visszakereshetők, tetszőleges szempontok szerint kigyűjthetők, listázhatók.

- rádiótelefon érzékelés, blokkolás

A rádiótelefonok elterjedése indokolja működését érzékelő, esetleg blokkoló rendszer kiépítése amely lehet fixen telepített, illetve mobil. A rendszer a Magyarországon jelenleg működő összes frekvencián történő forgalmazást képes észlelni, ill. blokkolni. A rendszernek csatlakozni kell a komplex biztonságtechnikai rendszerhez, az általa küldött eseményeket a meghatározott ügyeletekre továbbítja, a számítógép jegyzőkönyvezi.

A rendszer úgy kerül telepítésre, hogy a lehető legnagyobb pontossággal lehessen a forgalmazás helyét megállapítani. A rendszer a személyi riasztó rendszert semmilyen formában nem zavarja.

- vezeték nélküli személyi riasztó

A személyi állomány biztonságának növelésére a büntetés-végrehajtási intézetet teljesen befogó, vezeték nélküli személyi riasztó rendszert kell kiépíteni. A büntetés-végrehajtási intézet teljes területén minden veszélyeztetett személyt el kell látni egy-egy kisméretű jeladó készülékkel. A zsebben, ruházat alatt, karon vagy az övön rejtve elhelyezhető adókészülék nyomógombjának megnyomásával segélykérést kell tudni leadni.

A vevők telepítését úgy kell megvalósítani, hogy a jeladó jelzését a lehető legkevesebb vevő érzékelje, azonban holtteret sehol sem lehet.

- épület felügyeleti rendszer

A központi technikai ügyeleten kell elhelyezni, de a biztonsági rendszert vezérlő számítógépes rendszertől elkülönült hálózatban. Feladata az intézet fűtési, szellőzési, klíma és

elektromos rendszerének automata figyelése, vezérlése, hibajelzése. Az előre beprogramozott rendszer 24 órás rendben folyamatosan információt szolgáltat az intézet területéről az általa felügyelt elemek állapotáról.

Zártláncú televízió rendszer (videokamerás megfigyelés)

- videokamerás megfigyelés alapelvei

A személyi állomány hatékony munkavégzése, illetve a beérkezett jelzések gyors ellenőrzése érdekében a bástyafalon kívüli és belüli területek megfigyelését zártláncú videó rendszerrel kell biztosítani.

A kamerákat úgy kell elhelyezni, hogy azok a figyelni kívánt szakaszokat holtér nélkül belássák. Olyan helyeken, ahol a fogvatartottak hozzáférnek a kamerákhoz, azokat védő burkolattal kell ellátni

A videokamerás rendszernek, a digitális rögzítésnek és a biztonsági rendszert vezérlő számítógép óráinak szinkronizáltan, megegyező időt kell mutatni.

- kültéri videokamerás megfigyelés

Fixen telepített kamerákkal kell figyelni:

- a bástyafal teljes külső vonalát,
- a bástyafal teljes belső vonalát, áthatolás jelző szakaszonként egy-egy kamera,
- az épületeket körülvevő szakaszokat,
- az épületek kültéri bejáratait,
- járműbejáratot
- egyéb, szükséges helyeket.

A bástyafalon belüli terület ellenőrzésére forgózsámolyos kamerát kell kiemelkedő pontokon telepíteni úgy, hogy azokkal meg lehessen figyelni:

- a körlet épület teljes homlokzatát,
- a kijelölt sétaudvarokat,
- nyílt területeket,
- egyéb meghatározott helyeket.

A kamerák képei jelenjenek meg a központi ügyeleten elhelyezett videó monitorokon. Monitort kell telepíteni a gépjármű bejárati szolgálati helyiségbe, mellyel folyamatosan figyelni lehet a kapu külső oldalának a szolgálati helyről be nem látható részeit.

Szükség esetén a megfigyelt terület képeinek kézi-, illetve a riasztott szakaszok képeinek automatikus vezérléssel rögzíthetőnek kell lenniük. Ezt digitális képrögzítéssel kell megoldani, mely memóriával rendelkezik, így lehetőség van a riasztás előtti 3-5 másodperc felvételére is.

A bástyafalon belüli kültéri kamerák felügyeletének üzemmód kiválasztását, a velük kapcsolatos jelzések nyugtázását, illetve a digitális videomagnóra történő rögzítést a beléptető épület központi ügyeletén lehessen elvégezni, ahonnan a forgózsámolyos kamerák vezérlése is történik.

- beltéri videokamerás megfigyelés

Fixen telepített kamerákkal kell figyelni:

- a körlet épület folyosóit, szintenként középen elhelyezett, egymással szembe fordított 2 db kamerával,
- a liftek terét,
- a kijelölt zárkákat,
- a fogvatartottak közösségi, illetve munkahelyeit,
- az ügyvédi beszélő helyiségeket,
- fogvatartotti beszélőhelyiséget,
- egyéb meghatározott helyiségeket.

A kamerák képe jelenjen meg a központi ügyeleten, illetve a körlet technikai ügyeletén elhelyezett videó monitorokon.

A körlet épületre vonatkozóan a kameraképek alapvetően az épület technikai ügyeletére fussanak be, azonban lehetőség legyen a központi ügyeletéről is az összes kamerakép kiválasztására, illetve megjelenítésére.

Amennyiben valamelyik kamera riasztó jelzést küld, az a központi ügyeleten minden esetben jelenjen meg.

Az épületekben lévő kamerák felügyeletének üzemmód kiválasztását, a velük kapcsolatos jelzések nyugtázását, illetve a videomagnóra történő rögzítést alapvetően az adott épület technikai ügyeletén lehessen elvégezni, azonban legyen lehetőség, hogy indokolt esetben minden kamera felügyeletét a központi ügyeleten át lehessen venni.

Szolgálatteljesítési helyek

- központi ügyelet

A biztonságtechnikai rendszer központját a parancsnoki épületben kialakított ügyeleten kell kiépíteni. A központi ügyeleten a biztonsági tiszt és biztonsági főfelügyelő munkahelyén kívül a következő három munkahelyet kell kialakítani:

- 1.) Az egyik munkaállomás alapvetően a biztonságtechnikai rendszert kezelő számítógépes munkahely. Itt történik a számítógéppel kapcsolatos feladatok végrehajtása. Itt lehet nyugtázni a beérkező riasztásokat, illetve kiválasztani a különböző eszközök üzemmódját. Ezt a munkahelyet úgy kell kialakítani, hogy a rendszer működését két monitoron lehessen nyomon követni. (az egyik monitoron történik az eseménylista megjelenítése, az adatok billentyűzetről való felvitele, a másikon pedig az egér segítségével az eszközök állapotának lekérdezése, módosítása. Ehhez csatlakoztatva nyomtatót kell biztosítani.

- 2.) A másik munkahely az előző mellett van kialakítva. Alapvetően innen történik a büntetés-végrehajtási intézetben belüli kommunikáció (OV, ÓJT, telefon) felügyelete, de innen kell kezelni a zárkabezóólót és a fogvatartottak tájékoztatására szolgáló hangrendszert is. A szolgálatot teljesítő felügyelő végezi a kialakított URH rádiórendszer kezelését is.
A telepített forgózsámolyos, illetve gyorsforgó kamerák vezérlő egységeit, telefonokat, OV-kat az 1-es és 2-es munkahelyet elválasztó pultba kell építeni, hogy azokat mindkét helyről kezelni lehessen.
- 3.) A harmadik munkaállomást az előző kettőtől elkülönülten kell kialakítani. Ez tulajdonképpen egy, a központi géppel összekapcsolt számítógépes munkahely. Innen lehet feltölteni a rendszer személyi állományra vonatkozó adatait és itt történik a szükség szerinti adatlekérés, illetve adatmentés is. Ehhez a számítógéphez is nyomtatót kell csatlakoztatni.

A központi ügyeletet úgy kell kialakítani, hogy szükség esetén onnan át lehessen venni a körlet épületben lévő technikai ügyelet összes feladatát.

A személy- és gépjárműbejáratoknál, illetve a körlet technikai ügyeleten legyen lehetőség egy rejtett kulcsos kapcsolóval a saját alrendszer kezelésének megszüntetésére. A kapcsolóval a kezelendő eszközök áramszolgáltatását lehet elvenni. Ugyanonnan azonban ezt visszakapcsolni nem lehet, azt csak a központi ügyeletről lehet végrehajtani.

A központi ügyeletre beérkező kameraképek a feladatnak megfelelően, célszerűen csoportosítva jelenjenek meg a monitorokon.

A kamerák képeit -a megfelelő csoportosítás szerint- a parancsnok irodájában lévő monitoron is meg lehessen jeleníteni.

A központi ügyeleten egy nagyméretű demonstrációs tablót kell elhelyezni, úgy hogy azon áttekinthetően figyelemmel kísérhető legyen a teljes biztonságtechnikai rendszer működése, a beérkező jelzések helye könnyen beazonosítható legyen.

Azon meg kell jeleníteni:

- a bástyafalon kívüli területek, technikai eszközeinek állapotát, jelzéseit,
- a bástyafalon belüli területek technikai eszközeinek állapotát, jelzéseit,
- az épület szintenkénti alaprajzát, az eszközök állapotát, jelzéseit,
- a körlet épület szintenkénti (alagsortól a tetőig) alaprajzát, az eszközök állapotát, jelzéseit,
- a szolgálati helyek (bejáratok, őrtornyok) eszközeinek állapotát, jelzéseit.

A helyiséget elektronikus lehallgatás ellen le kell védeni.

- telefonos kiértesítés

A biztonságtechnikai rendszert vezérlő számítógépnek alkalmasnak kell lennie az automatikus telefonos kiértesítésre. Ezt a központi ügyelet technikai kezelőjének utasítására kell elvégeznie a rendszerben lévő személyi állományra vonatkozó adatok, illetve a hadrafoghatóság és a kijelölt kiértesítési körzetek alapján.

- vezetési (hadműveleti) terem

A biztonsági osztály elhelyezési körletén – megteremthető látó és halló összeköttetésben a technikai ellenőrző központtal – az esetlegesen bekövetkezett esemény felszámolásának irányítására a válságkezelő törzs munkahelyéül kell kijelölni. A helyiségben a munkafeltételek kialakítását úgy kell végrehajtani, hogy lehetőség legyen többszörös rádióösszeköttetésre (EDR, telefon, fax, OV.), informatikai hálózatba lépve, hangrögzítésre, tervtábla vezetésére. A helyiséget elektronikus lehallgatás ellen le kell védeni.

- a körlet technikai ügyelete

Az épület földszintjén technikai ügyeleti helyiséget kell kialakítani. Ide kell befutnia minden az adott épülettel kapcsolatos jelzésnek, illetve innen kell tudni vezérelni azokat. Ez az adott épületre vonatkozó kommunikációs eszközök egyik végpontja is.

A technikai ügyelet egy munkahelyre kell kiépíteni, úgy, hogy onnan célszerűen lehessen kezelni az épület rendszerét vezérlő számítógépet, illetve az összes technikai eszközt.

A körlet épület technikai ügyeletén egy nagyméretű demonstrációs tablót kell elhelyezni, úgy hogy azon áttekinthetően figyelemmel kísérhető legyen az épület biztonságtechnikai rendszerének működése, a beérkező jelzések helye könnyen beazonosítható legyen.

- személybejárat

A büntetés-végrehajtási intézet bejáratán zsilipelt ajtókat kell kiépíteni. A bejáráshoz tartozó zsilipelt ajtók egy időben sohasem lehetnek nyitva!

Az ajtókat célszerű felosztással a személybejárat biztonsági felügyelő szolgálati helyiségéből, nyomógombbal nyitni, illetve innen kell a be- és kiléptető kártyaleolvasó működtetni.

A szolgálati helyiséget két munkahelyre kell kiépíteni:

- 1.) Az egyik személy végzi a be- és kiléptetést, az okmányok ellenőrzését, ajtónyitásokat, a technikai eszközök (csomagvizsgáló, kereső kapu) kezelését, tartja az összeköttetést a meghatározott szolgálati helyekkel.
- 2.) A másik hely a számítógépes munkaállomás. Itt van telepítve a beléptető rendszerrel leírt fényképes nyilvántartás felügyelő számítógép. Itt készül a digitális fénykép, illetve itt lehet bevinni a belépő személyek adatait is. Természetesen az itt telepített számítógép is folyamatos kapcsolatban áll a biztonságtechnikai rendszert vezérlő központi számítógéppel. Külön hálózaton kell megteremteni a fogvatartottak nyilvántartására szolgáló rendszerbe történő belépés lehetőségét.

A be és kiléptetés áttekinthető tételére, a forgalom irányának és sűrűségének szabályozására a zsilip térbe forgókeretet kell telepíteni. A belépni szándékozók az intézetbe be nem vihető tárgyakat (fegyver, rádiótelefon, stb.) az előtérben lévő zárható fémtároló szekrényben helyezhetik el.

- járműbejárat

A büntetés-végrehajtási intézet jármű bejáratát zsilipelt rendszerben kell működtetni, a külső és belső kapu egyidőben sohasem lehet nyitva!

Megfelelő elektromos kapcsolással biztosítani kell, hogy a gépjármű bejáratú kapuk csak két – különböző szolgálati helyen lévő – személy együttes tevékenysége folytán legyenek nyithatók. A zsilip külső kapuját a gépjármű bejáratú biztonsági felügyelő – billenő kapcsolóval történő - engedélye alapján a toronyban lévő biztonsági felügyelő nyithatja.

A zsilip belső kapuját pedig fordítva, tehát a toronyban lévő személy gombnyomása után a gépjármű bejáratú biztonsági felügyelő tudja nyitni. Egyidejűleg biztosítani kell azt is, hogy a központi technikai ügyeletről valamennyi kapu bezárható legyen, a helyi nyitás kizárásával.

A szolgálati helyiségbe egy darab a központi számítógéppel összekötött számítógépet kell telepíteni, mellyel a biztonsági felügyelő a beléptetést, illetve az előírt okmányolást tudja végezni. Ezen kívül az összeköttetések (telefon, OV, ÓJT) kiépítésén túl 1 db videó monitort is telepíteni kell, mely a gépjárműbejárat utcafronti oldalát figyelő fix kamera képét mutatja. A járművek alvázának átvizsgálására átvizsgáló aknát kell létesíteni, amely tegye lehetővé a teljes alváz megtekintését.

A zsiliptérben el kell helyezni megfelelő számú maroklőfegyver és szálfegyver valamint rádiótelefon tárolására alkalmas fém tároló szekrényeket.

- őrhelyek

Az őrhelyeken telepíteni kell a biztonságtechnikai rendszer meghatározott elemeit az alábbiak szerint:

- a tornyokban helyi kijelző tablót kell elhelyezni, melyen fel kell tüntetni a védett külső-, illetve belső szakaszokat, az áthatolás jelzők állapotát. Riasztás esetén fény, illetve hangjelzést kell adni.
- Az őrtornyokban a tablón, illetve az őrsétányon az ikresített OV mellett éberségjelző beépítése is szükséges, melynek lényege, hogy az elhelyezett lámpa (led) felgyulladás után azt, a hozzá tartozó nyomógommbal nyugtázni kell. Amennyiben a meghatározott időn belül ez nem történik meg, a fényjelzést hangjelzéssel is ki kell egészíteni. A jelzéseknek a nyugtázásig kell megmaradniuk. Az éberségjelzőt a számítógép automatikusan, a meghatározott időintervallumon belül, véletlenszerűen vezérli. A jelzést, illetve annak nyugtázását a többi jelzéshez hasonlóan a számítógépnek rögzítenie kell. Az éberségjelző működését a központi ügyelet demonstrációs táblóján is meg kell jeleníteni.
- A toronyban zárható fegyverszekrény telepítésére kerül sor, melyeket állapotjelzővel kell ellátni. Azok ajtajainak nyitását azonnali riasztásként kell a központi ügyeleten megjeleníteni.
- Az őrtornyok bejáratú ajtajait állapotjelzővel kell felszerelni.

A fentiekén kívül, csak a járműbejáratnál lévő őrtoronyban lehet szükség video monitor elhelyezésére, amennyiben a kapu külső oldalának megfigyelése indokolja.

- szintenként a felügyelők szolgálatteljesítési helye

A körlet épület szintjein szolgálatot teljesítő felügyelőnek a szolgálati helyiségében ki kell építeni:

- a szinten lévő zárcakijelzők végpontját, fény- és hangjelzéssel,
- a szükséges összeköttetések (OV) végpontját.

2.3. Fegyverzet

Az intézetet a szükséges mennyiségű, a büntetés végrehajtásnál rendszeresített valamennyi fegyverfajtaival, a hozzátartozó tartozékokkal, lőszerekkel, tartalék, javító és karbantartó anyaggal, valamint pirotechnikai eszközzel el kell látni.

Fegyverek:

- * 9mm-es parabellum lőszer kilövésére alkalmas maroklőfegyver
- * 9 mm-es parabellum lőszer kilövésére alkalmas golyópuska
- * 9 mm-es parabellum lőszer kilövésére alkalmas géppisztoly
- * 7,62 mm-es lőszer kilövésére alkalmas gépkarabély
- * csótáras sörétes puska

A fegyverek tárolására, kezelésére a fegyverszobában, fegyverraktárban, őrhelyeken a szükséges tárolóhelyeket, rekeszeket ki kell alakítani, a táruk megtöltéséhez és ürítéséhez a feltételeket maradéktalanul meg kell teremteni.

2.4. Kényszerítő eszközök

Az intézetben valamennyi a büntetés-végrehajtásnál rendszerben lévő kényszerítő eszközökből a szükséges mennyiségben készletet kell képezni.

Típusai:

- * különböző típusú bilincsek
- * különböző kiserelésű könnygáz
- * elektromos sokkoló eszköz
- * gumibot
- * tonfa

A kényszerítő eszközök készletezési és viselési módját intézetparancsnoki intézkedésben kell szabályozni.

2.5. Büntetés-végrehajtási Speciális Biztonsági Csoportok felszerelése

Az intézeti Büntetés- végrehajtási Speciális Biztonsági Csoport felszerelése alapvetően a büntetés-végrehajtásnál rendszeresített fegyverzet, kényszerítő és egyéb eszközök mellett kiegészítő speciális eszközökből és védőfelszerelésből áll.

Az egy fő részére szükséges kiegészítő felszerelések a következők:

- ❖ bevetési ruha pólóval
- ❖ vágás elleni kesztyű
- ❖ vászon bakancs
- ❖ mállhaöv
- ❖ rádió, - gyorsbilincs, - spray tok
- ❖ gumibot tartó
- ❖ tonfa
- ❖ pisztoly táska
- ❖ golyóálló mellény (pisztolylövedék ellen)
- ❖ szúrás- vágás elleni mellény
- ❖ védősisak
- ❖ védőszemüveg
- ❖ fejre, sisakra szerelhető mikrofon és rádió

A csoportnak rendelkeznie kell a büntetés-végrehajtási intézetben esetlegesen bekövetkező esemény felszámolásához szükséges eszközökkel, így különösen a tömeges ellenszegülés, zárkatorlasz és túszejtés esetén:

- ❖ ajtókiemelő és beszakító,
- ❖ gyorsvágó,
- ❖ csavarok oldásához szükséges,
- ❖ falbontó,

eszközökkel.

2.6. Műszaki eszközök

Az esetlegesen bekövetkező esemény szakszerű, gyors és hatékony felszámolása érdekében a műszaki anyag tárolóhelyiségben az alábbi eszközöket kell készletezni.

- ajtókiemeléshez, beszakításhoz hidraulikus vagy mechanikus emelőszerkezetek a kiegészítőikkel
- gyorsvágó
- falbontó berendezés (olyan mint a HILTI)
- láncfűrész
- feszítőeszközök

- csavarok oldásához szükséges eszközök

2.7. Különleges gépjárművek

A fogvatartottak – differenciált – különböző célú intézeteken kívüli szállítására, különböző funkciójú szállító járműveket kell biztosítani. Az intézetek között, nagybefogadó képességű (40 fő), de az egyes és többes elkülönítés lehetőségét biztosító járművel kell a feladatot biztosítani.

A kisebb létszámú és egyedi szállításokat (cél, előállítás.) 6+3 fő szállítására alkalmas kisméretű rabszállító gépjárművel, „kisrabóval” kell végrehajtani.

A fogvatartottak veszélyessége, fenyegetettségének fennállása esetén egyedi célszállítását páncélozott különleges szállító járművel kell megoldani. A járműnek legalább „M-2” osztályú védelmet kell biztosítani. (kézifegyverek lövedéke ellen).

Valamennyi típusú szállító járműben a fogvatartottak külön, zárt részben kell, hogy tartózkodjanak. A szállítóteret kulcsát a gépjárművezetőnek kell kezelni. A járműben ki kell alakítani a fegyverek elzárásának helyét, valamint be kell építeni EDR (egységes digitális rádiórendszer) adó-vevőt és GPS (Global Positioning System) rendszer fedélzeti egységét.

2.8. Polgári és katasztrófavédelmi eszközök

A büntetés- végrehajtási intézetben a polgári és katasztrófavédelmi feladatok ellátásához szükséges eszközökkel- egyéb jogszabályok alapján- rendelkezni kell. Az anyagok készletezése a személyi állománynál, a szakterületi osztályoknál, illetve a raktárkészletben található fel.

2.9. Kutyatelep

A fogva tartottak kísérésére, napi tevékenységük biztosítására, kábítószer felkutatására szolgáló kutyákat kell tartani. A kutyavezetőket és kutyákat feladatuk ellátásához alapképzésben és továbbképzésben kell részesíteni, és évente vizsgáztatással meggyőződni a képzettségi szintről. A kábítószer kereső kutya szinten tartó képzéséhez a kutatási feladat elvégzéséhez szükséges kábítószer tárolásánál, kezelésénél a vonatkozó jogszabályokat maradéktalanul be kell tartani.

A szolgálati kutyákat kutyatelepen kell tartani, amely felépítésében, berendezésében, körülményeiben meg kell felelnie az érvényben lévő előírásoknak.

Az intézményrendszer jelenlegi helyzetének és a differenciálás alkalmazási gyakorlatának áttekintése

A hazai joggyakorlatban a bíróságok a szabadságvesztés büntetés kiszabásakor meghatározzák a végrehajtási fokozatot is, amelyben az elítéltnak le kell töltenie büntetését. Ez már – figyelembe véve a végrehajtásra kijelölt intézetek számát, területi elhelyezkedését, a differenciálás egyéb fontos szempontjait – behatárolja az elhelyezési lehetőségeket.

A törvény által meghatározott három végrehajtási fokozaton belül számos további differenciálási szempont szerint kell az elítéltek elhelyezését, büntetés-végrehajtási kezelését megoldani.

A büntetés-végrehajtás biztonsági rendszere ugyan a differenciáláson alapul, alkalmazkodik a fogvatartottak összetételéhez, az egyes intézetek adottságaihoz. Ugyanakkor az egységesítési

törekvések ellenére – a tartósan szűkös pénzügyi fedezet miatt – helyenként eltérő technikai eszközöket, védelmi rendszereket és különböző személyvédelmi megoldásokat alkalmaz.

Az intézetek biztonságának fontos eleme a differenciálás jelenlegi viszonyaink között alkalmazott gyakorlatának a hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján történő átalakítása, kiszélesítése.

Ezt a célt szolgálhatja a címben szereplő rezsimek és a hozzájuk rendelt biztonsági feltételek megteremtése, kialakítása.

Az „őrzés” szempontjából kategorizált intézetek, intézetrészek, külső szálláshelyes munkahelyek javasolt biztonsági feltételei:

a) szigorúan őrzött intézet

Ide célszerű elhelyezni a vonatkozó szempontok (fokozat, elkövetett cselekmény, kriminális múlt, stb.) figyelembe vételével a fogva tartás rendjére kiemelkedően veszélyes fogva tartottakat.

Külső őrzés követelményei:

- a külső területtől 6 m magas, összefüggő bástyafal határolja, amelyet áthatolás ellen megfelelő műszaki akadályokkal, elektromos, infrasugaras áthatolásgelzővel, zárláncú tv. hálózattal kell biztosítani, megfigyelni;
- az összefüggő folyamatos külső őrzést úgy kell kialakítani, hogy a körkörös felállított őrk közötti látó és tűzösszeköttetés korlátozott látási viszonyok között is biztosított legyen;
- a bástyafal belső oldalán kialakított nyomsávot 4-5 m magas, 3 m térközű, kettős drótkerítéssel kell határolni;
- a drótkerítések közötti területet szolgálati kutya alkalmazásával célszerű védeni. Ezen őrzött terület képezne a kutyák természetes életterét is.

A bemutatott megoldás alkotná a külső őrzési rendszer belső zóna határát, amelyet elítelt jogszerűen még kísérettel sem közelíthetne meg.

Az intézet bejáratainál zsilipelt páncélajtókat kell alkalmazni, ahol az őrség golyóálló üvegborítású szolgálati helyiségben végzi feladatát. A gépjármű bejárati kapu előtti útszakaszba kívül és belül hidraulikus, és/vagy mechanikus gépjármű blokkolót célszerű telepíteni.

A bástyafal külső oldalán – robbanóanyaggal megrakott gépjármű áttörése ellen a céloknak megfelelő fizikai akadályok létesíthetők.

A bejáratoknál a személyellenőrzésre kapukeretes és kézi fémkeresőt, valamint csomagvizsgálót kell rendszeresíteni.

A külső őrzés biztonságának személyi feltétel igénye az átlag intézetének 4-5-szöröse.

Az elhelyezési körlet belső biztonsági rendszere:

- a körletszinteket egymástól, egyes szinteket indokoltan önmagukban is biztonságosan el kell szigetelni, hogy esetleges ellenszegülés esetén a rendkívüli esemény helyszíne könnyedén izolálható legyen;
- a zárkák berendezési tárgyai padozathoz, falazathoz rögzítettek, illetve vandálbiztosak legyenek;

- a szabadlevegőn tartózkodási és a látogatófogadási helyszínt biztonságosan, izolálhatóan kell kialakítani;
- a napi életrend figyelemmel kísérését közvetlenül, illetve zárt tv-hálózaton keresztül folyamatosan biztosítani kell;
- a személyzet tagjait körültekintően kell kiválasztani, alaposan ki kell képezni.

A szigorúan őrzött intézetek kijelölt és speciálisan kialakított részén történne a halálig tartó szabadságvesztésre ítélték elhelyezése. Ezen intézeti részre elhelyezettek esetében az alábbiakat kell számításba venni:

- annak tudatában, hogy esetleges újabb bűncselekményük esetén sem szankcionálhatók, tőlük önkéntes szabálykövetés nem remélhető;
- várhatóan mindent megtesznek szabadságuk visszanyeréséért, ezért semmitől sem riadnak vissza;
- felfogásukban az emberi élet nagyfokú leértékelődése alakulhat ki.

A fentiek figyelembevételével őrzésüket, felügyeletüket, napi életrendjük irányítását, a napi biztonsági feladatok teljesítését úgy kell megszervezni, hogy saját és mások életét, testi épségét ne veszélyeztessék, illetve ennek lehetősége minimálisra csökkenjen.

A fentieken túl szólni kell arról is, hogy ezen intézetrészben a fogva tartás törvényességének ellenőrzése a jelenlegi gyakorlattól csak annyiban térhet el, amennyiben azt a speciális biztonsági szabályok indokolják.

Az itt elhelyezett elítélt betegségére esetén kezelésének gyakorlata csak a biztonsági intézkedések tekintetében térhet el, alkotmányos jogai ez esetben nem csorbulhatnak. Erre figyelemmel az elhelyezésre kijelölt objektum egészségügyi részlegét célszerű megfelelő infrastruktúrával ellátni, vagy annak fogadására alkalmassá tenni azért, hogy ne legyen szükség a külkórházi kezelésükre.

b) A közepes szigorúsággal őrzött intézetek biztonsági feltételei:

A közepes szigorúsággal őrzött intézet külső biztonsági feltételeinek meg kell akadályoznia az intézet jogosulatlan elhagyását és oda illetéktelen bejutását. Ezt a célt az előírt magasságú és kialakítású kettős drótfonatú kerítés vagy bástyafal a rájuk telepített műszaki akadályok, valamint mikrohullámú, illetve infrasugaras áthatolásmérők, zárt tv-rendszerek üzemeltetésével el lehet érni.

Őrtornyok létesítése szükséges, de üzemeltetésük a technikai rendszer mellett csak rendkívüli helyzetben indokolt.

A kettős kerítés között szektorokra osztott behelyezéssel szolgálati kutya alkalmazásával kiegészíthető a külső védelem.

A bejáratokat biztonságos kapuval zsilipszerűen kell kialakítani. Az ott létesített őrhely ablakát lövésálló üveggel kell biztosítani.

A be- és kilépők ellenőrzésére kapukeretes és kézi fémkeresőket valamint csomagvizsgáló berendezést szükséges rendszeresíteni.

A belső felügyelet biztonsági feltételei enyhébbek a szigorúan őrzött intézetnél meghatározottakénál. A lakózárcák normál felszereltségűek, többes elhelyezésűek. A nyílászárók a biztonsági követelményeknek megfelelő szilárdságúak legyenek.

Az ablakokat elektromos jelzórácscsal, a kellő szilárdságú zárkaajtókat főkulcsos rendszerben nyissák, zárják.

A körletszintek izolálhatóságának technikai feltételeit meg kell teremteni.

A fegyelmi körleten magánelzárás fenyítés végrehajtására szolgáló helyiségeket kell kialakítani.

A látogatófogadás céljára biztonságos, de kulturált, csoportos látogatófogadási helyszínt kell kialakítani.

Emellett a kellő számú biztonsági beszélő fülkét is ki kell alakítani.

Közepes szigorúsággal őrzött intézeti rész a megfelelő izolálhatóság mellett szigorúan őrzött intézet keretein belül, illetve amellett is létesíthető.

c) Félig nyitott intézet biztonsági feltételei:

– amelyek a jelenlegi mezőgazdasági intézetek biztonsági feltételeinek megfelelők – a közepes szigorúsággal őrzött intézetek biztonsági feltételeinél enyhébbek.

A létesítmény köré bástyafal nem szükséges, azonban egy, illetve kettősoros, előírt magasságú kerítéssel körül kell keríteni, amelynek tetejére a ki- és behatolás ellen megfelelő műszaki akadályt kell telepíteni. Ha a fogvatartotti összetétel indokolja a kettősoros kerítés között elhelyezett szolgálati kutyákkal fokozható a fogva tartás biztonsága.

A körletekben kialakított lakóegységekben az elhelyezés egységes szempontok szerint történjen. A lakóhelyiségek ajtóinak a sükségszerinti biztonságos lezárásra alkalmasnak kell lenniük. Elkülönítésre alkalmas biztonságos helyiségre a rendbontók esetében sükség van.

A nyitott intézet – amennyiben az nem hagyományos bv. intézetben létesül – munkásszállás jellegű. Kerítésrendszere a vagyonsvédelmi követelményeknek megfelelő legyen. Az épület bejáratát portaszolgálattal a szállásépületet belső járőrözéssel kell ellenőrizni. A lakóhelyiségek ajtóinak biztonságosan lezárhatónak kell lennie.

A külső szálláskörletes munkahelyek biztonsági feltételei megegyeznek a nyitott intézet biztonsági feltételeivel.

A felsorolt intézet-típusok létesítésének jelenleg hiányzik a jogszabályi feltétele. A többségében több mint egy évszázados intézményrendszer egyes elemei csekély módosítással jelenleg is alkalmassá tehetők a címben megjelölt intézeti, rezsim kategóriák kialakítására. Ugyanakkor az intézetek nem kielégítő száma földrajzi elhelyezkedése és főként a kivétel nélkül mindegyikre jellemző zsúfoltság a jogszabályi keret hiánya mellett egy további akadálya a felsorolt intézettípusok létesítésének.

2.10. KÖVETKEZTETÉSEK:

Hazánkban a különböző korokban épült büntetés-végrehajtási intézetekben az utóbbi 15 évben jellemzően egységes biztonságtechnikai rendszerek kerültek telepítésre. A megvalósítást nehezítette, hogy nem optimális körülmények közé, hanem a meglévő adottsághoz igazodva kellett elvégezni a feladatokat. Emiatt sokszor kihasználatlanul maradnak a technikában rejlő lehetőségek. Véleményem szerint folytatni kell a meglévő rendszerek megkezdett korszerűsítését az adottságokhoz igazodó eszközök felkutatásával. Az ebben a fejezetben leírt összes lehetőség ma már elérhető, kipróbált megvalósulási forma.

Ezért a már korábban is jelzett szempontok szerint igyekeztem csak azon részelemeket bővebben kifejteni, amelyek szabályozásban vagy egyéb szakmai irodalomban kevésbe került eddig kimunkálásra.

A modern kor egyik jellemzője és legdinamikusabban fejlődő ágazata az informatika, ami a büntetés-végrehajtási intézetek mindennapi működésének az alapja. Kiemelt jelentőségű a

működtetett informatikai rendszerek biztonsági szabályzatának betartása és betarttatása. Szintén csak perifériálisan tartozik a témához, de a büntetés-végrehajtási intézet működtethetőségének egyik legalapvetőbb feltétele, hogy a technikai eszközökhöz, berendezésekhez rendelkezésre álljanak a tervdokumentációk, és a büntetés-végrehajtási intézetekben tervszerű karbantartás és állagmegóvás legyen.

A fejezetből reményeim szerint kitűnik, hogy a magyar büntetés-végrehajtás rendelkezik mindazzal a szakmai tudással, ami a korszerű büntetés-végrehajtási rendszer technikai működtetéséhez szükséges.

III. FEJEZET: A SZABADSÁGVESZTÉS-BÜNTETÉS VÉGREHAJTÁSA-DINAMIKUS BIZTONSÁGI TEVÉKENYSÉG

A fejezet célja felvázolni a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának jogi, szociológiai, kriminológiai háttérét. Bemutatom a szabadságvesztés végrehajtásának jelenlegi kereteit, a különböző tényezők egymásra hatását.

A büntetés-végrehajtási nevelési tevékenység leírásával bemutatom ezt az alapvetően „skizofrén állapotban” lévő tevékenységet. A fejezetben a fogva tartottak kategorizálásáról, csoportba sorolásáról és különböző szempontok szerinti osztályozásáról is szólok.

Az osztályozás alapja a Büntető Törvénykönyvben meghatározott büntetés-végrehajtási fokozat, de mint majd látjuk számos egyéb szempontot figyelembe kell venni. Jelenleg is klasszifikációs folyamatnak nevezzük csoportosítási gyakorlatunkat, azonban rámutatok, hogy ennek vajmi kevés köze van egy komoly elméleti alapokon és egységesen alkalmazott módszerhez. A „napi programok” kifejezés magába foglalja az elítéltek megfelelő foglalkoztatását és önképzését, családi és társadalmi kapcsolatok támogatását, tehát gyakorlatilag mindent, ami az ébresztőtől a „zárásig”, tehát a takarodóig történik a fogva tartottal, és értelmes tevékenységnek tekinthető. A fejezetben részletesen tárgyalom a napi programokat, hiszen a börtönök biztonságának – a bástyafal és a rácsok mellett – ez a legfontosabb eleme.

A Büntető Törvénykönyvről szóló, többször módosított 1978. évi IV. törvény (Btk.) határozza meg a bűncselekmény elkövetőivel szemben alkalmazható büntetéseket és intézkedéseket. A Btk. szankciórendszerének legsúlyosabb főbüntetési neme, a szabadságvesztés-büntetés.

3.1. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának célja

A büntetés végrehajtásra vonatkozó szabályozást vizsgálva megállapítható, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának célja, illetve feladata összefüggésben van a büntetés lényegéről és céljáról kialakított, a Büntető Törvénykönyvben rögzített meghatározással.

"A büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el."

A Btk. a büntetés célját a törvényben szabályozott büntetésekre irányadóan határozza meg, kiemelve a társadalom védelme érdekében mind az egyéni, mind az általános megelőzést. A hatályos büntetés-végrehajtási kódex erre is figyelemmel fogalmazza meg a szabadságvesztés-büntetés végrehajtási célját immáron csak e büntetési nem sajátosságait szem előtt tartva az alábbiak szerint:

" e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulás után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetéséről"

A célmeghatározás nem emeli ki a társadalom védelmét, mivel mindenféle büntetés végső célja a társadalom védelme, így a szabadságvesztésé is. Továbbá nem utal az általános megelőzés célkitűzésére. A nevelés sem szerepel célként, hanem helyébe jogilag

megragadhatóbb, jobban értelmezhető és realisabb célmeghatározás lép. Ennek következtében a nevelés a végrehajtási cél elérésének hatékony eszköze lehet.

A "joghátrány érvényesítése" azt juttatja kifejezésre, hogy a szabadságvesztést elsősorban a személyi szabadság elvonásban megnyilvánuló jogintézményként, büntetesként kell végrehajtani.

A személyi szabadság jogszabályi keretek között való megvonása, illetve korlátozása a szabadságvesztés-büntetés elengedhetetlen velejárója, amely megtestesíti a büntetés lényegét jelentő joghátrányt.

A szabadságvesztés végrehajtásának korszerű felfogása azonban nem elégedhet meg a szabadságelvonással járó hátrányok, a büntetéssel szükségszerűen együtt járó "rossz" elrettentő hatásának egyoldalú érvényesítésével, azaz nem tekintheti megtorlásnak a végrehajtást. A különféle tudományterületek (pl. szociológia, pönológia⁹), bevonásával készült felmérések eredményei ugyanis arra intik a szakembereket, hogy az a börtön, amely elvtelenül szigorú, és a fogvatartottak mély alávetésére, megalázására helyezi a hangsúly nem képes eleget tenni a társadalmi elvárásoknak. Ez a követelmény nem más, mint az elítéltnak kiutat kínálni korábbi életvitele megváltoztatásához, segítséget nyújtani számára a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedéshez.

Lényegében a szabadságvesztés céljának érvényre juttatásához egyfajta rehabilitációs program¹⁰ teljesítése szükséges, melynek megvalósítása elsődlegesen a büntetés-végrehajtási szervezet feladata.

Ki kell emelni azt is hogy a cél eléréséhez a büntetés-végrehajtási szervezet – együttműködési megállapodás alapján - igénybe veheti az arra alkalmas társadalmi, gazdasági és civil szervezetek segítségét is (v.ö. nyitottság elve). A büntetés-végrehajtási szervezet nem tűzheti ki célként a személyiség fejlesztését, számára elegendő a szabaduló elítélt visszailleszkedésének sikeres elősegítése. Másképp fogalmazva a szabadságvesztés célja azt jelenti, hogy:

„a rehabilitációs program végén, illetve a szabaduláskor az elítélt olyan élethelyzetben legyen, hogy belső meggyőződésből akarjon és célirányos külső segítség (pártfogó felügyelet, utógondozás) igénybevételel képes legyen a társadalom jogkövető tagjává válni”

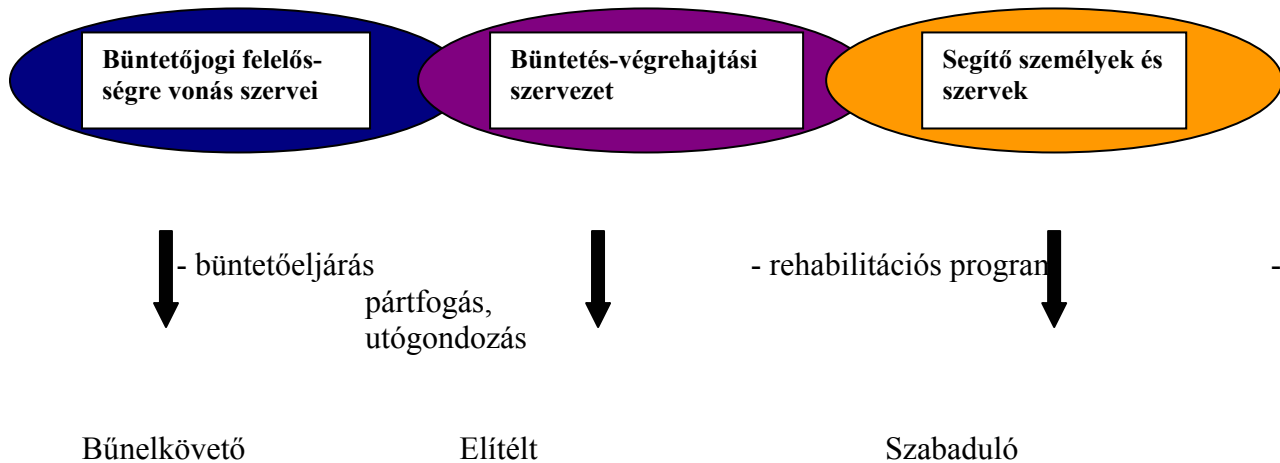
---

⁹ A büntetőtan tudománya.

¹⁰ Azoknak az előre eltervezett és tudatosan irányított eseményeknek az összefüggő sorozata, amelyek előkészítik, illetve lehetővé teszik a szabadult elítélt társadalomba való beilleszkedését.

A szabadságvesztés célja megvalósulásának sematikus ábrája:

A szabadságvesztés céljának megvalósulása logikailag magába foglalja azoknak a céloknak az elérését, melyeket a fenti ábra egyes elemeihez lehet rendelni. E szerint a büntetőeljárás célja a büntetőjogi felelősség megállapítása, illetve annak elvetése (a bíróságnak a bűnösség kérdésében kell döntenie, tehát bűnösséget kimondó vagy felmentő ítéletet kell hozni).

A rehabilitációs program célja: azoknak az előre eltervezett és tudatosan irányított eseményeknek az összefüggő sorozata, amelyek előkészítik a szabadult elítélt társadalomba való beilleszkedését.

A segítő személyek és szervek tevékenységének célja, hogy a rehabilitációs program eredményére építve, hatékonyan előmozdítsák a társadalomba való legkönnyebb visszailleszkedést.

Belátható tehát, hogy valamennyi fent kifejtett cél szorosan és elválaszthatatlanul kapcsolódik egymáshoz és végső soron a szabadságvesztés-büntetés céljában teljesedik ki.

3.2. A szabadságvesztés végrehajtásának feladata

A büntetés-végrehajtási kódex az elítéltek nevelése címszó alatt alapvető jelentőséggel határozza meg a szabadságvesztés végrehajtásának feladatát, amely arra irányul, hogy:

"fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze a felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadulás utáni, a társadalmi elvárásoknak megfelelő önálló életre".

A nemzetközi normákból a hazai szabályozásba átvett olyan alapvető szinten megjelenő elemeket, mint az önbecsülés fenntartása, a felelősségérzet fejlesztése. A korszerű elvek képviselői hangsúlyozzák, hogy a börtönbüntetés - amennyire az lehetséges - ne károsítsa az egyén értékeit, így önértékelését, önálló életvitelre való képességét, ellenben keltse fel felelősségét saját jövőbeni sorsának alakulásáért.

Az elítélt önbecsülésének fenntartását:

- megfelelő bánásmóddal,
- értelmes tevékenység szervezésével,
- a társadalmi hasznosság tudatának kialakításával, illetve erősítésével kell elérni.

Az elítélt felelősségérzetének fokozásához pedig:

- az öntevékenység, az önképzés,
- a munkavégzés lehetőségeit,
- valamint a családi társadalmi, kapcsolatok támogatását kell felhasználni.

Bár a szabadságvesztés végrehajtása a büntetés-végrehajtás feladata, a feladat nagysága miatt szükség van mások közreműködésére:

„A büntetés-végrehajtási feladatok teljesítésében – jogszabályokban meghatározottak szerint - az állami szervek közreműködnek. A büntetés-végrehajtási Szervezet a büntetés-végrehajtás feladatainak érdekében más, nem állami szervezetekkel és magánszemélyekkel együttműködik.”

Állami szervek:

- bíróság,
- rendőrség,
- Pártfogó Felügyelői Szolgálat (Igazságügyi Hivatal),
- önkormányzatok.

Nem állami szervek:

- társadalmi szervezetek,
- egyházak,
- börtönmissziók.

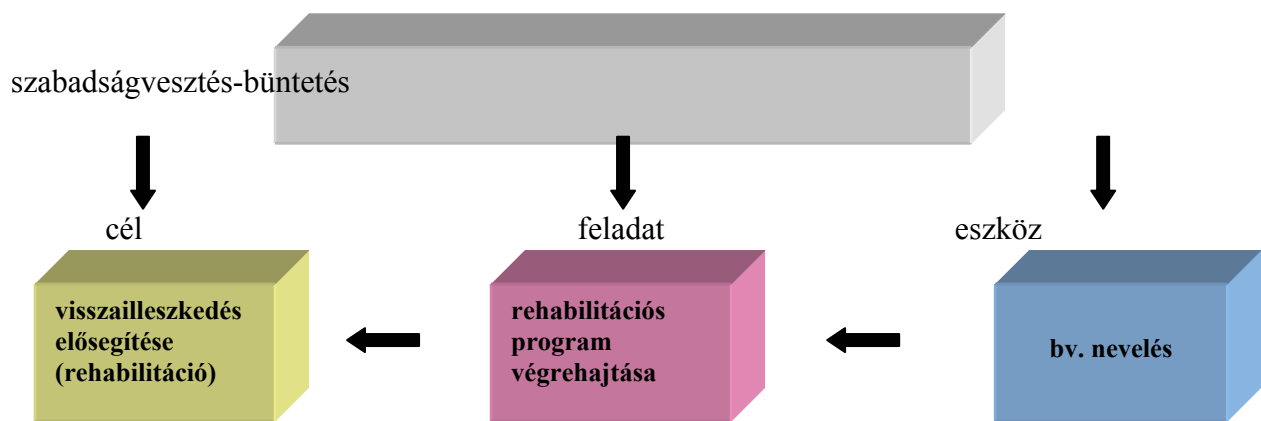
Magánszemélyek:

- vállalkozók,
- adományozók.

3.3. A büntetés-végrehajtási nevelés fogalma

A fentiekben említettük, hogy a szabadságvesztés céljának érvényre juttatásához egyfajta rehabilitációs program teljesítése szükséges, melynek megvalósítása elsődlegesen a büntetés-végrehajtási szervezet feladata. Ezen program eszközszerének központi eleme a büntetés-végrehajtási nevelés, melynek célja a program hatékony megvalósítása ezért:

- egyfelől a büntetés-végrehajtási nevelésnek logikailag együtt kell járnia a szabadságvesztés végrehajtásával
- másfelől az elítéltet lehetőség szerint alkalmassá kell tennie arra, hogy szabadulása után képes legyen a társadalmi elvárásoknak megfelelő önálló életre.

„A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztő és korrigáló hatások olyan összehangolt rendszere, amely jogszabályi keretek mellett és zárt intézeti viszonyok között az elítélt személyiségéhez igazodó differenciáltsággal segíti elő a büntetés-végrehajtási cél elérését, a társadalmi beilleszkedéshez szükséges viselkedés és magatartás kialakulását.”

A fejlesztő és korrigáló hatásúak lehetnek az előre eltervezett és tudatosan irányított események összefüggő sorozata, melyek előkészítik, illetve lehetővé teszik a szabadult elítélt társadalomba való beilleszkedését, jellemzően a rehabilitációs programban nyilvánulnak meg. A büntetés-végrehajtási nevelés általában nem tűzheti ki célként a személyiség fejlesztését, lehetőségei a magatartás és tevékenység befolyásolására korlátozódnak, tevékenysége egy későbbi, a szabadulást követő időszakra irányul.

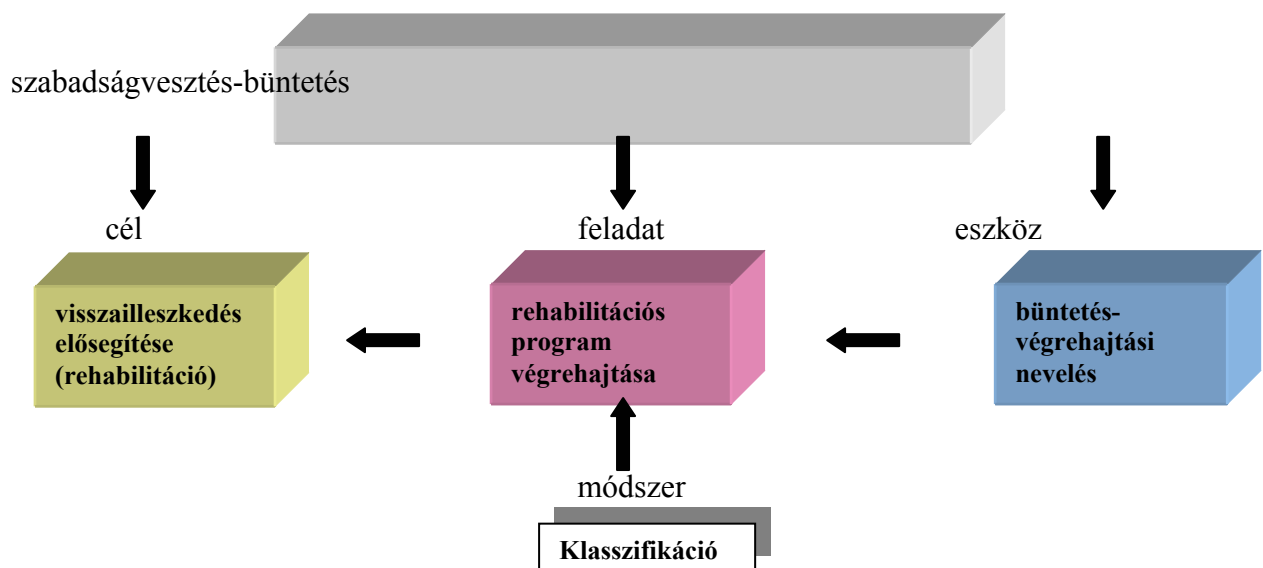
A jogszabályi keretek és a zárt intézeti viszonyok lényeges hatást gyakorolnak az alkalmazható nevelési módszerek, eszközök és eljárások kiválasztására. A jogszabályi korlátozások és a büntetés-végrehajtási intézetek belső szabályai, valamint a sajátos környezeti jellemzők eltérő mértékben - lényegében szűkítik, illetve befolyásolják a nevelőmunka feltételeit.

A nevelés során az alkalmazott eljárásokat az elítélt személyiségéhez, egyéni képességeihez, szükségleteihez kell igazítani. A végrehajtáshajtás egyéniesítése nem jelentheti azt, hogy az intézet minden egyes elítéltet egyedi módon kezeljen, de szükségessé teszi az elítéltek meghatározott szempontok alapján történő differenciálást (csoportképzését). Az egyéniesítés további érvényesítése az egyes csoportokon belül kialakított speciális nevelési, kezelési, gondozási módszerek alkalmazásával történhet.

3. 4. A fogvatartottak kockázat alapú osztályba sorolása

A büntetés-végrehajtási klasszifikáció

A klasszifikáció fogalmának értelmezéséhez ismételten a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának céljából kell kiindulnunk. A végrehajtás céljának eléréséhez egyfajta rehabilitációs program teljesítése szükségeltetik. Ahhoz, hogy a rehabilitációs program megfelelő hatékonysággal működjön meg kell ismerni az elítéltet, a megismerés során megszerzett ismereteket rendszerezni és értékelni kell, ezt követően lehet csak a rehabilitációs program működtetésére vonatkozóan megfelelő döntéseket hozni.

A klasszifikáció fogalma:

A klasszifikáció olyan szakmai munkafolyamat, melynek elemei:

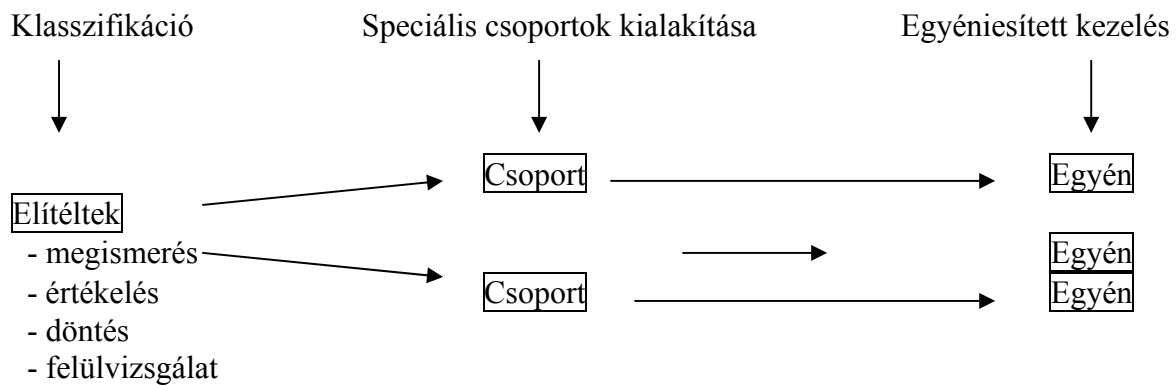
- a fogvatartott megismerése,
- ezen ismeretek rendszerezése, kiértékelése,
- differenciálás, rezsimbe sorolási illetve egyéniesített döntések meghozatala,
- a fogvatartott változásainak utánkövetése,
- a meghozott döntések rendszeres felülvizsgálata.

A klasszifikáció célja:

- rehabilitáció elősegítése,
- börtönadaptáció¹¹ elősegítése és
- az intézet rendjére, biztonságára veszélyes magatartás kiszűrése.

¹¹ Börtönkörülményekhez való alkalmazkodás.

A klasszifikációs folyamat:

A klasszifikációs folyamat kezdeti szakaszára jellemző a megismerés, mely meghatározott eszközökkel (irattanulmányozás, kérdőív, személyes interjú, pszichológiai mérőeszközök, orvosi vizsgálat), különböző szempontok alapján történik.

a) Kriminológiai szempontok:

- bűncselekmény (jellege, körülményei)
- visszaesés foka
- ítélet tartama

b) Szociológiai szempontok:

- életkor
- nem
- szociális háttér

c) Kezelési szempontok:

- iskolai és szakmai előképzettség
- társas viselkedés, kapcsolatteremtés, kapcsolattartás
- alkohol/drog fogyasztás, függőség
- szexuális probléma
- egészségügyi, mentális állapot

d) Büntetés-végrehajtási szempontok:

- támadás
- szökés
- biztonsági kockázat
- társak sanyargatása
- szervezkedés
- korrupció
- kiszabadítás
- kereskedelem
- együtműködési készség

A klasszifikációs folyamat lényeges eleme a differenciálás.

Fogva tartottak csoportosítása meghatározott szempontok alapján.

A differenciálás során létrejövő csoportok a programok szervezésének megkönnyítése érdekében együtt is elhelyezhetők, de az együttes elhelyezés nem feltétele a differenciálásnak (pl. alapfokú iskolai végzettséggel nem rendelkezők csoportja külön is elhelyezhető).

A klasszifikációs folyamat által feltárt egyéni problémák, szükségletek rendkívül szerteágazók lehetnek. A nemzetközi és a hazai szakirodalom alapján az alábbi „alap” fogvatartotti csoportok kialakítása lehet indokolt:

- tényleges életfogytiglanra ítélték,
- kábítószerfüggő vagy alkoholbetegek,
- elsőbűntényes, nem erőszakos bűncselekmény
- HIV pozitív, AIDS-es és más fertőző betegek,
- kisgyermekes nők,
- szexuális jellegű bűncselekményt elkövetők,
- csökkent munkaképességűek,
- alapfokú iskolai végzettséggel nem rendelkezők,
- szakképzetlenek,
- szabadulás előtt állók,
- fokozott őrzés és felügyelet alatt állók,
- magas biztonsági kockázatot jelentők,
- sebezhetőek,
- védelmet igénylők (volt hivatásos állományú tagok).

A differenciálásnak kötelező normái a jogszabály által leírt kötelező elkülönítési szabályok, melyek értelmében el kell különíteni:

- az elítélteket végrehajtási fokozat szerint,
- a nőket a férfiaktól,
- a fiatalkorúakat a felnőtt korúaktól,
- az egészségeseket a betegektől,
- az előzetesen letartóztatottakat a jogerős elítéltektől.

Az elkülönítési szabályok betartása érdekében különböző intézettípusok jöttek létre Magyarországon.

1. Megyei intézetek (előzetes házak)
2. Országos intézetek (letöltő házak)

a) Fegyház-börtön jellegű intézetek:

Balassagyarmati Fegyház és Börtön
Budapesti Fegyház és Börtön
Márianosztrai Fegyház és Börtön
Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön
Sopronkőhidai Fegyház és Börtön
Szegedi Fegyház és Börtön
Váci Fegyház és Börtön
Tiszalöki Fegyház és Börtön
Szombathelyi Fegyház és Börtön

b) Börtön-fogház jellegű intézetek:

Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet
Baracskai Büntetés-végrehajtási Intézet
Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

3. Speciális feladatot ellátó intézetek

a) Egészségügyi feladatra szakosodott intézetek:

Büntetés-végrehajtás Központi Kórház
Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet

b) Fiatalkorúak fogva tartására szakosodott intézetek:

Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, Tököl
Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete,
Kecskemét

A klasszifikációs folyamat harmadik eleme az egyéniesített kezelés, mely során a megismerést és a rendelkezésünkre álló információk rendszerezését és értékelését követően már megnyílik a lehetőség a személyre szabott rehabilitációs program végrehajtására.

Az individualizációnak (egyénesítés) nevezzük azt az eljárást, mely során az egyéni sajátosságokat és szükségletek figyelembe véve a kezelési eljárásokat a csoport többi tagjától is eltérően határozzák meg.

Az egyéni fejlődés érdekében meghatározandó feladatterv nyomon követésével az állomány elemzéseket végezhet és szükség szerint magasabb szintű programot alakíthat ki, vagy az elítélt viselkedéséhez, szükségleteihez képest változtathat azon.

A fogvatartó intézményekben a modern korrekciós kezelés és bánásmód kialakítása érdekében szükség van a fogvatartottak meghatározott szempontú osztályba sorolására.

Az új büntetés-végrehajtási törvény a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának szabályait úgy kívánja meghatározni, hogy azok a fogvatartottak klasszifikációján alapuló progresszív rendszert valósítsanak meg.

Annak ellenére, hogy a klasszifikáció igénye hagyományosan megfogalmazódott az eddigi szabályrendszerben és gyakorlatban is indokolt röviden áttekintetni, hogy mit értünk a fogvatartottak klasszifikációján.

Nyilvánvaló, hogy az emberek nagyobb tömegével való bármilyen foglalkozásban rendező elvekre van szükség, hiszen nem lehet minden egyénnel külön foglalkozni. Különösen nagy jelentősége van ennek az olyan totális intézményben, mint a börtön, ahol az elítéltek teljes élettevékenységének kezelése, megszervezése és befolyásolása a feladat. Mindezt úgy kell megoldani, hogy a büntetési célok érvényesüljenek, de tudatában kell lenni annak, hogy az elítélt, mint fogalom csak egy jogi absztrakció, jogilag az elítéltek egyenlők, de nem egyforma emberek. Múltjuk, szociális háttérük, szocializációjuk sok tekintetben hasonló, de minden esetben egyedi. Szükség van tehát egy olyan „közbülső lépcsőre”, amelyen az absztrakt és amorf tömegtől közelebb jutunk az egyénhez. Önmagában azonban ez még kevés, mivel a klasszifikáció adott esetben az elnyomás hatékonyságának növekedését, destruktív célok elérését is elősegíthetné.

Indokolt tehát leszögezni, hogy a büntetés-végrehajtási intézeti klasszifikáció célja a társadalom és az egyén érdekeit kell szolgálja. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy mindez intézményi érdek is.¹²

A klasszifikáció eredményei röviden a következőkben foglalhatók össze:

- Az eljárás során közelebb jutunk az egyénhez (hagyományos szóhasználatban egyéniesítés.)
- A biztonsági kockázatok csökkentése az egyén és a büntetés-végrehajtás biztonságának érdekében a biztonsági rizikó értékelés és az ennek megfelelő intézkedések révén.
- A kezelési szükségletek meghatározása annak érdekében, hogy a rendelkezésre álló kezelési, fejlesztési eljárások közül kiválasztassuk a szükségletet leginkább kielégítő módszert (differenciálás).
- A börtönártalmak lehetőség szerinti kivédése, csökkentése.

Az Egyesült Nemzetek 1955. évi (1977-ben módosított), az elítéltek kezelésével kapcsolatos Standard Minimum Szabályai [United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners] kifejezést adnak annak a hagyományos felfogásnak, hogy a „különböző kategóriákhoz tartozó elítélteket külön intézményekben vagy épületrészekben kell fogvatartani nemük, koruk, bűnözői előéletük, fogvatartásuk jogi alapján.

Az említett szabályokat – különösen a fiatalkorúak tekintetében – az úgynevezett Pekingi Szabályok (1985) fejlesztették tovább, ahol megfogalmazódik (26.3. Cikk), hogy „az intézményekben a fiatalkorúakat a felnőttektől különválasztva kell elhelyezni, s fogvatartásukat külön épületben vagy a felnőttektől elkülönített épületrészben kell megoldani”.

---

¹² Garami-Boglyasovszky: A klasszifikáció lehetőségei BSZ. 2002/3.

A mi régiókban az 1987. évi Európai Börtönszabályok [European Prison Rules] dokumentum számos fontos iránymutatással szolgál annak eldöntéséhez, hogy mely intézetekbe irányítsuk az elítélteket. A 11. Cikk kifejti, hogy „a büntetés-végrehajtás helyszínének és a végrehajtási szabályok meghatározása során kellő figyelmet kell fordítani a fogvatartott jogi helyzetére, a vizsgálati szakra (tárgyalásra vár, ítéletes, első elkövető vagy visszaeső, rövid vagy hosszú ítéletes), kezelésük speciális szükségleteire, orvosi igényeire, nemére és korára”. Az elkülönítés szabályai részletesebben ki vannak dolgozva a férfiak és nők, a tárgyalásra váró és az ítéletesek, valamint a fiatalok vonatkozásában. Ezen speciális szabályok közös vonása, azzal a kikötéssel, hogy a legfontosabb alapvető megfontolások érvényre kell, hogy jussanak. A 12. Cikk hangsúlyozza még, hogy „az elítéltek elkülönítése a többiektől, akik – előéletük alapján vagy személyiségükből fakadóan – minden valószínűség szerint előnyökhöz akarnak jutni az együttlétekből, vagy kedvezőtlen hatást gyakorolnak társaikra; valamint az elítéltek olyan megfontolásokon alapuló elhelyezése, hogy a kezelési programjaik és reszocializálásuk eredményességét szolgálja, figyelembe véve az elítélt-menedzselési és biztonsági követelményeit is.”.

A hivatkozott szabályokhoz tartozó értelmező magyarázatokból egyértelműen kiviláglik, hogy a börtönszabályok kiemelt prioritással kezelik az elítéltek „helyes” kategorizálását. Megfogalmazódik például, hogy „a fogvatartó intézményekben érvényesülő modern korrekciós kezelés alapvető indítatásának eredményessége az intézetekben alkalmazott differenciálástól, a populációhoz igazodó belső végrehajtási rezsimek működtetésétől és az elítéltek érdemleges osztályozásától függ. Másfelől e dokumentumok felhívják a figyelmet arra, hogy – „az utóbbi évek tapasztalatai alapján módosulni látszanak a bizonyos elítéltek-kategóriák elkülönítésének szükségességéről vallott korábbi nézetek”. Az 1987-ben megfogalmazott szabályok így enyhébben fogalmazznak és megengedőbbek olyan körülmények esetén, amikor kölcsönös előnyök remélhetők az említett elítélt-kategóriák közötti kontaktus engedélyezésétől.”

A magyar büntetés-végrehajtási rendszer jelenlegi klasszifikációs gyakorlatának áttekintése:

Az elítéltek csoportba sorolását (klasszifikálását, kategorizálását) a Büntetés-végrehajtási tvr. 33 § b.) pontja lehetővé teszi – meghatározza, hogy az elítélt „köteles eltérni a más nemű és más fokozatú elítéltektől való elkülönítést, az életkori, kriminológiai, biztonsági, nevelési és egészségügyi szempontok szerinti csoportba sorolását”. A törvényerejű rendeletben azonban szó sincs arról, hogy a büntetés-végrehajtás feladata is volna a kriminológiai, biztonsági és nevelési szempontú csoportosítás.

A 6/1996. IM rendelet már korszerűbben és pozitív módon jelöl ki feladatokat ezen a téren az osztályozási szempontok érvényesítésére, sőt a „felkészítő részlegek” előírásával ennek intézményi, eljárási feltételét is megvalósítja. Részletesen szabályozza az egyes elítéltcsoportok elhelyezését, elkülönítését (38-41 §), a biztonsági csoportba sorolást (42-44 §); illetve az egyes speciális csoportokat (átmeneti csoport 170-172 §, gyógyító-nevelő csoport 173-177 §, kábítószer-prevenációs részleg, különleges biztonsági körlet).

A fentiekén túl az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben a helyi sajátosságoknak megfelelően további csoportokat is kialakítanak, amelyek elsősorban a munkáltatáshoz vagy munkalehetőség hiányához kapcsolódnak.

Külön ki kell emelni azt az elsősorban fiatalkorúaknál alkalmazott gyakorlatot, ahol az osztályba sorolás alapján a fokozaton belül különböző rezsimeket alakítanak ki.

Ennek a rendszernek a működőképességét bizonyítja a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtönben folytatott gyakorlat is. Ezek a törekvések mintegy előkészítői az új klasszifikációs rendszernek, számos tapasztalatuk hasznosítható.

Összességében azonban megállapítható, hogy a jelenlegi klasszifikációs rendszerben a kriminológiai és biztonsági szempontok dominálnak, a kezelési szempontok érvényesítése esetleges.

Ezt kell állítani még a munkáltatási szempontú csoportosításról is, mivel az is elsősorban a könnyebb kezelhetőséget (sorakozó, kivonulás, napirend, stb.) szolgálja.

Természetesen arra, hogy ilyen gyakorlat alakult ki lehet magyarázatot találni. A jelenlegi személyi, tárgyi, elhelyezési feltételek beszűkítik a mozgásteret, de előrelépést jelenthet, ha a megszokott rutint olykor másfajta követelményrendszer felől szemléljük.

Lehetőség van az osztályba sorolási módszerek javítására. A felkészítő részlegeken szinte mindennel próbálkoznak saját készítésű kérdőívek felvételével, a pszichológusok részt vesznek az elítéltek megismerési folyamatában. Problémát elsősorban az jelent, hogy nincsenek egységes standardizált módszerek, illetve az esetek nagy részében a kapott adatok regisztrációján nem jutnak túl.

A biztonsági szempontú osztályozás egyrészt túlkategorizálást eredményez, (III. biztonsági csoportba soroltak aránya mintegy 57 %) másrészt a biztonsági kockázat tekintetében információ hiányt tükröz. Külön fel kell hívni a figyelmet a stigmatizáció veszélyére (amely köztudatban elősegíti a deviancia kialakulását) a IV. biztonsági csoportba soroltak és az egyéni utasítással rendelkezők esetében. Kis túlzással állítható, hogy a biztonsági csoportba sorolás szinte önálló életet él. Adott esetben felülírja a fokozatra vonatkozó szabályokat (természetesen erre szükség lehet), de a legnagyobb problémát az jelenti, hogy a kezelési módszerek alkalmazási körét is beszűkíti.

Indokolt tehát áttekinteni, hogy a klasszifikációs rendszer, hogyan fejleszthető tovább, és mire kívánjuk felhasználni.

A klasszifikáció szempontjai:

- a.) kriminológiai:
  - bűncselekmény
  - ítéleti idő
  - visszaeső

- b.) szociológiai:
  - életkor
  - nem
  - anyagi, szociális háttér
  - kultúra

- c.) kezelési:
- értelmi képesség
  - agresszió
  - alkohol – drog probléma
  - szexuális probléma
  - társas viselkedés
  - pszichés, mentális zavar
- d.) büntetés-végrehajtási:
- büntetés-végrehajtási fokozat
  - konformitás-alkalmazkodás
  - együttműködési készség
  - részvétel foglalkoztatási programokban
  - biztonsági kockázat

A klasszifikáció következményei:

A hagyományos gyakorlatban (a nemzetközi ajánlások egy része szerint is) a leggyakoribb következmény, hogy az osztályba sorolás alapján csoportokat képeznek, és a csoport tagjait együtt helyezik el. Ez önmagában is azt jelenti, hogy elkülönítik az egyéb csoportoktól.

Tudatában kell azonban lenni annak, hogy ezzel mindenképpen egy mesterséges életidegen szituáció alakul ki, amely nem feltétlenül szolgálja a klasszifikáció eredeti céljait. Adott esetben meghatározott szempontból képzett homogén csoportok, a csoportban zajló folyamatok következtében újra heterogénné válnak.

Külön fel kell hívni a figyelmet a megbélyegzés veszélyére. Ebben az esetben az adott osztályba soroltakat, csak az adott egy vagy két szempont alapján ítélik meg, és ezzel nemhogy közelebb jutnának az egyéniesítéshez, hanem távolodunk attól. Ismert például, hogy a napi gyakorlatban a gyógyító-nevelő csoportba soroltakat „gyógyós”-nak „gyurmás”-nak hívják, és a presztízsük is ennek megfelelő. Szerencsére nem csoportképzési szempont a suicid veszélyeztetett vagy „szökős” kategória. Az egyoldalú megbélyegzés mind az elítélt társak, mind a személyzet részéről az illető személy önértékelésére hat kórosan.

A klasszifikáció eddigiekben felsorolt következményei világosan illusztrálják, hogy igen differenciált és átgondolt cselekvés és intézkedés sorozatról van szó, melynek során nem szabad szem előtt téveszteni a veszélyeket és a korlátozott lehetőségeket, továbbá azt sem, hogy a szuverén személyiségek maguk is dinamikus résztvevői a folyamatnak.

Ha azonban sikerül a megfelelő klasszifikációs rendszert kialakítani és működését tartalommal megtölteni, lényegesen könnyebb lesz az adekvát kezelési és biztonsági tevékenység tervezése, szervezése.

A kockázatok csökkentésére rendelkezésre álló eszközök, módszerek:

A biztonsági szempontú osztályba sorolás már önmagában is a kockázat csökkentését szolgálja, de nem elégséges ahhoz, mivel a bv. személyzet számára további feladatokat jelent. Egyértelmű, hogy a biztonsági intézkedések differenciált alkalmazása adekvát módszer a kockázatok csökkentésére.

A klasszifikációhoz szervesen illeszkedik az elítélttel való bánásmód.

Kulcskérdés, hogy a személyzet egyrészt folyamatosan kommunikáljon, másrészt jól kommunikáljon az elítéltekkel. Ebben az esetben mód van arra, hogy érzékeljék, megelőzzék a rizikót jelentő helyzetek kialakulását.

A kommunikáció során igen fontos az elítélt magatartásának, teljesítményének értékelése, a visszajelzés, amely a besorolás módosításához is vezethet.

Törekedni kell arra, hogy a fejlesztő programokhoz való hozzáférést ne korlátozza a biztonsági szempontú osztályozás.

3.5. Az elítéltek foglalkoztatása

Az elítéltek nevelésének egyik legfontosabb mozzanata az érintettek célszerű foglalkoztatásának, a rendelkezésre álló idő pozitív és hasznos eltöltésének megszervezése, hogy elősegítse az elítéltek szellemi és fizikai erejének fenntartását, olyan alap- és szakműveltség megszerzését, amelynek révén növekszik esélyük a szabadulás utáni visszailleszkedésben. Ilyen tevékenység a büntetés-végrehajtási intézetben szervezett mindazon oktatás és képzés, amely az elítélt munkaerő-piaci esélyeit javítja, ezen kívül a műveltséget, a fizikai képességet fejlesztő szakköri, sport és egyéb tevékenységeket, a betegek és megváltozott munkaképességűek terápiás, rehabilitációs foglalkoztatása és a társadalmilag hasznos termelőmunka végzése.

A szervezet foglalkoztatás bármely formájának alkalmazása egyidejűleg mérsékelheti a börtönbüntetéssel járó káros hatásokat. Az értelmes tevékenység ugyanis hozzátartozik a társadalomban megszokott, normális életvitelhez, míg az elítélteket tétlenségre kényszerítő semmittevés, nyugtalanságot, lehangoltságot, agressziót vált ki.

Az egyes országokban a foglalkoztatás különböző formáinak aránya eltérő, általános azonban az elítéltek kötelezettsége valamilyen foglalkozásban - többnyire a munkavégzésben - való részvétele. Hazánkban történelmi és gazdasági okokból az elítéltek munkáltatásának aránya lett és várhatóan lesz a foglalkoztatásban a meghatározó.

A foglalkoztatásról a 6/1996. Igazságügyi rendelete a következőt írja:

"A foglalkoztatás keretében a büntetés-végrehajtási szervezet – az 1979. évi 11. törvényerejű rendelete (továbbiakban: Bv. tvr.) a meghatározottak szerint - biztosítja:

- a.) az alapfokú iskolai oktatást;
- b.) a szakirányú képzést;
- c.) a munkáltatást;
- d.) a terápiás foglalkoztatást;
- e.) a művelődési, a szabadidős, a sport, továbbá a személyiségfejlesztő és gyógyító, rehabilitációs programokon való részvétel lehetőségét."

A büntetés-végrehajtási intézetekben szervezett oktatás, szakképzés lehetőségei:

Az Európai Unió fő középtávú fejlesztéspolitikai célkitűzéseit a lisszaboni folyamatként ismert gazdasági, szociális és a göteborgi környezetvédelmi reformok tartalmazzák, amelyek az alábbi irányokkal, döntésekkel írhatók le.

A lisszaboni stratégia azt a célt tűzte az Európai Unió elé, hogy 2010-re váljék a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb, tudásalapú gazdaságává. A fenntartható gazdasági

növekedés a kutatás-fejlesztésen, az innováción, az információs és kommunikációs technológia széles körű alkalmazásán, tehát a versenyképességnek a tudásalapú gazdaságra épülő növekedésén alapszik. E célkitűzés - az egész életen át tartó tanulás stratégiájába illeszkedően - kiemelten kezeli a képzésnek és oktatásnak a gazdaság igényeit szem előtt tartó, koordinált fejlesztését, a tudomány, a K+F, az innováció és az IT emberi erőforrásokkal kapcsolatos feltételeinek kialakítását.¹³

A büntetés-végrehajtás feladatai szerint az alapfokú oktatás általános biztosításával, a szak és betanított képzések elérhető tételével járul hozzá, hogy a fogva tartottaknak legyen esélyük a munkaerő-piacon értékesíthető tudással megjelenni. Képzéseinkben a társadalom olyan rétegéből származók tanulhatnak, akiket nem, vagy csak igen nehezen érnének el a különböző munkaügyi és civil szervezetek. A képzéseinkben résztvevők szabadulásuk után a családjukba visszatérve olyan mértékben emelhetik a családtagok tudásbázisát, mely elegendő lehet az alap, és talán a középfokú képzés megszerzéséhez.

Jelenleg a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben csaknem 16.000 fő fogva tartott van elhelyezve. Ez viszonylag alacsony szám, a 2000-es évek elején a fogva tartotti összlétszám megközelítette a 20.000 főt.

A börtönökben az átlagos ítéleti idő az EU. átlag sokszorososa, 2002-ben 5.6 év volt, míg pl. Hollandiában, vagy, az Egyesült Királyságban 1.2 év. (Jelenleg is valamivel több, mint 4.5 év ez a szám) Ez alatt a hosszú idő alatt a fogva tartottak jelentős része elveszíti családi és szociális háttérét, és nagymértékben „prizonizálódik”, azaz a totális intézmény hatására elveszíti önellátásra való képességét. Ehhez járul még a „börtön-egyetem” jelenség, ami nagyjából azt jelenti, hogy ha az elítélt nem is volt bűnöző személyiségű a fogva tartást megelőzően, azt követően jó eséllyel azzá válhat a börtön és a rabtársak hatására.

A fogva tartottak reszocializációja – és így a bűnmegelőzés – szempontjából is a leghatékonyabb módszer a fogva tartottak oktatása, képzése és munkáltatása.

A magyarországi börtönökben sem az oktatás, sem a rabok munkáltatása nem éri el jelenleg a kívánt szintet, és még nagyobb probléma, hogy nincs átgondolt, egymásra épülő rendszer ebben az ügyben.

A kívánatos az lenne, hogy egy olyan képzési struktúra valósuljon meg, ami országosan szervezett, átjárható, (ez azt jelenti, hogy amennyiben bármilyen okból a rabot másik intézetbe szállítanák, ne szakadjanak meg tanulmányai) és olyan szakmát ad az elítélt kezébe, amely a munkapiacra eladható. Alapvető követelményként fogalmazható meg, hogy erre a börtönön belül munkáltatási program szerveződjön, amiért a fogva tartott munkabért kap. Innentől kezdve nem kérdés az elítéltek motivációja sem a reszocializációs programokban.

A börtönökön belüli programok mellett fontos a szabadulás utáni átmenetet segítő ún. „inkubátorházak” megszervezése. Ez jogszabály módosításával is segíthető, hiszen sokszor azért nem bocsátják feltételeken szabadlábra az elítélteket, mert otthontalanok és/vagy nincsenek szociális kapcsolataik. Az inkubátor házak mellett, hogy szállást nyújtanak, rehabilitációs programjaikkal, és munkáltatási tevékenységükkel hatékonyan segítik a társadalomba való visszailleszkedést

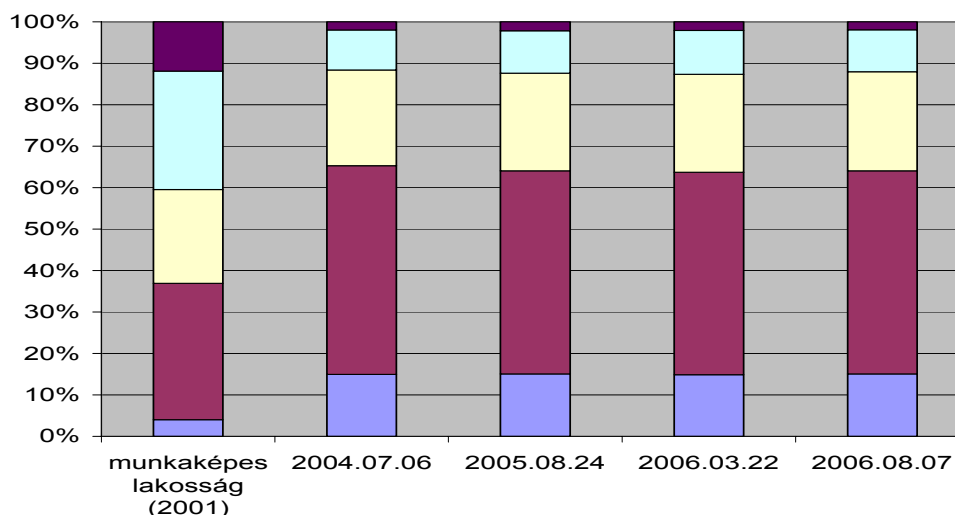
---

¹³ 96/2005. (XII. 25.) OGY határozat az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepcióról

A fogvatartottak megoszlása iskolai végzettség szerint:

A fogvatartottak iskolai végzettség szerinti megoszlása elhanyagolható szórást mutat az évek során.

	Munkavállalási korú népesség (2001)	2004.07.06	2005.08.24	2006.03.22	2006.08.07
felsőfok	11,9%	1,96%	2,15%	2,10%	1,92%
érettségi	28,5%	9,65%	10,25%	10,54%	10,13%
szakmai oklevél érettségi nélkül	22,7%	23,09%	23,54%	23,64%	23,89%
nyolc évfolyam	32,8%	50,36%	49,02%	48,88%	48,99%
8 évfolyamnál kevesebb	4,1%	14,94%	15,04%	14,84%	15,06%
ebből analfabéta		1,20%	1,14%	1,02%	0,89%

(forrás: emberi erőforrások fejlesztése operatív program (2007-2013.) 2006. június 23. munkaanyag, fogvatartotti alrendszer)

A büntetés-végrehajtás képzési rendszere:

A fogvatartottak oktatási-képzési formái:

A büntetés-végrehajtási intézetekben esti és levelező tagozatos általános iskolai képzésre, esti, levelező és digitális középiskolai képzésre, felnőttképzés keretében szakképzésre, magántanulói viszonyban általános, közép és felsőfokú képzésekre van lehetőség.

A 2005/06. tanévben az átlagos fogvatartotti létszám 15.986 fő volt, az elítéltek száma 11.671 fő. A büntetés-végrehajtás feladata az elítéltek képzése, akik 29%-a részesült képzésben. Az szükséges pénzügyi keret ellenére a bv. szervezet a fogvatartottak képzésével kapcsolatos feladatát teljesíteni tudta.

- Általános iskolai oktatás

A büntetés-végrehajtási intézetekben a társadalmi átlagnak többszöröse az általános iskola 8. évfolyamánál kevesebb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya.

A 2006. 08. 07-i adatok szerint a fogvatartottak közül 2282 fő (15%) nem fejezte be általános iskolai tanulmányait, közülük 135 fő analfabéta.

A beiskolázottak között –a képzők jelzése szerint- sok az iskolai végzettséggel rendelkező funkcionális analfabéta. Esetükben az eredményes képzés csak úgy valósítható meg, ha kompetenciáikat önképző körök, ismeretfrissítő szakkörök segítségével fejlesztik.

Az általános iskolai végzettség megszerzésére a 2005/06. tanévben mindegyik letöltő házban lehetőség volt.

A képzés eredményessége:

Intézet	általános iskola								
	beiskolázott	évközben	létszámcsökken	év végi osztályl	eredményesen	ebből 8. oszt.	bukott, osztályo	javított	bukott
2002/03. tanév összesen	904	120	261	763	721	185	90	-	-
2003/04. tanév összesen	991	145	285	848	712	213	92	4	40
2004/05. tanév összesen	890	176	265	801	725	230	22	0	72
Állampusztai Országos Bv. Intézet	42	0	15	27	24	15	1		2
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	53	1	14	39	46	19	0	0	0
Baracskai Országos Bv. Intézet	92	0	7	85	69	48	0	0	16
Budapesti Fegyház és Börtön	94	5	31	66	51	6	0	0	10
Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tököl	96	75	92	79	75	26	0	0	4
Fk. Regionális Bv. Int. Kecskemét	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fk. Regionális Bv. Int. Szirmabesenyő	56	66	95	27	27	11	0	0	0
Kalocsai Fegyház és Börtön	64	4	9	59	51	14	1		7
Márianosztrai Fegyház és Börtön	41	15	6	50	46	19	0	0	9
Nagyfai Országos Bv. Intézet	60	8	21	47	42	12	1		4
Pálhalmai Országos Bv. Intézet	209	119	137	191	140	35	1		50
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	21	5	9	17	17	17	0	0	0
Sopronkőhidai Fegyház és Börtön	38	3	13	28	26	14	0	0	2
Szegedi Fegyház és Börtön	65	4	7	62	49	22	2		11
Váci Fegyház és Börtön	50	5	7	48	27	0	9		12
IMEI	0	0	0	0	0	0	0		
2005/06. tanév ÖSSZESEN	981	310	463	825	690	258	15		127

A tanév végén az adott osztályfokozatot a tanulók 83%-a eredményesen teljesítette, közülük 258 fő kapott az általános iskola 8. osztályának elvégzését tanúsító bizonyítványt. A tanulók 17%-a bukott meg, közülük 127-en három, vagy több tantárgyból.

- Középfokú képzés

A 2005/06. tanévben 12 bv. intézetben indult középiskolai képzés. A CEU Közép-európai Egyetem munkatársai felmérést végeztek az elítélt nők reintegrációja témakörben, melynek egyik megállapítása az volt, hogy a nők középiskolai végzettsége meghatározó a szabadulás utáni munkába állást tekintve. A felmérés után a 2005/06. tanévben középiskolai képzés indult a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben az elítélt nők számára. A 2006/07. tanévben a Kalocsai Fegyház és Börtönben 9. évfolyam indul, ahol 33 fő folytatja tanulmányait.

A letöltő házak közül a 2006/07. tanévben kizárólag a Fiatalkorúk Bv. Intézete Tökölön nincs lehetőség gimnáziumi tanulmányok folytatására.

Intézet	Gimnáziumi oktatás										
	beiskolázott	év közben	létszámcsökken	Év végi osztály	eredményesen	végzett	érettségizett	bukott, de	eredmény	bukott	
2002/03. tanév összesen	210	-	-	-	146	-	8	-	-	-	
2003/04. tanév összesen	214	3	37	176	109	8	8	27	0	42	
2004/05. tanév összesen	389	9	106	292	192	23	22	16	12	84	
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet	9	0	4	5	*						
MEGYEI INTÉZETEK ÖSSZESEN	9	0	4	5							
Állampusztai Országos Bv. Intézet	24	2	5	21	21	0	0	0	0	0	
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	30	0	7	23	30	0	0	0	0	0	
Baracska Országos Bv. Intézet	38	0	2	36	30	0	0	0	0	6	
Budapesti Fegyház és Börtön	57	0	30	27	22	8	7	2		3	
Fk. Regionális Bv. Int. Szirmabesenyő	34	0	26	8	0	0	0	0	0	8	
Márianosztrai Fegyház és Börtön	35	14	3	46	44	0	0	0	0	2	
Nagyfai Országos Bv. Intézet	78	9	37	50	45	0	0	0	0	5	
Pálhalmi Országos Bv. Intézet	22	5	10	17	22	0	0	3		2	
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	21	0	5	16	13	0	0	2		1	
Sopronkőhidai Fegyház és Börtön	59	1	8	52	40	0	0	3		9	
Szegedi Fegyház és Börtön	35	0	6	29	27	15	0	1		1	
Végrehajtó intézetek ÖSSZESEN	433	31	139	325	294	23	7	11	0	37	
ÖSSZESEN:	442	31	143	330	294	23	7	11	0	37	

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben nem történt meg a vizsgáztatás

- Fiatalok képzése:

A fiatalok motivációjánál elsődleges az őket érintő, legégetőbb problémákra a válaszadás. 2004. évben a drogok elterjedése mellett az egzisztenciális problémák megoldása (munkanélküliség, kilátástalan jövő) foglalkoztatták legjobban a fiatalokat. A fiatalok bűnelkövetők jelentős rétege nem dolgozik, nem is tanul, és ez a helyzet nem javul. 1982-ben még csak 11,7 százalékuk volt foglalkozás nélküli, 1997-ben már 45 százalékuk, 2001-ben némi javulás volt tapasztalható, de még ekkor is 34,7 százalékuk a bűncselekmény elkövetésekor nem tanult vagy nem dolgozott.¹⁴

Mít tart az ifjúság a legégetőbb problémának ¹⁵				
Rangsor 2004-ben	PROBLÉMA	Rangsor 2000-ben	Százalék 2004-ben	Százalék 2000-ben
1	Drogok elterjedése	5	41	13
2	Munkanélküliség	1	18	47
3	Kilátástalan jövő	7	17	8
3	Alkohol elterjedése	n.a.	17	n.a.
4	Céltalanság	9	16	5
4	Bűnözés	9	16	5
5	Lakásprobléma	3	14	32
6	Pénztelenség	2	10	34
6	Létfizonytalanság	4	10	14
8	Család válsága	10	8	4

Forrás: JELENTÉS a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája és cselekvési programja 2005. évi végrehajtásáról http://bunmegelozes.easyhosting.hu/szakmai/jelentes_2005.doc

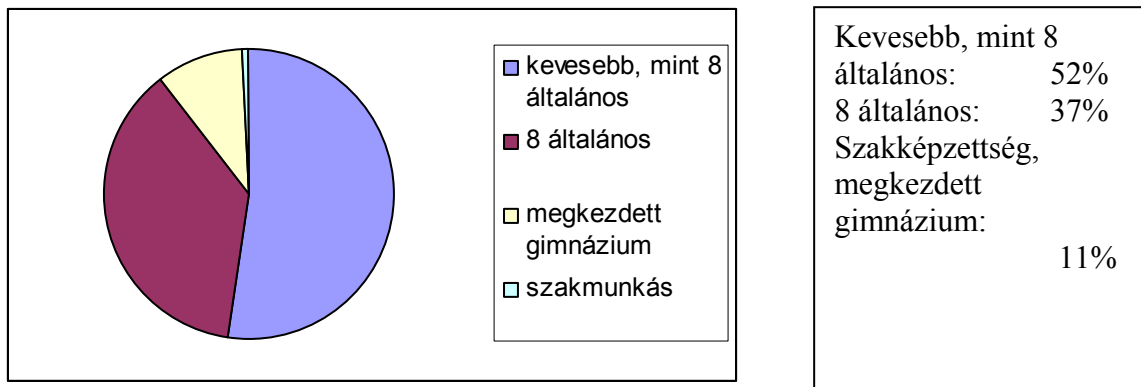
A büntetés-végrehajtási intézetekben elhelyezett fiatalok esetében a jobb életkezdéshez esélyt képzésekkel lehet adni. A fiatalok büntetés-végrehajtási intézeteiben működtetett iskolák munkája nem problémamentes.

A Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete (Kecskemét) az általános iskolai képzést a város egyik iskolájában biztosítja, ahova a tanulók kijárhatnak, mely helyzeten az alacsony fogvatartotti létszám miatt nem lehet változtatni. A regionalitást figyelembe véve elgondolkodtató lehet, hogy más büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott tehetséges fiatalok képzése a település iskolájában is megtörténhetne, közelítve a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájában szereplő, a fiatalok büntetés-végrehajtási intézményhálózatában a félig nyitott intézetek létrehozásához.

A büntetés-végrehajtási intézetekbe bekerülő fiatalok csoportja a populáció legképzetlenebb rétege.

¹⁴ 115/2003. (X. 28.) OGY határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról

¹⁵ A két legfontosabb válasz összevont százalékos megoszlása.

2008-ban a 14-18 éves korosztályban a fiatalkorú fogvatartottak 52%-a nem rendelkezik általános iskolai a végzettséggel, további 37% csak a 8 osztályt végezte el. Szakképzettséggel vagy megkezdett gimnáziummal rendelkezők aránya 11%. A büntetés-végrehajtási szervezeten belül a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben lehetőség van a képzések befejezésére, az első szakképzés megszerzésére.

Képzésbe bevontak:.....	2005/06.	2004/05. tanév
általános iskola:.....	157 fő.....	142 fő
gimnázium:.....	40 fő.....	34 fő
szakképzés:.....	106 fő,.....	84 fő

A fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetében elhelyezett fogvatartottak képzésben részesülnek. Sajnos a megyei büntetés-végrehajtási intézetekben elhelyezett előzetesen letartóztatottak esetében a képzés feltétele egyelőre hiányzik.

- Felnőttképzés:

Iskolarendszeren kívüli képzés:

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény szerint azok, akik nem tankötelesek, a meglévő ismeretekhez, az életkorhoz igazodó iskolai oktatásban, felnőttoktatásban kezdenek meg, illetve folytathatják tanulmányaikat. Az iskolarendszeren kívüli szakképzésben csak olyan személy vehet részt, aki a közoktatási törvényben előírt tankötelezettségének eleget tett. A képzések kezdete eltér az iskolarendszerű képzésektől, év közben bármikor lehet tanfolyamot indítani. Ennek eredménye, hogy a tanévben indított 49 képzés (előző tanévben 42 képzés indult) közül 13 még (a dolgozat lezárásáig) nem ért véget. A befejeződött 36 tanfolyamon a beiskolázott 574 főből 470 sikeresen teljesítette a követelményeket, mely 82% eredményességet mutat. Az előző tanévben a képzés eredményessége 84 %-os, 2003/04. tanévben 93%-os volt.

A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája rövid, közép- és hosszú távú céljainak végrehajtásával kapcsolatos kormányzati feladatokról szóló 1036/2005. (IV. 21.) Kormány határozat előírja, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben lévők társadalmi integrációjának elősegítése érdekében a szabadságvesztés tartama alatt meg kell szervezni az informatikai szakirányú képzési programokat. A felnőttképzésen belül 15 tanfolyamban 222 fő informatika képzése kezdődött meg, közülük 13 tanfolyam már befejeződött. A vizsgázók 84%-a volt sikeres, mely megfelel a büntetés-végrehajtási képzések eredményességének.

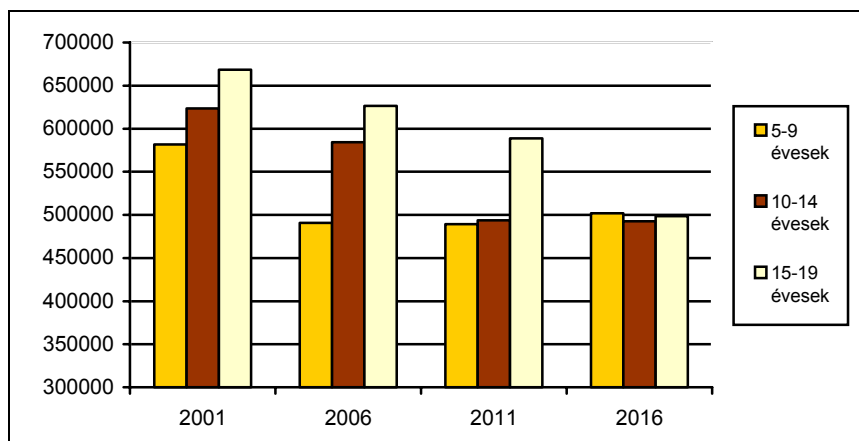
- Magántanulók képzése:

A büntetés-végrehajtási intézetekben lehetőség van magántanulóként is részt venni az oktatásban, amennyiben a hagyományos oktatás megszervezése nehézségekbe ütközik, vagy a fogvatartott részvétele az ilyen képzésben a büntetés-végrehajtási szempontjai szerint előnytelen, illetve a fogvatartott felsőfokú tanulmányokat folytat.

Intézet	magántanuló						
	ált.isk. kezd	ált.isk. vége	gimn. kezd	gimn. végzett	érettség izett	felsőfo k	összes beiskol ázott tanuló
Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet						1	1
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet			1	1			1
Fővárosi Bv. Intézet			1	1			1
Heves Megyei Bv. Intézet			1	1			1
MEGYEI INTÉZETEK ÖSSZESEN			3	3		1	4
Budapesti Fegyház és Börtön						2	2
Fiataikorúak Region Bv. Int. Kecskemét	5	4	6	5			11
Kalocsai Fegyház és Börtön			2	2			2
Márianosztrai Fegyház és Börtön			2	2			2
Szegedi Fegyház és Börtön			1	1		5	6
Váci Fegyház és Börtön			2	2		1	3
VÉGREHAJTÓ INTÉZETEK ÖSSZESEN	5	4	13	12		8	26
MINDÖSSZESEN	5	4	16	15		9	31

A képzésbe bevonható fogvatartottak jellemzőinek várható alakulása:

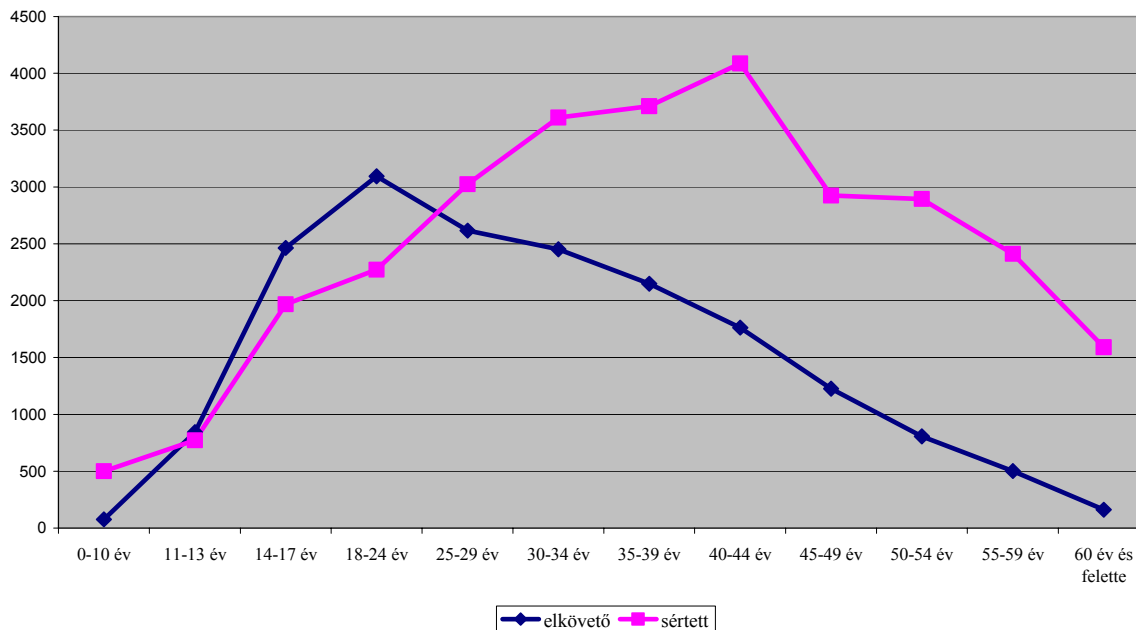
A demográfiai prognózis szerint a tanköteles korúak számának csökkenésével kell számolni. Az iskoláskorú népesség számának várható alakulása Magyarországon, 2001-2016 (ezer fő)

Forrás: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Előreszámítási adatbázis, 2004

A büntetés-végrehajtási intézetekbe –tekintettel a bűnelkövetők életkorára- jellemzően a 30. életévénél fiatalabbak kerülnek be. Ebben az életkorban még esély van a közoktatás során megszerzett ismeretek mobilizálására, a gyermekvédelmi rendszer fejlődése kapcsán várhatóan nőhet a befogadottak iskolai végzettsége, az analfabéták aránya. Így tovább bővíülhet a középfokú képzés szerepe.

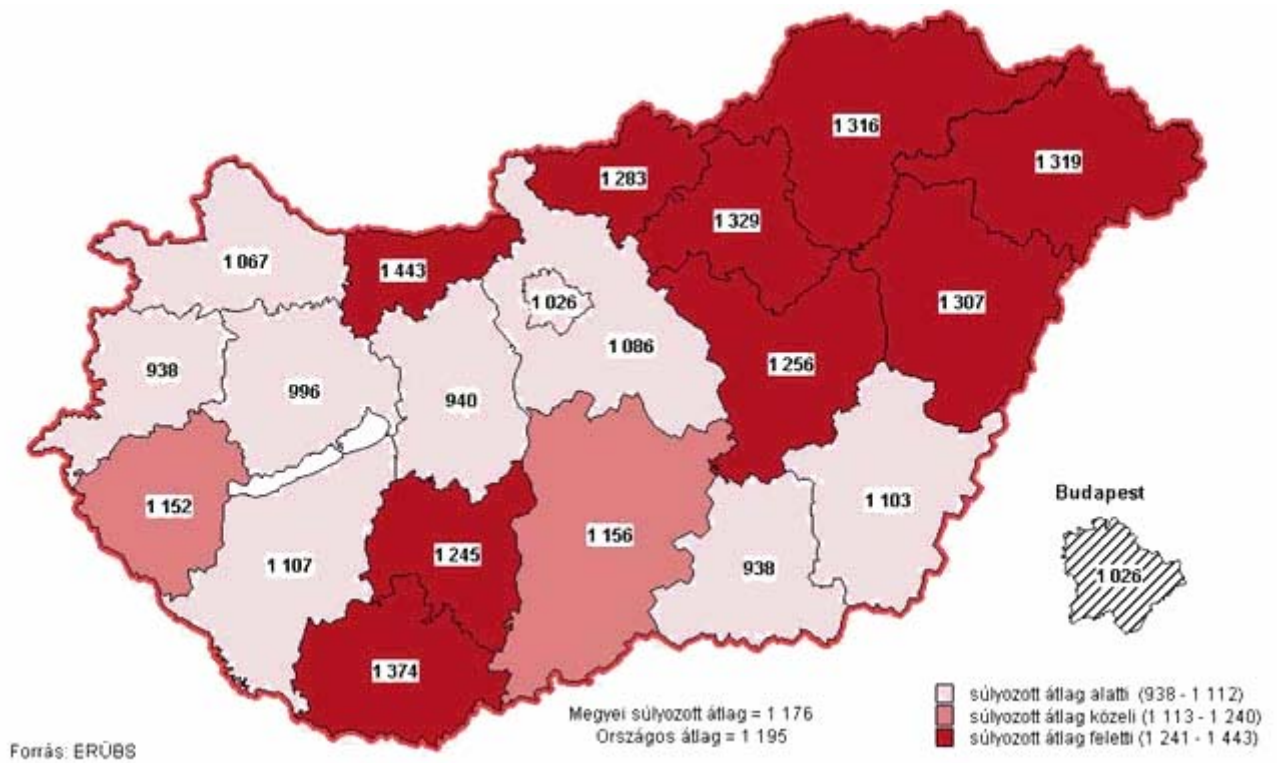
A bűncselekmények elkövetőinek és sértetteinek gyakorisága az életkor szerint 2004-ben

Forrás: JELENTÉS a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája és cselekvési programja 2005. évi végrehajtásáról

Az ország 7 régiója közül öt régióban az infrastruktúra fejlettsége lényegesen elmarad az Európai unió átlagától. E területeken az ERFA típusú támogatások miatt jelentős építési beruházások várhatók. A bűnelkövetők állandó lakóhely szerint az Európai Unió pénzeiből fejleszteni kívánt, az ország elmaradottabb területére esik, ezért elsősorban olyan szakmákban érdemes képzéseket szervezni, melyek az építőiparral kapcsolatosak. E szakmák egyébként is közelebb állnak a fogvatartottakhoz, a befogadó beszélgetések alkalmával többen számolnak be építőipari alkalmi munkák végzéséről.

Az ismertté vált bűnelkövetők százezer lakosra jutó száma az egyes megyékben 2002. év

A megyék jellemzői a 100 ezer lakosra jutó gyakorisági mutatók alapján (a főváros nélkül) (2001-2005)

Ismertté vált bűncselekmények	Ismertté vált vagyoni elleni bűncselekmények	Ismertté vált erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények	Bűnelkövetők	Vagyon elleni bűncselekmények elkövetők	Erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények elkövetők	Fiatalkorú bűnelkövetők
Baranya	Baranya	Baranya	Baranya	Baranya	Baranya	Baranya
Bács-Kiskun	Bács-Kiskun	Bács-Kiskun	Bács-Kiskun	Bács-Kiskun	Bács-Kiskun	Bács-Kiskun
Békés	Békés	Békés	Békés	Békés	Békés	Békés
Borsod-Abaúj-Zemplén	Borsod-Abaúj-Zemplén	Borsod-Abaúj-Zemplén	Borsod-Abaúj-Zemplén	Borsod-Abaúj-Zemplén	Borsod-Abaúj-Zemplén	Borsod-Abaúj-Zemplén
Csongrád	Csongrád	Csongrád	Csongrád	Csongrád	Csongrád	Csongrád
Fejér	Fejér	Fejér	Fejér	Fejér	Fejér	Fejér
Győr-Moson-Sopron	Győr-Moson-Sopron	Győr-Moson-Sopron	Győr-Moson-Sopron	Győr-Moson-Sopron	Győr-Moson-Sopron	Győr-Moson-Sopron
Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar
Heves	Heves	Heves	Heves	Heves	Heves	Heves
Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok
Komárom-Esztergom	Komárom-Esztergom	Komárom-Esztergom	Komárom-Esztergom	Komárom-Esztergom	Komárom-Esztergom	Komárom-Esztergom
Nógrád	Nógrád	Nógrád	Nógrád	Nógrád	Nógrád	Nógrád
Pest	Pest	Pest	Pest	Pest	Pest	Pest
Somogy	Somogy	Somogy	Somogy	Somogy	Somogy	Somogy
Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg
Tolna	Tolna	Tolna	Tolna	Tolna	Tolna	Tolna

Ismertté vált bűncselekmények	Ismertté vált vagyoni elleni bűncselekmények	Ismertté vált erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények	Bűnelkövetők	Vagyon elleni bűncselekmény elkövetők	Erőszakos és garázda jellegű bűncselekmény elkövetők	Fiatalkorú bűnelkövetők
Vas	Vas	Vas	Vas	Vas	Vas	Vas
Veszprém	Veszprém	Veszprém	Veszprém	Veszprém	Veszprém	Veszprém
Zala	Zala	Zala	Zala	Zala	Zala	Zala

■ Az elmúlt öt év mindegyikében a Budapest nélkül számított országos átlag felett volt a 100 ezer lakosra jutó gyakorisági mutató.

■ Az elmúlt öt évből legalább négy alkalommal a Budapest nélkül számított országos átlag felett volt a 100 ezer lakosra jutó gyakorisági mutató.

■ Az elmúlt öt évben legalább négyszer az országos átlag alatt volt a gyakorisági mutató.

Forrás: JELENTÉS a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája és cselekvési programja 05. évi végrehajtásáról http://bunmegelozes.easyhosting.hu/szakmai/jelentes_05.doc

A munkavégzés elvei és szabályai:

Az elítéltek munkavégzése a börtönélet nélkülözhetetlen része. A nemzetközi dokumentumok előírásai, a külföldi szakirodalom és a törvényi szabályozás egyaránt kiemelik a munkavégzés nevelő hatását, rehabilitációs jellegét.

A foglalkoztatás a gyakorlatban azonban sok országban jobbra büntetési és fegyelmezési funkciót tölt be, és nevelési jelentőséges már kevésbé érvényesül. Mindezek előtt a zárt végrehajtási intézetekben dominál az egyszerű munkafolyamatok végeztetése, amely rendszerint a monotónia és a rosszul fizettség miatt nem motivál, illetve nem a pozitív hozzáállást segíti elő.

A '90-es évek elején a börtönügy társadalmi környezetében bekövetkezett gyors változások - a piacgazdaság térnyerése, az elítéltek emberi - állampolgári jogi helyzetének az európai jogrendszerrel való harmonizálása - sürgetővé tették az elítélt- munkáltatást övező konfliktusok áttekintését és újszerű feloldását. Erre tett kísérletet a hazai büntetés-végrehajtási jogalkotás a büntetés-végrehajtási kódex 1993-as és 1995-ös módosításával, korántsem a végleges megoldás igényével.

E szerint a munkáltatás törvényi célja, hogy "elősegítse az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását, lehetőséget adjon a szakmai gyakorlottság megszervezésére és fejlesztésére, ezáltal megkönnyítve, hogy a szabadulás után a társadalomba beilleszkedjék".

A munka személyiségformáló, fiziológiai, pszichológiai szerepe eléggé közismert, talán kevésbé ismert, hogy az elítélt a szabadságvesztés tartama alatt, ennek természetéből fakadóan mesterséges környezetben él, és a normálistól eltérő életvitelre kényszerül. A rosszul szervezett börtönben gyakori az elítélt testi-lelki sorvadása, szellemi eltompulása, önbecsülésének megrokkánása, öntudatának elsekélyesedése. Ebben a helyzetben a rendszeres

munka eredményéből fakadó sikerélmények, valamint elismerések alkalmasak helyreállítani önbizalmát, fokozni emberi méltóságérzetét.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az elítéltmunka személyiségalkító funkciójához fűződő remények illuzórikusak voltak. Ma már naivitás lenne azt hinni, hogy a börtönben, a kényszerkörülmények között, jelentősebb anyagi érdekelttség nélkül, a szűkös választási lehetőségek korlátozása munkavégzés önmagában alkalmas megjavításra. Mégis a szakemberek többsége úgy vélekedik, hogy megfelelő keretek között folyó rendszeres munkavégzés alkalmassá válhat egy rendezettebb, anyagi és létbiztonságot is kínáló életmód előfeltételeinek megteremtésére. Egyébként pedig "bármiféle" munkáltatás kívánatosabb, mint a semmittevés.

A szabadságvesztésüket töltő elítéltek munkavégzése - egybehangzóan a nemzetközi szabályokkal - kötelező. Amíg a munkakötelezettség az állampolgárok számára nem jogi, hanem magatartásetikai fogalom, addig az elítéltet jogi norma kötelezi a kijelölt munka végzésére. E felfogás mellett tévesnek kell minősíteni azt a - közvéleményben is gyakran felbukkanó - nézetet, hogy a börtönben végzett munka része a joghátránynak vagy valamiféle megtorlásnak.

A büntetés-végrehajtás keretében folyó munkavégzés sem súlyában (például nehéz testi munka), sem jellegében (például egyhangú, monoton) nem hordozhatja a társadalom rosszállás jegyeit. Semmiféle, az elítélt sikeres visszailleszkedését elősegítő hatást nem remélhetünk olyan munkavégzéstől, amely értelmetlen vagy haszontalan.

Az elítéltek gyötrését, fizikai kimerülésüket szolgáló munka történelmi iskolapéldája a taposómalom, amely 5-6 méter átmérőjű forgatható henger volt, s amelyet az elítéltek - mint a mókusok a mókuskerékben - belső palástján előrehaladva forgattak végkimerülésig. Modernebb változatai közül az öncélú kötörést, gödrök, árkok ásását majd betemetését, terhek céltalan cipeltetését említhetjük. A nemzetközi követelmények és hazai szabályozásunk egybehangzó igénye olyan, elsősorban ipari vagy mezőgazdasági tevékenység végzése, amely a legjobban megközelíti a szabad társadalomban megszokott munkafeltételeket, mind a gyártási folyamatok, mind a minőségellenőrzés és értékesítés szempontjából.

A munkavégzéssel összefüggő jogi szabályokat a munkajog tartalmazza.

A büntetés-végrehajtás keretei között folyó munkáltatás szervezeti formái a gazdasági változásokkal összhangban átalakultak. A korábbi büntetés-végrehajtási ipari vállalatok, illetve büntetés-végrehajtási mezőgazdasági célgazdaságok helyébe nagyobb gazdálkodási önállósággal rendelkező szervezetek, az igazságügy-miniszter által e célra alapított gazdasági társaságok léptek. Így a büntetés-végrehajtás munkáltatási kötelezettsége két gazdálkodási szervezet

- büntetés-végrehajtási intézetek (mint költségvetési szer) valamint,
- a társaságok

között oszlik meg.

Az elítélt által végzendő munkákat a befogadó intézet határozza meg. A munka kijelölésének figyelembe kell venni az elítélt testi és szellemi képességeit, lehetőség szerint a szakmai képzettségét és érdeklődését, de figyelembe kell venni biztonsági szempontokat is. Ezt a tevékenységet a Befogadási Bizottság végzi.

Az elítélt munkaideje megegyezik a munkajogi rendelkezésekben megállapított munkaidővel. Kiemelésre szorul, hogy az iskolai tanulmányokat folytató elítélt munkaidő-beosztását úgy kell meghatározni, hogy az oktatásban részt tudjon venni, továbbá számára a tanítási napokon egy óra munkaidő-kedvezmény jár. Az általános és középfokú iskolarendszerű képzésben

részt vevő elítélt a vizsgára (beszámolóra) való felkészüléshez a munkavégzés alól öt munkanapra felmentést kap.

A '93-as szabályozás új intézményként vezette be az elítéltek rendszeresen végzett munkája után a fizetett szabadságot. Ennek mértéke megegyezik a Munka Törvénykönyve által meghatározott alapszabadsággal, azaz évenként 20 nap.

Az elítéltek munkavégzésének rehabilitációs tartalma szempontjából lényeges kérdés a munka díjazása. A büntetés-végrehajtási kódex elvi fontossággal emeli ki, hogy "elítélt jogosult a munka mennyiségének és minőségének megfelelő jövedelemre". Az elítélt munkadíjának mértékét számos, a szabad munkavállalótól megkülönböztetett tényező alakítja. Ezért a jelenlegi szabályok az elítéltek minimáldíjának mértékét a legalacsonyabb munkabér egyharmadában állapítják meg. Ez természetesen a munkadíj minimális mértékét tartalmazza, a díjazást az elítélt szakképzettsége és egyéb feltételek befolyásolják.

Az elítéltnak mindenféle munkáért jár kompenzáció, a kivételt a büntetés-végrehajtási kódex a az intézet tisztántartási és ellátási feladatai körében határozza meg, a szabályok azonban itt is szigorú időbeli korlátozást - legfeljebb napi négy, havonta huszonnégy órát - kötnek ki.

- Terápiás foglalkoztatás

A munkavégzés különleges formája az úgynevezett terápiás foglalkoztatás, amely a megváltozott munkaképességű elítéltek egészségi állapotához igazodó tevékenység (büntetés-végrehajtási szabályzat 133 §. (1) bekezdés) Az egészségi állapot romlása bekövetkezhet munkaképességet érintő betegség, foglalkoztatási ártalom vagy baleset következtében, de okozhatja tartós pszichés elváltozás is. A terápiás foglalkoztatás körülményei eltérőek az általánostól, hiszen célja a gyógyítás, a rehabilitáció, az hogy segítse az elítélt munkaképességének javítását vagy helyre állítását.

Ilyen foglalkoztatás alkalmazható például a gyógyító-nevelő csoportban, ahol az elítéltek állapotuknak megfelelő, azt kedvezően befolyásoló munkatevékenységeket folytatnak.

Az elítéltek terápiás foglalkoztatásáról, munkaidejéről, munkarendjéről az orvos javaslata alapján a befogadási bizottság dönt. (büntetés-végrehajtási szabályzat 133. § (2) bekezdés). A szabályzat arról is rendelkezik, hogy a terápiás foglalkoztatáson részt vevő elítéltet is rendszeres pénzbeli juttatásban kell részesíteni, ennek legkisebb összegét a jogszabály az alapmunkadíj egyharmadában állapítja meg.

- A rehabilitációs programok

Minden olyan tevékenység, amely a társadalmi visszailleszkedést szolgálja a rehabilitáció körébe sorolható.

- Közművelődés, szabadidő-tevékenység

A büntetés-végrehajtási kódex az elítélt jogaként határozza meg azt, hogy szabadidejében igénybe veheti a büntetés-végrehajtási intézet művelődési és sportolási lehetőségeit.

A művelődési lehetőségeik közé sorolható a könyvtár, a tömegkommunikációs eszközök használata, az ismeretterjesztő előadásokon, szakköri tevékenységben való részvétel.

Az elítélt-művelődés hagyományos bázisa a könyvtár. Súlya ugyan a tömegkommunikációs eszközök (különösen a televízió) elterjedésével csökkent, de még mindig számottevő azoknak az elítélteknek az aránya, akik rendszeres olvasói az intézeti könyvtárnak. A b büntetés-

végrehajtási intézetekben létesített könyvtárak mintegy 2000m²-en, csaknem hárommillió kötetnyi könyvállománnyal rendelkeznek, olvasói létszámunk 1996-ban meghaladta a 11 ezer főt. Általános a szakembereknek az a vélekedése, hogy a fogvatartottak érdeklődése ugyanolyan széles választékát kell nyújtania a börtönkönyvtáraknak, mint ami a közkönyvtárakban megtalálható.

A könyvtárhasználóknak két csoportja külön kiemelését érdemel: az olvasási problémákkal küszködők, akiket az egyszerű, gazdagon illusztrált könyvek vonzanak és a növekvő számú külföldi fogvatartottak, akik számára lehetőleg anyanyelvükön írott könyvek beszerzése vált szükségessé.

A szabadságvesztésnek nem lehet célja az elítélt megfosztása a társadalomról szóló információktól, ellenkezőleg, a beilleszkedést megkönnyítendő, biztosítani kell, hogy tájékozódhasson az ország társadalmi, gazdasági és kulturális életéről, a világ eseményeiről. Ezt szolgálják a tájékoztatás különböző, alábbiakban érintett eszközei.

A tömegkommunikációs programok közül a legnépszerűbbek a televíziós közvetítések és az intézeti videofilm-vetítések. A zárkákban, közös helyiségekben elhelyezett üzemeltetésére az intézeti házirend ad eligazítást. Emellett lehetőség van saját tulajdonú televíziókészülék üzemeltetésére.

Számos büntetés-végrehajtási intézetben a ráció nemzeti programjait az intézet központi stúdiójából közvetített helyi műsorral színesítik. Az elítélteknek saját rádió tartására is lehetőségük van.

A fogvatartottak saját költségükön korlátozás nélkül újságokat, folyóiratokat rendelhetnek, vagy ilyeneket a hozzátartozóik útján rendszeresen megkaphatnak.

Az elítéltek számára az önképzéssel történő művelődés lehetőségeit is biztosítani kell. Ennek keretében magántanulóként folytathatják tanulmányaikat - újabban távoktatási programba kapcsolódva -, de népszerű az idegen nyelv elsajátítására irányuló magán, illetve tanfolyami felkészülés is.

A börtönszemélyzet régi felismerése, hogy a fogvatartottak között számos ki nem bontakozott tehetség van, akiknek korábbi életkörülményei nem tették lehetővé, vagy éppen elfojtották a kreativitás kifejlődését. Ezeknek az elítélteknek az önértékelés, az önbizalom erősítéséhez, a tétlen időtöltés hasznos, alkotó aktivitásához segítséget kell nyújtani. Tehetségük főképpen képzőművészetben, zenében, táncban, irodalomban, színjátszásban, kézműipari és barkács-tevékenységekben mutatkozik meg. Az intézetekben szervezett különböző szakkörök célja, hogy lehetőséget biztosítson e speciális érdeklődés kiegészítésére. E szakköröket vezetheti testületi tag, külső szakember vagy erre alkalmas elítélt is.

A testnevelés és sport fontos helyet foglal el az elítéltek számára elérhető szabadidő-foglalkozások között. A fogvatartottak többsége számára az egyik legvonzóbb kikapcsolódási forma a testmozgás. A testnevelés és sport zárt intézeti jelentőségét növeli a korlátozott mozgási lehetőségek szélesítésének, az elítéltek egészségi és pszichikai állapotának javítására gyakorolt kedvező hatása. A sport ezen túl alkalmas a szociális tulajdonságok fejlesztésére is, amennyiben az alkalmazott szabályok betartására, vagy a másokkal való együttműködésre készlet.

A hazai börtönrendszernek mintegy egyharmada rendelkezik kielégítő, a rendszeres sportprogramok lebonyolításához szükséges torna- vagy kondicionálóteremmel és sportpályával. Az intézetek többsége azonban a közepesen vagy rosszul felszerelt kategóriába tartozik, ahol csak füves terület vagy lebetonozott pálya áll a fogvatartottak rendelkezésére. A legújabb szabályok - az európai, jól bevált gyakorlat alapján - lehetőséget nyitnak elítéltszempontok számára az intézeten kívül szervezett kulturális, vallási vagy sportrendezvény megtekintésére. Az elítéltek ilyen célú csoportos kimaradása kíséret nélkül is engedélyezhető.

Ugyancsak lehetőség nyílt két vagy több intézet elítéltei számára közös kulturális és sportrendezvény szervezésére.

A börtönügyek a falakon belüli börtönélet "normalizáció", a szabad élet viszonyaihoz közelítő törekvése az önellátás, az önálló döntési helyzetek, a fokozatosabb felelősségvállalás lehetőségeinek szélesítése. Ennek egyik módszere bizonyos feladatoknak az elítéltek vagy elítélt szervezetek számára való átadása. Eddigi hazai gyakorlatunkban az öntevékenység végrehajtási fokozattól, az intézet adottságaitól függően differenciáltan valósult meg. Az öntevékeny szervezetek főleg a közművelődési és szabadidő - (szakköri, stúdió, könyvtári, sporttevékenységgel kapcsolatos) programok tervezésében és szervezésében, a környezeti rend és tisztaság fenntartásában működtek közre.

A korszerűbb szemlélet szerint az elítélteknek nagyobb felelősséget kellene vállalniuk mindennapi életükért, ehhez azonban nagyobb döntési, önálló választási lehetőséget kell biztosítani számukra. Az öntevékenység új lehetőségeinek - a sikeres régi mellett -, területeinek a hazai börtönfeltételek közötti kiválasztása, az öntevékeny szervezetek szerepének szélesítése feltételezi a személyi állomány fokozottabb támogatását, inspirációját.

3.6. Családi-, társadalmi kapcsolatok támogatása

Az elítéltek börtöntűrő képességére, a társadalomba visszailleszkedésük szubjektív szándékára és objektív feltételeire egyaránt kiható terület a személyes kapcsolatrendszerük fenntartásának támogatása. Ez elsősorban a meglévő családi kapcsolatok megőrzésére, ápolására irányul. A nevelő fontos feladata, hogy a börtönbüntetéssel krízishelyzetbe sodródott házastársai, szülő - gyermek, valamint egyéb hozzátartozói kapcsolatokat lehetőség szerint segítse fenntartani. Ezen túl a nevelő az elítélttel együttműködve támogat minden olyan személyes kapcsolatfelvételt, amely az elszigeteltség oldásával hozzájárul az elítélt jövőbeli életútjának, életvezetésének rendezéséhez, ezen belül maximálisan segíti a lakáshoz és munkahelyhez jutását. Természetesen követelmény, hogy akadálytalan legyen az elítélt kapcsolatfelvétele a börtönben gondját viselő és beilleszkedését hivatásszerűen vagy önként segítő utógondozókkal, pártfogó felügyelőkkel, társadalmi vagy karitatív szervezetek képviselőivel.

A külvilággal való kapcsolattartás tehát meghatározó jellegű a fogvatartottak szempontjából. Tekintettel arra, hogy a büntetés-végrehajtás célkitűzése a reszocializáció, vagyis az elítélt társadalomba való eredményes visszailleszkedésének az elősegítése, így az erre vonatkozó siker kilátásai nagyobbak, ha minél szélesebb körű és intenzívebb a társadalommal való kapcsolattartás lehetősége. Ennek gyakori alkalmazása azt is jelzi, hogy az elítélt továbbra is a társadalom része.

A kapcsolattartási módok két fő kategóriába oszthatók:

- a végrehajtási intézeten belül történik, mint például levelezés, látogató fogadása, telefonálás, csomag, sajtóhoz jutás;
- a végrehajtási intézetből meghatározott időre történő eltávozási, munkavégzési lehetőség - felügyelet nélkül - történik.

Hatályos szabályozásunk az elítélt kapcsolattartási jogait abból az általános követelményből vezeti le, hogy a szabadságvesztés ténye ne szakítsa meg az elítélt emberi és társadalmi kapcsolatait. Eppen ezért a jogosultság nem korlátozható sem végrehajtási fokozattól függően,

sem fegyelmi büntetés által. A kapcsolattartás formáit az 1979. év 11. sz. törvényerejű rendelet szabályozza.

- A levelezés

36. §. (1.) Az elítélt jogosult

b.) " a hozzátartozóival, valamint az általa megjelölt és a büntetés-végrehajtási intézet által engedélyezett személyekkel való levelezésre, a levelek gyakorisága és terjedelme nem korlátozott;"

A törvény az elítélt jogaként teszi lehetővé a hozzátartozókkal való korlátozás nélküli levélváltást, míg a hozzátartozókon kívüli személyekkel e jogát a büntetés-végrehajtási intézet engedélyével gyakorolhatja. Ez utóbbi előírás arra vonatkozik, hogy nem kívánatos az olyan kapcsolatok engedélyezése, amelyek az elítéltet károsan befolyásolhatják (pl. büntárssal).

A levelezés ellenőrizhető, ennek célja bűncselekmény, a büntetés-végrehajtási intézet rendjét, biztonságát és a közbiztonságot sértő cselekmény megakadályozása. A büntetés-végrehajtási intézet nem továbbítja, illetve nem kézbesíti azt a levelet, amelynek tartalma ütközik a fenti érdekekkel, de azt sem, amely az intézet szervezetére, az alkalmazottakra, vagy másik elítéltre vonatkozó személyes adatokat tartalmaz. A büntetés-végrehajtási intézet az elítélt sajtóhoz írott levelét is csak ilyen biztonsági okból ellenőrizhető, más okból a továbbítását nem tagadhatja meg.

A levelezés fentiekben felsorolt követelményeiről és az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell.

d.) " a levelezése - a hatósághoz és a nemzetközi szervezetekhez küldött levelek kivételével - a büntetés-végrehajtási intézet biztonsága szempontjából ellenőrizhető, az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell;"

A törvény három esetben, még a biztonsági szempontú ellenőrzést sem teszi lehetővé, mint a fentiekből kitűnik, ha levél címzettje hatóság (pl.: bíróság, vagy közigazgatási szerv) illetve nemzetközi szervezet (ilyen az emberi jogok védelmét ellátó szervezet), de nem ellenőrizhető az elítélt a védőjével (118. §. (2) bekezdés) való levelezése sem.

Az alkalmazás során betartandó legfontosabb szabály:

"A levelek ellenőrzését, továbbítását illetve kézbesítését a nevelő vagy elöljárója végezheti" (0116/1998. Országos Parancsnoki intézkedés)

- A látogatás

36. §. (1) Az elítélt jogosult

c.) legalább havonként látogató fogadására; ha a büntetés-végrehajtási intézet biztonsága indokolja, az elítélt rácson keresztül beszélhet látogatójával."

A törvény szerint minden elítélt "legalább havonként jogosult látogatási fogadására". A törvényben alkalmazott "legalább" kifejezés arra utal, hogy a látogatást havonként biztosítani kell, de erre gyakrabban is sor kerülhet.

A törvény előírta kereten belül a látogatások gyakorisága és egyéb feltételeinek meghatározása tekintetében az intézet parancsnoka határoz.

A látogatók körét az intézet (nevelő) engedélyezi. Általános szabály az, hogy az elítéltet elsősorban hozzátartozói látogatják. Különösen indokolt esetben egy másik büntetés-végrehajtási intézetben büntetését tölti hozzátartozójával is létrejött a személyes találkozás, ha kérelmüket a két illetékes intézet parancsnoka engedélyezi.

Mindez engedélyezhető más, az elítélt által megjelölt személynek is, kivéve, ha látogatása - a rendelkezésre álló adatok alapján - az intézet biztonságára veszélyt jelent. Ugyancsak ki kell zárni a látogatásból azt, akit az ügyész vagy a bíróság a folyamatban lévő büntetőeljárás eredményessége érdekében eltiltott.

Az elítélt egy időben két 18 éven aluli személyt és két felnőttet fogadhat.

A lebonyolítás rendjére vonatkozó szabályokra az intézet a látogató figyelmét az előzetesen kiküldött (10 nappal), az intézetbe belépésre jogosító engedélyen (melléklet) hívja fel. Kizárják a látogatásból azt, aki rendjét zavarja, vagy azt megsérti, és cselekményét figyelmeztetés ellenére sem hagyja abba. Ugyancsak félbeszakítható a látogatás akkor, ha az elítélt szegi meg a szabályokat, így különösen, ha tiltott tárgyat vesz át, vagy magatartásával zavarja a látogatás rendjét.

Időtartamát az intézet parancsnoka határozza meg (a házirendben) úgy, hogy az alkalmanként 30 percnél rövidebb nem lehet, de az elítélt, illetve látogatója kérelmére újabb 30 perccel meghosszabbítható.

A látogatás asztal mellett, ülve történik. Biztonsági okok azonban indokolhatják, hogy az elítélt látogatójával rácson keresztül, vagy zárt fülkéből, telefonon beszéljen. Többnyire olyan elítéltek esetében kerül sor erre a megoldásra sor, akiknél az elkövetett bűncselekmény jellegéből, az intézetben tanúsított magatartásából arra lehet következtetni, hogy a látogatás során veszélyeztetik az intézet rendjét vagy a látogató személyét.

Gyakorlati kérdésként merül fel, hogy a látogató hozhat-e magával élelmiszert, illetve az elfogyasztható-e az együttlét idején. A szabályok lehetővé teszik, hogy az elítélt látogatója által hozott élelmiszert - annak ellenőrzése után - helyben elfogyaszthatja. Az ellenőrzésre nyilvánvalóan azért kerül sor, hogy ezen az úton tiltott tárgyak vagy anyagok ne kerüljenek az elítélt birtokába. A látogató által hozott italok káros tartalmának ellenőrzése már bonyolultabb eljárást igényelne, ezért a biztonsági előírások csak olyan ital átadását teszi lehetővé, amelyet a büntetés-végrehajtási intézetben vásároltak (p.: büfében, automatából).

- A távbeszélő használata

36. §. (5) Az elítélt állampolgári jogai a következőképpen módosulnak:

e.) " távbeszélő használatára a büntetés-végrehajtási intézet lehetőségei szerint jogosult, ez ellenőrizhető, az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell;"

A kapcsolattartás 1993-tól a telefon használatával egészült ki. A telefonbeszélgetést értelemszerűen a levelezésre vonatkozó szempontok és előírások szerint kell ellenőrizni, indokolt esetben a beszélgetést meg kell szakítani.

A telefon használata a technikai feltételektől függően intézetenként eltérő lehet, annak szabályozására az intézeti házirendben kerül sor.

A telefonhasználat legfontosabb szabályai:

Az intézet parancsnoka jelöli ki azon személyeket, akik jogosultak a távbeszélő használatának ellenőrzésére. A hozzátartozókkal történő beszélgetések ellenőrzésére illetve a megszakítási jog gyakorlására elsősorban olyan beosztásba tartozókat kell megbízni akik a levelezés ellenőrzésére jogosultak. A telefonbeszélgetések nagyszámú előfordulása és folyamatossága miatt más beosztásba tartozók is kaphatnak ilyen jogosultságot.

Amennyiben az elítélt olyan személy hívását kívánja kezdeményezni, aki munkakörénél fogva valamilyen szervezet képviselője, (pl.: volt vagy leendő munkaadó, pártfogó, egyházak képviselője stb.) és arról az elítélt kapcsolattartói között információ nincs, úgy a beszélgetésre csak akkor kerülhet sor, ha azt a nevelő írásban engedélyezte.

Ha az elítélt bejelenti, hogy olyan hatósággal, nemzetközi szervezettel vagy védővel kíván telefonon beszélgetést folytatni, akivel a levelezést sem lehet ellenőrizni, akkor az ilyen hívás előtt ellenőrizni kell a telefonszám és a kívánt személy vagy szerv azonosságát, vagy a kapcsolatfelvétel létesülésekor kell meggyőződni a hívott fél kilétéről. Ha a kapcsolatba került fél nem azonos a bejelentett személlyel, a beszélgetés nem engedélyezhető.

Általános szabály, hogy a telefonálás megszakításának okát és idejét a Szolgálati Naplóban rögzíteni kell, a nevelőt pedig tájékoztatni az esemény körülményeiről.

A beszélgetés ellenőrzése során az ellenőrző tudomására jutott információk magántitkot képeznek.

- A csomagküldés lehetősége

A külvilággal való kapcsolattartás erősítését szolgálja a csomagküldés lehetősége.

36. §. (3)

"Az elítélt legalább havonként kaphat és küldhet csomagot."

A törvény az elítélt végrehajtási fokozattól való megkülönböztetés nélküli jogosultságként rögzíti azt, hogy "legalább havonként kaphat és küldhet csomagot."

Az alkalmanként küldhető élelmiszercsomag súlya korlátozott - 5 kg-nál több nem lehet -, nincs ilyen korlátozás a kizárólag ruhaneműt és tisztasági cikket tartalmazó csomagra. A csomag mindazokat a tárgyakat, élelmiszereket tartalmazhatja, amelyeket az elítélt engedéllyel magánál tarthat, azaz mindazt, ami az intézeti előírások szerint nem minősül tiltott tárgynak. Az intézetbe érkezett csomag tartalmát az intézet által kijelölt személy csak az elítélt jelenlétében ellenőrizni kell. A csomagban talált nem engedélyezett tárgyakat az elítélt

letétjében kell elhelyezni, illetve a feladónak visszaküldeni. Az első két lehetőség hiányában a küldemény megsemmisítheti.

Kapcsolat hiányában előfordulhat, hogy az elítélt nem kap csomagot, ebben az esetben az intézet parancsnoka engedélyezheti számára, hogy letéti pénzéből - a személyes szükségletére egyébként fordítható összegben felül - meghatározott összeget vásárlásra fordítson.

Az egyházi és karitatív szervezetektől kapott csomag kézbesítése nem köthető kötelező csomagszelvényhez. A csomag tartalmának ellenőrzése ebben az esetben sem mellőzhető.

- Vallásgyakorlás, lelkipozítás

A büntetés-végrehajtási kódex az elítélt alkotmányos jogaként ismeri el vallási és lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztását, annak kinyilvánítását és gyakorlását.

Az emberi jogok szempontjából a hazai börtönügy egyik sötét foltja volt évtizedeken keresztül a lelkiismereti szabadság, a vallásgyakorlás szabadságának megsértése. Közismert, hogy börtönügyünkben korábban jelentős hagyományai voltak az elítéltek vallás- és lelkiismereti nevelésnek, amely a '90-es évek elején - fél évszázad kényszerű szünet után - újra feléledt. Egy 1990-ben életbe lépett Igazságügyi Minisztériumi rendelet szabályozta hosszú idő után először az elítélt lelkiismereti és vallás szabadsága gyakorlásának börtönbeli feltételeit, ennek törvényi szintű deklarálása pedig a büntetés-végrehajtási kódex 1995-ös módosításával történt meg.

E szabályok már lehetővé teszik az elítélt számára az egyházi házasságkötést, keresztelest, temetést, döntést arról, hogy kiskorú gyermeke vallásos nevelésben részesüljön. A törvény új alapokra helyezi a büntetés-végrehajtási szervezet és az egyházak kapcsolatát, amikor nyomatékosítja, hogy a börtönök nem csupán eltérni, de elősegíteni is kötelesek az egyház szociális, gondozói (szertartás, hitoktatás, egyéni lelki gondozás) munkáját, erről az elítélteket idejében tájékoztatja, az önként jelentkezők részvételét nem korlátozhatja. A részvétel csak kivételesen, biztonsági okokból tiltható. Így azok az elítéltek nem vehetnek részt közösségi vallási eseményen, akik biztonsági elkülönítésben, különleges biztonságú körletben, vagy fegyelmi büntetésként magánelzárásban vannak elhelyezve, azonban számukra is lehetővé kell tenni az egyéni lelki gondozást. Súlyos, életveszélyes állapotban levő elítélt számára - saját kérésére - soron kívül lehetővé kell tenni az egyház képviselőjével való találkozást a büntetés-végrehajtási intézetben.

Az elítélt vallásgyakorlásához jogosult megvásárolni és magánál tartani könyveket és az intézet rendjét, biztonságát nem veszélyeztető kegytárgyakat. A vallásgyakorlás céljára megfelelő helyiségről a büntetés-végrehajtási intézet, tárgyi kellékeiről az egyház gondoskodik. Az intézetben egyházi fenntartású könyvtár is működtethető.

A börtön személyzete az egyéni lelki gondozást nem ellenőrizheti, és nem kérhet az egyház képviselőjétől felvilágosítást a tudomására jutott információkról. Az elítéltek vallásgyakorlása személyes természetű, ennek okán az elítélt vallási hovatartozásáról nyilvántartás nem készíthető, tájékoztatás, adat nem szolgáltatható ki.

Az egyházak közreműködése a bűncselekményt elkövetett, a társadalom periferiájára szorult személyek reintegrációjában többirányú, rendkívül értékes és nélkülözhetetlen támogatást jelent.¹⁶

---

¹⁶ Hajdú Miklós: Lelkipozítás a börtönökben BSZ.1999/1.

7. Ösztönző rendszer

A nemzetközi elvekkel összhangban levő szemlélet a végrehajtás rendjének betartását az elítéltek önkéntességére, a személyzettel való együttműködésre alapozza. E felfogás abból indul ki, hogy nem csupán a végrehajtó szervezetnek, hanem az elítéltnak is érdekében áll a végrehajtás törvényi céljának (a társadalomba beilleszkedésnek) megvalósulása.

Ezt az érdekeltséget egy úgynevezett pozitív menedzselés kialakítása teszi lehetővé, melynek logikája az, hogy az elítélteket a követelmények teljesítésére nem a hagyományos büntető intézkedésekkel, hanem a kilátásba helyezett, jelentősen megnövelt kedvezményekkel kívánja ösztönözni.

Kedvező tapasztalatok igazolják az elítéltek pozitív ösztönzési rendszerének és a végrehajtás progresszív jellegének összekapcsolását. Azt, hogy az elítélt a szabadulása közeledtével fokozatosan enyhébb, a szabad élet feltételeihez egyre inkább közelítő intézeti életkörülmények közé kerüljön.

A végrehajtás ösztönzési rendszerének elemei az elítéltnak adható jutalmak, továbbá a végrehajtás progresszivitásának olyan intézményei, mint:

- az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása,
- az átmeneti csoport,
- a végrehajtási fokozat megváltozása, és
- a feltételes szabadságra bocsátás.

A legvonzóbb intézményei az intézet időszakos (vagy feltételes) elhagyásával járnak együtt. A szabadságvesztés végrehajtásának ugyanakkor nem lehet célja az, hogy az elítéltek büntetésüket az intézeten kívül töltsék, időleges eltávozásuk csupán egyik eszköze a beilleszkedés elősegítésének. A büntetés-végrehajtás törekvése az, hogy az ösztönzés intézményeinek kivételes jellegét fenntartva, azokat elsősorban az elítéltek érdemességéhez (magaviselet, munkavégzés, beilleszkedési szándék és előkészületek stb.) kösse.

A jutalmak és a végrehajtás progresszivitásának felsorolt intézményei nem kikövetelhető jogosultságok, hanem számos körülmény mérlegelése alapján adható kedvezmények. Ebből is következően a magatartási előírások megszegése, vagy a közrend, a biztonság megzavarása esetén a kedvezmények részbeni vagy teljes megvonására kerül sor.

- A jutalmazás

A magatartás-szabályozás alapvető módszere a jutalmazás, a kívánatos viselkedés megerősítése. Rendeltetése az, hogy ösztönözzön a végrehajtás célját szolgáló szabályok betartására. A büntetés-végrehajtási intézetekben hatásosabb, ha a napirend, házirend követelményei, az utasítások, elvárások, mint az együttélés, együttműködés szabályzói vannak jelen az intézet életében, s betartásuk nem cél, hanem a harmonikus együttélés eszköze. Ennek megfelelően a szabályszegők büntetése helyett a sikeres együttműködők jutalmazásával érhetünk el jobb eredményt. Kedvezőbb a helyzet, ha a kedvezmények tág köre áll rendelkezésre és ezek automatikusan csatlakoznak a szabálykövető viselkedéshez. Ez

az ún. pozitív menedzselés, melynek lényege, hogy az elítélt érdekviszonyát úgy alakítja, hogy az nyilvánvalóan és automatikusan kapcsolódjon az elvárt magatartáshoz.

A jutalomban megnyilvánuló elismerés növelheti az elítélt önbizalmát, jobb teljesítmény elérésére sarkallhatja. A tapasztalatok szerint az ilyen sikerélménynek nagy a jelentősége azoknál az elítélteknél, akiknek élete kudarccal teli.

De a jutalmak nem jogosultságok, amelyek eleve járnak, hanem a jutalmazásra feljogosított büntetés-végrehajtási alkalmazott (nevelő, büntetés-végrehajtási osztályvezető, parancsnok) mérlegelésétől függően adhatók. A jutalmak adásának feltételeit és formáit a büntetés-végrehajtási kódex határozza meg.

A törvény rendelkezése szerint jutalomba részesíthető az elítélt:

- példamutató magatartásáért,
- a munkában elért eredményéért,
- tanulásban tanúsított szorgalmáért,
- a végrehajtás feladatának megvalósításában való eredményes közreműködéséért adható. Az általános feltételek mellett a törvényhozó különös feltételként határozza meg a jutalom adásának olyan eseteit, amikor az elítélt:
- élet vagy jelentős érték megmentésében, vagy
- súlyos veszély elhárításában

vett részt.

Az elítéltnak adható jutalmak:

- dicséret,
- annak engedélyezése, hogy soron kívül csomagot kapjon,
- látogató fogadása soron kívül, a látogatási idő meghosszabbítása,
- a személyes szükségletre fordítható összeg növelése,
- tárgyjutalom,
- pénzjutalom,
- fenyítés elengedése,
- a végrehajtott fenyítés nyilvántartásának törlése,
- rövid tartamú eltávozás,
- kimaradás.

Az egyes jutalmazási formák közül a dicséret - történhet szóban vagy írásban- a további jutalmak felé mutat. A soron kívüli csomag, látogató fogadása, illetve a látogatási idő hosszabbítása a hozzátartozókkal vagy más személyekkel való kapcsolattartás szélesítését teszi lehetővé. A látogatási idő alkalmanként legfeljebb egy órával hosszabbítható meg.

Anyagi jellegű ösztönzési formák a tárgy- és pénzjutalom és a személyes szükségletre fordítható összeg növelése. Ez utóbbi célra fordítható összeget a jutalmazó egy hónapra, legfeljebb a duplájára növelheti.

Az előzőeknél jelentősebb súlya lehet a fenyítés elengedése és a végrehajtott fenyítés törlése jutalmának, hiszen arra adnak alkalmat, hogy a már elkövetett fegyelmi vétségek miatti büntetés kedvezőtlen következményeitől mentesítse az elítéltet. A fenyítés elengedése a kiszabott, de még végre nem hajtott fenyítésnek, illetve hátralevő részének elengedését jelenti, a végrehajtott fenyítés törlése esetén pedig a fenyítést nem lehet a nyilvántartásban és az elítéltről készített értékelő véleményben feltüntetni. Ez utóbbinak a különböző kedvezmények (pl.: feltételes szabadság, enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása) megadása szempontjából van jelentősége.

Az elítéltek számára a legnagyobb vonzerőt az intézet ideiglenes elhagyását lehetővé tevő rövid tartamú eltávozás és a kimaradás jelenti.

A rövid tartamú eltávozás hazai büntönügyünkben az 1966-os törvényi szintű szabályozásban jelent meg első ízben olyan jutalomként, amely az intézetből való rövid eltávozást helyezte kilátásba. Ez a nyitottabb büntön felé tett első lépés a gyakorlatban bevált. A hatályos szabályok szerint a rövid tartamú eltávozás évente fegyházban legfeljebb öt nap, büntönben legfeljebb tíz nap, fogházban és átmeneti csoportban legfeljebb tizenöt nap. a törvényhozó - eltérően az alább bemutatásra kerülő jutalomtól, a kimaradástól - nem határozza meg az alkalmazás feltételül az elítélt alaposabb megismeréséhez szükséges bizonyítási "kivárási" időt. A jogszabály kiemeli azonban, hogy a rövid tartamú eltávozás beszámít a szabadságvesztésbe, és amennyiben az elítélt fizetett szabadságra jogosult, az eltávozását annak terhére kell engedélyezni.

Nem alkalmazható azonban korlátlanul. Az általános feltételek meglétének mérlegelésén túl a jutalmazónak azt is vizsgálnia kell, hogy az elítélttel szemben más ügyben van-e folyamatban büntetőeljárás (ez kizáró körülmény), vagy korábbi eltávozási idején nem vált-e érdemtelenné az újabb eltávozásra. Kizárja az újabb rövid tartamú eltávozás lehetőségét, ha az elítélt korábbi távolléte alatt bűncselekményt követett el. Egy évig nem engedélyezhető ez a jutalom annak az elítéltnek, aki korábbi távollétéről önhibájából nem tért vissza, hat hónapig annak, aki késve vagy ittasan visszatérve az intézet rendjét megzavarta.

A kimaradást, mint új jutalmazási formát az 1993. évi XXXII. törvény vezette be. A kimaradás sajátos, kettős célt szolgáló jogintézmény, egyfelől a jutalmak között van felsorolva, kiérdemelhetőségének feltételei tehát azonosak más jutaloméval, másfelől azonban a törvényhozó egy újabb, a szabadulás utáni beilleszkedést elősegítő intézményként hozta létre. A törvény ugyanis előírja, hogy a kimaradás elsősorban az elítélt kapcsolatainak fenntartására, munkahelyről és lakásról való gondoskodás elősegítése érdekében engedélyezhető. A kimaradás nem azonnal alkalmazható jutalom. Az elítéltnek a szabadságvesztéséből fegyházban legalább a büntetés tartamának a felét, büntönben legalább hat hónapot, fogházban legalább három hónapot kell töltenie. Az is jogosult lehet a kimaradásra, akit átmeneti csoportban helyeztek. A kimaradás időtartama alkalmanként nem haladhatja meg a huszonnégy órát. Költségeit az elítéltnek kell viselnie, ezért az intézet parancsnoka engedélyezheti, hogy a létben lévő pénze terhére költpénzt adjanak ki. Természetesen a költségek viselését a hozzátartozók vagy az elítéltet segítő szervezetek, személyek is vállalhatják. A jutalmazás sajátos, korábban ismeretlen formáját is lehetővé teszi a büntetés-végrehajtási törvény, ez pedig a kísérelővel vagy kísérelő nélkül engedélyezhető csoportos kimaradás. Ezt akkor alkalmazzák, ha az elítéltek csoportjai munkájukkal, magatartásukkal olyan előmenetelt tanúsítanak, hogy egy-egy kulturális, sport- vagy egyéb rendezvény megtekintésére, látogatására válnak érdemessé.

A büntetés-végrehajtási kódex tartalmaz kizáró feltételeket is. Nem engedélyezhető a kimaradás, ha az elítélt ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban, vagy ha a kimaradással kapcsolatos magatartási szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegte.

A jutalmak tehát változatos formát mutatnak, de kedvező hatásuk csak bizonyos követelmények betartása mellett érvényesül. Legyen arányba a teljesítménnyel, legyen fokozatos, de az elítélt személyiségének, előmenetelének, körülményeinek figyelembe vételével kiválasztottan, ezen túl megfelelő időben és időközönként történjék. A túl gyakori elveszti ösztönző hatását, sőt hibás önértékeléshez vezethet.

- Az enyhébb végrehajtási szabályok

Az 1993. évi XXXII. törvény egy Európában már széles körben elterjedt félszabad intézményt vezetett be, az enyhébb végrehajtási szabályokat.

A törvényi rendelkezések szerint:

Bv. tvr. 7/A. §.

(1) "A fogház, illetőleg a börtön végrehajtásának általános szabályainál enyhébb szabályok alkalmazása, illetőleg alkalmazásuk megszüntetése iránt a büntetés-végrehajtási intézet tesz előterjesztést a büntetés-végrehajtási bírónk.

(2) Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását az elítélt vagy védője is kezdeményezheti."

Alkalmazási feltételek:

Bv. tvr. 28/A. §.

(1) A fogház, illetőleg a börtön végrehajtásának általános szabályainál enyhébb végrehajtási szabályok akkor alkalmazhatók, ha – különösen az elítélt személyiségére, előéletére, életvitelére, családi körülményeire, bűnözői kapcsolataira, a szabadságvesztés során tanúsított magatartására, az elkövetett bűncselekményére, a szabadságvesztés tartamára tekintettel – a szabadságvesztés célja az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásával is elérhető.

(2) Az enyhébb végrehajtási szabályok nem alkalmazhatók, ha

a) az elítélt a szabadságvesztésből – előzetes fogvatartásban a szabadságvesztés foganatbavételét közvetlenül megelőzően folyamatosan töltött időt is beszámítva – a feltételes szabadságra bocsátásig esedékes időtartam felét nem töltötte le,

b) az elítélt szabadságvesztésből fogház fokozatban legalább 3 hónapot, börtön fokozatban legalább 6 hónapot nem töltött le,

c) az elítélt a törvény értelmében, (Btk. 47. § (4) bekezdés), vagy a bíróság határozata folytán nem bocsátható feltételes szabadságra,

d) az elítélt ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban.

Ebben az esetben az elítélt:

- a büntetés-végrehajtási intézetből huszonnégy órát, kivételesen negyvennyolc órát meg nem haladó időre, havonta legfeljebb négy alkalommal eltávozhat, azokon a napokon, amelyeken nem végez munkát;
- a személyes szükségletre fordítható pénzt készpénzben is kaphatja, és ezt a büntetés-végrehajtási intézeten kívül költheti el;
- a látogatóját a büntetés-végrehajtási intézeten kívül is fogadhatja;
- ha a büntetés-végrehajtási intézeten kívül dolgozik, a felügyelete mellőzhető".

A törvényi előírások alapján megállapítható, hogy az arra érdemes elítéltek számára vonzó jogintézményről van szó, amely egyfelől jelentősen elősegítheti a differenciált végrehajtást, ösztönzően hat az elítéltek előmenetelére, a személyzettel való együttműködésre, másfelől újabb lehetőség a külvilággal való kapcsolat bővítésére. Az is nyilvánvaló, hogy ez a jogintézmény nem a minden követelményektől mentes, nyitott börtönt jelenti, a kedvezmények csupán enyhítik az elítéltek személyi szabadságának korlátozását. Természetéből az is következik, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alá kerüléshez előzetes megfigyelési idő és bizalom kialakítása szükséges. Ezért írja elő a törvény a fogházban a rövidebb (3 hónap), börtönben a hosszabb (6 hónap) kiválási időt és zárja ki a fegyház fokozatú elítélteket a kedvezményezetttek köréből.

Kivételes jellegét jelenti, hogy a szabályozás nem tartalmaz olyan feltételeket, amelyek megléte esetén az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása kötelező lenne. Az elrendelés - az említett kiválási idők eltelte után - mindig bírói mérlegelési körbe tartozik. az elrendelés, illetve a megszüntetés eljárási szabályai a kivételesség további garanciáit tartalmazza. Az enyhébb végrehajtási rezsím kezdeményezésére - előterjesztés formájában - a büntetés-végrehajtási intézet jogosult.

E kedvezmény megadása bírói mérlegelésének elsődleges szempontja nyilvánvalóan az, hogy mennyire szolgálja a szabadságvesztés végrehajtásának célját. Így engedélyezése szolgálja-e az elítélt társadalomba való beilleszkedését, elérhető-e nála az újabb bűncselekmény elkövetésétől való tartózkodás. Ennek mérlegelésénél az intézet előterjesztésében, a bíró döntésében;

- az elítélt által elkövetett bűncselekményt,
- a kiszabott szabadságvesztés tartamát,
- az elítélt személyiségét,
- előéletét, életvitelét, családi körülményeit,
- és a büntetés töltése alatt tanúsított magatartását összességében veszi figyelembe.

Az enyhébb végrehajtási szabályoknak az elítéltek szempontjából legjelentősebb súlyú kedvezménye az intézet havonta legfeljebb négy alkalommal történő - rendszeresen huszonnégy, kivételesen negyvennyolc óráig terjedő - elhagyása.

Azt, hogy az elítélt havonta hány alkalommal lépheti át e jogcímen az intézet kapuját, attól függ, hogy a vele szemben támasztott követelményeknek mennyiben tett eleget, de attól is, rendelkezik-e a megfelelő, az utazáshoz, önmaga fenntartásához szükséges pénzüsszeggel, illetve kap-e hozzátartozóitól támogatás távolléte idejére.

Az elítéltnak az eltávozást a kialakult gyakorlat szerint minden alkalommal kérelmeznie kell, és köteles bejelenteni hová tartozik. Eltávozáskor az intézet igazolvánnyal látja el, amelyben személyi adatain kívül eltávozásának helye, az eltávozás, illetve a visszaérkezés ideje

szerepel. Nem a megadott helyen való tartózkodás akár a kedvezmény visszavonását is eredményezheti.

A személyes szükségletre fordítható összeg felhasználása az intézetben nem készpénzzel, hanem az elítélt keresményéből vagy letéti pénztartalékából való levonással történik. Ez alól kivételt a törvény az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásánál tesz lehetővé, amikor a készpénzt megkapja, azt az intézeten kívül költheti el. Ez egyben arra is ösztönzi az elítéltet, hogy pénzával takarékosan bánjon, úgy ossza be, hogy havonta többszöri eltávozásra maradjon fedezete.

A félnyitott végrehajtási mód egyik sajátos eleme a látogató intézeten kívüli fogadása. A hazai szabályozás nem teszi lehetővé a házastársak közötti intim együttlétét az intézetben, viszont jelentősen kiszélesítette az intézeten kívüli találkozás lehetőségét. A látogató fogadásának itt szabályozott módja azért került a törvénybe, mert huszonnégy órát meg nem haladó időre engedélyezett eltávozás rendszerint nem teszi lehetővé, hogy az elítélt a családjához utazzék. Arról természetesen nem az intézet gondoskodik, hogy ebben az esetben a látogató fogadása hol történjék.

A büntetés-végrehajtási intézeten kívül, felügyelet mellőzésével végzett munka a gyakorlatban azt jelenti, hogy az intézet és valamely munkaadó szervezet (önkormányzat, kft; magánvállalkozó stb.) között létrejött szerződés alapján az elítélt lényegében a szabad munkavállalóhoz hasonló körülmények között végez munkát.

Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása nem jelent új végrehajtási fokozatot, de eltérő rezsimszabályai miatt indokolt, hogy a hatálya alatt álló elítéltek számára külön elhelyezési körletet vagy lakóhelyiséget alakítsanak ki.

Erre elsősorban az intézmény félnyitott jellege, az elítélteknek a külvilággal való rendszeres érintkezési lehetősége (naponkénti kijárás a munkába, készpénz birtoklása, civil ruhában való tartózkodás) miatt szükséges. A hétvégi eltávozások miatt az elítéltek elhelyezésénél azt is célszerű szem előtt tartani, hogy lehetőleg lakóhelyükhöz közel eső intézet enyhébb végrehajtási szabályok végrehajtására kijelölt körletrészekre vagy lakóhelyiségbe kerülhessenek.

Az enyhébb végrehajtási szabályok rezsimszabályait az intézet parancsnok a házirendben szabályozza.

A törvény az elítélt büntetőeljárás-jogi helyzetének változásával, illetve érdemtelenné válásával összefüggően határozza meg az enyhébb végrehajtási szabályok korlátozását, illetve megszüntetését. Nevezetesen, ha az elítélt ellen újabb büntetőeljárás indult - és ezzel megnő elrejtőzésének veszélye - nem távozhat el az intézetből.

Bv. tvr. 28./A. §.

(3) "Az elítélt nem távozhat el a büntetés-végrehajtási intézetből, ha ellene újabb büntető eljárás van folyamatba."

Meg kell szüntetni az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását, ha az elítélt az eltávozással, illetőleg az intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályokat ismételten, vagy súlyosan megszegi, így különösen, ha az eltávozásról nem az előírt időben tér vissza, vagy súlyos fegyelemsértést követ el. Hasonlóképpen válhat érdemtelenné az elítélt, ha az intézetben követ el súlyos, vagy ismételt fegyelemsértést, vagy újabb szabadságvesztés végrehajtásáról érkezik értesítés. Mindezen esetekben az intézet

parancsnoka az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását felfüggeszti, és előterjesztést tesz a büntetés-végrehajtási bírónak a megszüntetésre.

- Az átmeneti csoport

A Bv. tvr. 29.§. (1). a következőket írja:

“ Azt az elítéltet, aki büntetését fegyház vagy börtön fokozatban tölti és szabadságvesztésből legalább öt évet kitöltött, a társadalomba való beilleszkedés elősegítése érdekében, a várható szabadulása előtt legfeljebb két évvel átmeneti csoportba lehet helyezni.”

A hosszú szabadságvesztésre ítélt szabadulásra való felkészítését egy 1978-ban létrehozott intézménnyel, átmeneti csoportba helyezéssel oldotta meg a törvényhozás. Az átmeneti csoport célja az, hogy korrigálja a börtönártalmakat, és segítséget nyújtson a szabadulást követő beilleszkedéshez. A szakirodalomban egyaránt bőséggel találunk olyan kutatási eredményeket, amelyek a tartós szabadságelvonásnak az elítélt személyiségére ható káros következményeit mutatja ki. A vizsgálatok igazolják, hogy a hagyományosan zárt rendszerű börtönökben nagyjából öt év eltelte után egy úgynevezett funkcionális pszichoszindróma megjelenésére lehet számítani, ami alapvetően az elszigetelés következménye.

Fő tünetei: - érzelmi, önértékelési zavarok,
- gondolkodási, kapcsolatteremtési nehézségek
- a valóságérzet elvesztése,
- fokozott neurotikus hajlamok,
- az agresszivitás megnövekedése.

A hosszú börtönbüntetésnél az önálló életviteli képesség csökkenése, a személyes kapcsolatok károsodása figyelhető meg. A tapasztalatok azt jelzik, hogy a részletesen szabályozott életrend korlátozza az elítéltet a mérlegelés, a döntés gyakorlásában, így akarati tevékenységében nagyfokú passzivitásra kényszeríti. A csökkenő akarati tevékenységgel fokozódik a döntéstől való félelem, a szabad élet egyre bonyolultabbá válik az elítélt számára, aki úgy érzi, egyre kevésbé tud megfelelni követelményeinek. A hosszabb szabadságvesztés az elítéltet tartósan kiemeli környezetéből, amelyből következően személyi kapcsolatai a legközelebbi hozzátartozók körére szűkülhetnek le. Addig kialakított csaknem minden más személyes kapcsolata megszűnik. Nehezíti a helyzetet, hogy még a legközelebbi hozzátartozókkal sem zökkenőmentesek a kapcsolatok, s ez az elítélt hangulatát alapvetően befolyásolja. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az elítéltek törekvése a kapcsolattartási lehetőségek szélesítésére a szabadulás előtti néhány évben felerősödik. A kutatások azt is kimutatják, hogy a tartós elszigeteltség káros szubjektív és objektív következményei csökkenthetők, ha az életrendjét fokozatosan közelítjük a szabad élet körülményeihez.

Az átmeneti csoport, elnevezéséhez hűen átmenetet képez a fegyház és a börtön fokozat, valamint a szabad élet viszonyai között. Az átmeneti csoportba helyezés általános törvényi feltétele tehát az, hogy az elítélt büntetését fegyház, vagy börtön fokozatban töltse, és abból legalább öt évet már kitöltött. A fegyház végrehajtási fokozatban a végrehajtás rendje olyan, hogy ebben hosszú tartalmi szabadságvesztés esetén sem érvényesülnek a fenti káros hatások, mert az elítélt nincs a külvilágtól szigorúan elkülönítve, és életrendje sem olyan mértékben

meghatározott, hogy ez az önálló életvitelre való készséget jelentősen csökkentené. Az öt év törvénybe foglalása pedig azt, hogy hazai törvényhozásunk is ezt az időtartamot tekinti a károsító hatások szempontjából értékelhetőnek.

(BOROSS JÁNOS-MÜNICH IVÁN: VISSZAESÉS ÉS BÖRTÖNADAPTÁCIÓ KJK. 1985.)¹⁷

A fenti feltételek megléte esetén a törvény előírja, hogy az elítéltet a ráható szabadulása előtt legfeljebb két évvel lehet átmeneti csoportba helyezni. A várható szabadulás időpontjának meghatározásához a feltételes szabadságra bocsátás esedékes időpontját is figyelembe lehet venni.

Az átmeneti csoportba helyezésről az intézet parancsnoka dönt, miután megvizsgálta az e csoportba helyezés feltételeit. Mivel az átmeneti csoportba helyezés nem az elítéltet megillető jogosultság, hanem lehetőség, a parancsnok azt is mérlegeli, hogy az elítélt áthelyezése az átmeneti csoport félig zárt körülményei közé nem veszélyezteti-e a közbiztonságot, a végrehajtás rendjét.

E változás lényege ugyanis az, hogy az elítéltra irányadó eredeti végrehajtási fokozat szabályai enyhíthetők. A jogszabály a végrehajtási mód enyhítésére nem ad tételes felsorolást, hanem azokat emeli ki, amelyek enyhítése különösen alkalmas lehet az átmeneti csoportba helyezés céljának elérésére.

Így az elítélt:

- eltávozása engedélyezhető huszonnégy órát meg nem haladó időre,
- jutalomként évi legfeljebb tizenöt nap rövid tartamú eltávozásra van lehetősége,
- részt vehet a büntetés-végrehajtási intézeten kívüli munkában,
- csökkenthető az átmeneti csoportban az életrend meghatározottsága,
- a büntetés-végrehajtási intézet kijelölt területén szabadon mozoghat,
- pártfogójával rendszeresen érintkezhet,
- az elítéltek öntevékeny szervezetének munkájában fokozatosan részt vehet.

A csoportokban kialakult belső rend szerint az elítéltek maguk tehetik otthonosabbá lakóhelyiségeiket, a házirend csupán a legszükségesebb kötelemeket tartalmazza. Szabadidejüket maguk szervezhetik, munkáltatásuk jórészt az intézeten kívül, szabad munkavállalók mellett történhet. A csoport a külvilággal való kapcsolatfelvételt fokozatosan, az eltávozási idő növelésével történik, ennek keretében az elítéltnak lehetősége nyílik családi kapcsolatainak erősítésén túl szabadulása utáni elhelyezkedésének és egyéb ügyeinek (pl.: egészségügyi, társadalombiztosítási) intézésére is. Az eltávozásról való pontos visszatérés próbatétele az elítélt visszailleszkedési szándékának.

A jogszabály számol azzal is, ha az átmeneti csoportba helyezés nem éri el a célját, az elítélt olyan magatartást tanúsít, amely a végrehajtás rendjét súlyosan sérti. Ilyennek tekinthető, ha az elítélt ismételen olyan fegyelemsértést követ el, amely miatt magánelzárást szabnak ki, vagy ellene újabb büntetőeljárás indult. Ebben az esetben lehetőség van az átmeneti csoportba helyezés megszüntetésére.

Az átmeneti csoport intézményének a végrehajtás progresszivitásában betöltött szerepe az 1993-as büntetés-végrehajtási novella hatályba lépése óta megoszlik az akkor létrehozott új intézmény, az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásával. Ez jórészt azokat a börtönfokozatra ítéltet érinti, akiket korábban az átmeneti csoportba helyeztek.

---

¹⁷ Boross János-Münich Iván: Visszaesés és börtönadaptáció KJK. 1985.

- A végrehajtási fokozat megváltoztatása

A bíróság az ítéletben határozza meg a szabadságvesztés fokozatát. Az elítéltnak a büntetés-végrehajtása alatti magatartása azonban azt mutathatja, hogy a büntetés céljának elérésére nem az ítéletben meghatározott fokozat alkalmas. Ezért a törvény lehetővé teszi, hogy a bíróság megváltoztathassa az ítéletben meghatározott fokozatot. Erről így rendelkezik:

“A büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartás esetén a bíróság úgy rendelkezhet, hogy a büntetés hátralevő részét eggyel enyhébb fokozatban kell végrehajtani, ha pedig az elítélt a büntetés-végrehajtás rendjét ismételt és súlyosan megzavarja, a bíróság elrendelheti, hogy a büntetés hátralevő részét eggyel szigorúbb fokozatban hajtsák végre.”

A végrehajtási fokozat megváltoztatásának lehetősége komoly ösztönzője lehet az elítélt kedvező előmenetelének, együttműködési készsége fokozásának. Az utóbbi években különösen megnövekedett az enyhébb fokozatba helyezés gyakorlata, míg a szigorúbb fokozatba helyezés csupán kis számban fordul elő. A gyakorlat azt jelzi, hogy a jogalkalmazók kellő fontosságúnak tekintik az enyhébb fokozatba helyezés intézményét, amely egyben segíti a szabadulás előkészítését is.

A szabadságvesztés fokozatának megváltoztatására a büntetés-végrehajtási kódex a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztésére ad lehetőséget, e mellett az elítélt és védője is kezdeményezheti. A célszerűség ebben az esetben amellettszól, hogy az eljárást ne az ítéelő bíró, hanem az intézet helye szerint illetékes büntetés-végrehajtási bíró folytassa le.

Az intézet az enyhébb fokozat kijelölésére tehet előterjesztést, ha az elítélt folyamatosan kifogástalanul teljesíti kötelességeit és a büntetés célja enyhébb fokozatban is elérhető. Az előterjesztésben tájékoztatni kell a bv. bírót a végrehajtott és a végrehajtásra váró szabadságvesztés(ek)ről, valamint arról, ha az elítélt ellen új büntetőeljárás van folyamatban.

A szigorúbb fokozat kijelölésére akkor lehet előterjesztést tenni, ha a végrehajtás rendjének ismételt és súlyos megzavarása miatt fegyelmi fenyítést szabtak ki.

Természetesen arra is van lehetőség - akár enyhébb, akár szigorúbb fokozatba helyezés történt -, hogy az elítélt magatartásának megváltozása a büntetés-végrehajtási bírót korábbi határozatának hatályon kívül helyezésére indítja, és elrendeli, hogy az elítélt a hátralevő időt az eredeti fokozatban töltsen le. A fokozat megváltoztatásának következménye a végrehajtási rend módosulása, de ezen túl érzékenyen érintheti az elítéltet, hogy a feltételes szabadság lehetősége is az új fokozathoz igazodva nyílik meg.

- A feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátás a XIX. század börtönrendszereiben alakult ki. Lényegében az, hogy az elítéltet a büntetés-végrehajtási intézetből elbocsátják, annak kilátásba helyezésével, hogy újabb bűncselekmény elkövetése vagy az elrendelt magatartási szabályok megszegése esetén a feltételes szabadság megszüntethető, ami a büntetés végrehajtásának folytatását vonja maga után. A feltételes szabadság a bíróság számára - a büntetés kiszabásához képest - korrekciós lehetőség, az elítélt számára, pedig perspektívát nyújt, ugyanakkor átmenetet és próbatételt is a társadalomba való beilleszkedéshez. A hazai

vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a feltételes szabadság intézménye jobban elősegíti a visszaesés megelőzését, mint a büntetés teljes kitöltése. A gyakorlati tapasztalatok szerint több év átlagában 4-5% között mozog az elrendelt feltételes szabadságra bocsátásokhoz képest a megszüntetések aránya, ami mindenképpen e jogintézmény gyakorlati hatékonysága mellett szól. A feltételes szabadság lehetősége az elítéltet a büntetés-végrehajtási rendjének betartására is ösztönzi, ezáltal pedig elősegíti a személyzettel való együttműködést. A határozott ideig tartó szabadságvesztésnél a feltételes szabadságra bocsátásnak egyik feltétele a büntetés meghatározott részének a kitöltése, amely a végrehajtási fokozathoz igazodik. E megkülönböztetésnek megfelelően fegyházban a büntetésének legalább négyötöd, börtönben legalább háromnegyed, fogházban pedig kétharmad részét kell kitölteni, minden esetben azonban legalább harminc napot.

A feltételes szabadságra bocsátásról a büntetés-végrehajtási bíró a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztése alapján, a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges időpontja előtt, az elítélt meghallgatása után határoz.

A feltételes szabadon bocsátás iránti eljárás tehát a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztése alapján indul meg, amelyben az elítélt magatartása alapján véleményt nyilvánít, hogy a büntetés elérte-e a célját. Az előterjesztésben foglalt következtetés az elítélt várható magatartásáról alkotott feltételezés, amely az elítélt szabadságvesztés végrehajtása alatt tanúsított magatartására épít, ezért különös gondot kell fordítani az elítélt értékelésére. Az értékelés az elítélttel kapcsolatos végrehajtás során történt fontosabb eseményekre:

- a viselkedésére,
- tanulására,
- munkavégzésére,
- a jutalmazására és
- fegyelmi adatokra,
- a szabadidő eltöltésének módjára,
- a kapcsolattartására,
- a szabadulásra való felkészítés érdekében tett intézkedésre terjed ki.

Az elítélt feltételes szabadságra bocsátásáról a büntetés-végrehajtási intézet helye szerint illetékes megyei (fővárosi) bíróságon működő büntetés-végrehajtási bíró határoz. A büntetés-végrehajtási bíró az elítéltet meghallgatja és az 1993-as büntetés-végrehajtási novella új rendelkezése szerint bizonyítás feltétele esetén tárgyalást tart, amelyen az ügyész és a védő is jelen lehet. Ha a büntetés-végrehajtási bíró az elítéltet nem bocsátotta feltételes szabadságra, a feltételes szabadságra bocsátását az elítélt és védője is kezdeményezheti.

A feltételes szabadságra bocsátás a szabadságvesztés-büntetés része, emiatt a büntetés csak a feltételes szabadság sikeres elteltével tekinthető "kiállottnak". A feltételes szabadság akkor telik el sikeresen, ha az elítélt nem követ el bűncselekményt, illetve az előírt magatartási szabályokat megtartja. Az elítélt a feltételes szabadság tartamára, de legkevesebb egy évre pártfogó felügyelet alá helyezhető.

3.8. Az elítéltek fegyelmi felelőssége

Mindenütt, ahol emberek élnek együtt, különösen a büntetés-végrehajtás kényszerfeltételei között, szükség van bizonyos rendre és a közösségi együttélési szabályok betartására.

A fegyelem fenntartás és a fegyelmi büntetések kiszabása a börtönök működésének a leglényegesebb és ezért egyik legfontosabb kérdései közé tartozik.

A fegyelmi eljárásoknak a legvégső megoldásként alkalmazott mechanizmusoknak kell lenniük. A börtönök, természetüknél fogva olyan zárt intézmények, ahol sok, általában ugyanolyan nemű embert akarunk ellenére tartanak fogva, megszorító feltételek mellett.

Elkerülhetetlen, hogy időnként egyes fogvatartottak valamilyen módon meg ne szegjék a büntetés-végrehajtási alapelveket és szabályokat. Tehetik más személy testi támadásával, tárgy ellopásával, megtagadva, hogy alávegyék magukat az intézetek belső szabályainak, a törvényes rendhez alkalmazkodásnak, nem engedélyezett tárgyak a börtönbe vételével, vagy bármilyen más módon. Egyértelmű eljárások sokaságára van szükség az ilyen események kezelésére.

Méltányos a hatékony büntetési rendre van szükség az általános alapelvek megvalósulása, a társadalom, a börtönszemélyzet és a fogvatartottak érdekeinek szolgálatában. A megfelelő kontrol és a kellő fegyelem, a személyes viselkedés és a közös tevékenységek vonatkozásában szükséges a börtönökben a fogva tartás elsődleges kezelési céljainak követéséhez is.

Ezen túlmenően a társadalom joggal várja el, hogy a börtönök fegyelmezetten működjenek, és a börtönszemélyzet biztonságos és hatékony őrzési és kezelői munkavégzése is ezen áll vagy bukik.

A biztonságos őrzés, a rendezett közösségi élet és az intézet kezelési céljai érdekében rendet és fegyelmet kell tartani.

A szabadságvesztést töltő elítéltet fegyelmi és büntetőjogi felelősség terheli. Fegyelmi vétséget követ el az a fogvatartott, aki:

- a büntetés-végrehajtás rendjét vétkezen megszegi,
- más fogvatartottat fegyelmi vétség elkövetésére szándékosan rábír,
- más fogvatartott részére fegyelmi vétség elkövetéséhez szándékos segítséget nyújt.

A fenti esetben fegyelmi eljárást kell indítani és felelősségre kell vonni. Ha a vétkes magatartás bűncselekményt is megvalósít, büntető feljelentést kell tenni az intézet helye szerint illetékes ügyészségnél. A büntetőeljárás a fegyelmit nem akadályozza, tehát helye van fenytés kiszabásának is. Ha a fegyelemsértés szabálysértést is megvalósít, azt fegyelmi vétségként kell elbírálni.

A fegyelmi fenytések alkalmazásának nem lehet célja szenvedés előidézése, vagy fizikai fájdalom okozása, de a hazai és nemzetközi szabályok tiltják minden olyan fegyelmező eszköz alkalmazását is, amely sérti az elítélt emberi méltóságát.

Az 1993. évi XXXII. törvény az elítéltekkel szemben alkalmazható fenytések számát szükítette, így a következók szabhatók ki:

- feddés,
- a személyes szükségeltre fordítható pénzösszeg csökkentése és
- magánelzárás.

A korábbi hét fenytési nemnek háromra csökkentésében a törvényhozónak az a szándéka tükrözódik, hogy nem tekinthetők megfelelő eszköznek az olyan büntetések, amelyek csökkentik a szabadulás utáni beilleszkedés esélyeit. Ezért törölte a kapcsolattartási jogot korlátozó és a munkadíj csökkentő fenytéseket. Kifejeződik az is, hogy a jogalkotó nem a fegyelmezést tartja a rend fenntartásához szükséges alapvető eszköznek, hanem annak elérését elsősorban a fogvatartott önkéntes jogkövetési magatartásától várja. Ezt segíti elő a pozitív ösztönzési rendszer.

A fegyelmi fenytések közül a feddés erkölcsi jellegű, a személyes szükségeltre fordítható pénzösszeg (ez az elítélt keresményéből vagy hozzátartozóitól beküldött pénzeszközökből elégíthető ki) csökkentése pedig anyagi- ellátási vonatkozású korlátozás. Ez utóbbi hat hónapig terjedő időre, legfeljebb ötven százalékkal csökkenthető. A felelősségrevonás legsúlyosabb formája, amely a szabadságvesztésen túl még további személyi szabadságot korlátozó elemeket hordoz: a magánelzárás. E fenytés személyi és egészségügyi korlátait tartalmazó előírás az, hogy nem szabható ki terhes és kisgyermekes nővel szemben és azzal szemben sem, akinél a büntetés-végrehajtási intézet orvosa egészségügyi jellegű kizáró okot állapított meg. A magánelzárás károsan befolyásolhatja az elítélt egészségügyi állapotát, ezért indokolt annak folyamatos figyelemmel kísérése és szükség esetén - orvosi javaslatra - végrehajtásának felfüggesztése.

A magánelzárás kiszabhatóságának időtartamát a törvény a szabadságvesztés végrehajtási fokozatától függően differenciáltan határozza meg. Fegyházban harminc, börtönben húsz, fogházban tíz napig terjedhet.

Fontos kérdés, hogy a magánelzárás tartama alatt mennyiben korlátozhatók az elítélt jogai. A büntetés-végrehajtási kódex erről pontosan rendelkezik:

- nem küldhet és nem kaphat csomagot,
- nem fogadhat látogatót, kivéve a lelkészt, valamint a szabadulás előkészítése érdekében a leendő munkáltatóját, a hivatásos pártfogót és a karitatív szervezet megbízottját,
- a személyes szükségleteire nem vásárolhat,
- nem veheti igénybe a büntetés-végrehajtási intézet művelődési és sportolási lehetőségeit, sajtóterméket nem olvashat.

A jogszabály tehát nem tiltja a levél kézbesítését vagy azt, hogy az elítélt a magánelzárás alatt sajtóterméknek nem minősülő kiadványt (például Biblia) olvasson. Engedélyezhető továbbá, hogy az elítélt a magánelzárás tartama alatt is dolgozzék vagy iskolai oktatásban részt vegyen. A törvény, garanciális súlyára tekintettel külön is kiemeli, hogy a magánelzárás alatt is biztosítani kell az elítélt számára a védővel való érintkezést, továbbá azt a lehetőséget, hogy a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának engedélyével,

felügyelettel meglátogathassa súlyos beteg hozzátartozóját és részt vehessen hozzátartozója temetésén.

A kettős büntetés elkerülése érdekében a magánelzárás folytán elmaradt látogatást, csomagküldeményt és vásárlást e fenyítés kitöltése után pótolni lehet.

A fegyelmi fenyítés kiszabása a fegyelmi jogkör gyakorlójától - ez lehet az intézet parancsnoka, a büntetés-végrehajtási osztály vezetője vagy a nevelő - messzemenő egyéniesítést kíván meg. A fenyítés kiszabásánál figyelemmel kell lenni a fegyelemsértés súlyára és természetesen nem hagyhatók figyelmen kívül az elkövetés körülményei, az intézet általános fegyelmi helyzete sem. A fenyítés mértékének megállapításakor a fokozatosságot is szem előtt kell tartani.

A magánelzárás kiszabása alkalmazásának törvényességi biztosítója, hogy az elítélt e fegyelmi határozat ellen fellebbezéssel élhet a büntetés-végrehajtási bíróhoz. A hatályos szabályozás tehát megnyitja a bírósági felülvizsgálat útját. A fellebbezéssel nem húzhatja el indokolatlanul a fegyelmi felelősségre vonást, ezért azt a fenyítés közlésekor nyomban be kell jelentenie az elítéltnak. E fellebbezésnek a fenyítés végrehajtására - a büntetés-végrehajtási bíró döntéséig - halasztó hatálya van. A büntetés-végrehajtási bírónak az elítélt fellebbezését öt napon belül kell elbírálnia. A fellebbezés elbírálásakor a büntetés-végrehajtási bíró döntési jogköre nem korlátozott, tehát a megtámadott határozatot megváltoztathatja vagy helybenhagyhatja. A büntetés-végrehajtási bíró ezen határozata ellen az elítélt, az ügyész és a védő az általános szabályoknak megfelelően további, a területileg illetékes bírósághoz benyújtott fellebbezéssel élhet. Ez azonban már nem halasztó hatályú a fegyelmi büntetés végrehajtására.

Az intézeti rend és a fegyelem fenntartása érdekében az állománynak jobban meg kell ismernie a rendbontások okait, s azok hatását az elítéltek magatartására.

A fogvatartottak „rossz magaviselete” sokszor a szervezetlenség eredménye, vagy az utasítások meg nem értésének a következménye.

3.9. Következtetések:

A fejezetben leírtam a jelenlegi nevelési tevékenységet, a folyamatok és a résztvevők egymásra hatását. A nevelői tevékenységet a jelenlegi gyakorlatban helyesebb kezelési tevékenységnek nevezni, hiszen tartalma távol áll az eredeti jelentéstől, a megtévedt rabok szocialista emberré való átnevelésétől.

Sajnos az elmúlt években nem történt, nem történhetett meg a nevelői tevékenység igazán komoly reformja.

A jelenlegi rendszer problémája, hogy a nevelői tevékenység, és általában a fogva tartotti körleteken belüli kezelési munka alapvetően segítő, humán jellegű tevékenység, ugyanakkor a nevelők (és a belső felügyelet is) számos olyan biztonsági tevékenységet folytat, ami alapvetően összeegyeztethetetlen az ilyen fajta munkával. A nevelő fenyíti a fogva tartottat, zárkát ellenőriz, levelet ellenőriz, látogatást bonyolít stb. Ezért állítom, hogy a nevelő munkája során szinte nap mint nap „skizofrén állapotba” kerül, hiszen nehéz elképzelni, hogy empatikusan tudná kezelni egy olyan ember problémáit, akit előtte megfenyített...A bizalom ilyenkor a fogva tartott részéről is irreális. Amint azt láthattuk számos kategóriát, alkategóriát kell és szükséges képezni a fogva tartotti populáción belül. Mégis mind kiválasztás-

módszertani, mind büntetés-végrehajtási szakmai szempontból nézve számos kivetni való van a rendszerben.

Első probléma az, hogy nincs egységes mérőeszköz a fogva tartottak klasszifikációjára. A felkészítő részlegeken elhelyezett fogva tartottak befogadó beszélgetése nem alkalmas több kockázati faktorú, részletes és egységes klasszifikációs eljárás lefolytatására. Erre valószínűleg egy a büntetés-végrehajtási szervezetnél rendszeresített kérdőív, survey volna alkalmas, amely valamennyi rizikó-faktort tartalmazza, és a nevelők, a biztonsági személyzet részére is könnyen alkalmazható. Számos ilyen jellegű mérőeszköz ismeretes a nyugati büntető-igazságszolgáltatási rendszerekben, ezek „magyarítása” mindenképpen indokolt.

A másik igen fontos kérdés a Büntető Törvénykönyvben meghatározott büntetés-végrehajtási kategóriák kérdésköre. A Csemegi Kódex idején még modern és számos garanciális elemet tartalmazó rendelkezés mára erősen túlhaladottá vált, jelenlegi ismereteim szerint mégsem került ki az új Büntetés-végrehajtási Törvény tervezetéből. Pedig nehéz megindokolni, hogy az elítélt alapvető kategorizálásáról miért egy a rabot alig ismerő bíró dönt, és miért nem a börtönre való felkészítő tevékenység, a klasszifikáció során dől el ez a kérdés.

Ez a szinte a világ valamennyi országában bevett gyakorlat nálunk csak vágyálom, a büntetés-végrehajtás szakmai javaslatait ez ügyben a kodifikátorok nem vették figyelembe.

IV. FEJEZET: ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK, AJÁNLÁSOK

A bűnözés Magyarországon a rendszerváltozás óta robbanásszerűen növekedett. Az ismertté vált bűncselekmények többsége a lakosság vagyoni- és személyi biztonságát közvetlenül sérti, az életminőséget kedvezőtlenül befolyásolja.

A társadalom biztonságának egyik fontos terepe a büntetés-végrehajtás.

Egyrészt a fogva tartás okán megóv egyes nemkívánatos személyek további bűncselekményének elkövetésétől, másrészt a reintegráció megkezdésének alapvető terepe.

A fogva tartás biztonságát alapvetően két tényező befolyásolja, a statikus és a dinamikus biztonsági tevékenységek.

A statikus biztonsági tevékenység fejlesztése szükséges, ugyanakkor ha reálisan gondolkozunk, láthatjuk, hogy további fejlesztésekre az elkövetkező időkben nemigen lesz lehetőség. A statikus biztonság fejlesztése elsősorban pénzkérdés, hiszen mind a státuszok, mind a védelmi rendszer fejlesztése az anyagiak függvénye.

Sajnos – mivel állami feladatról van szó – az Európai Unió keretek bevonása sem képzelhető el ezen a területen, hiszen az ilyen típusú fejlesztéseket kizárólag költségvetési összegekből lehet fedezni.

A legújabban épült börtöneink egy kvázi lízing-konstrukcióban ún. PPP. beruházás keretében létesültek, ez azonban csak és kizárólag új telepítésű intézeteknél működhet, hiszen a vállalkozó nem csak az építésben, hanem az üzemeltetésben is érdekelt.

A statikus biztonsági tevékenység fejlesztésének legkomolyabb kihívása a különösen veszélyes fogva tartotti kategória kezelése lesz a jövőben. Az ebbe a kategóriába tartozók-szervezett, erőszakos bünelkövetők, terroristák, pszichopáták, tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték – száma egyre növekszik, kezelésük, állandó figyelemmel kísérésük, biztonságos őrzésük mindenféleképpen további erőforrások bevonását igényli majd.

Véleményem szerint a statikus biztonsági rendszer fejlesztésére csak akkor juthat elegendő anyagi és személyi erőforrás, ha a büntetés-végrehajtás egyéb területeiről ésszerűen átcsoportosítják. Az átcsoportosítás az én értelmezésemben természetesen nem azt a korábban megszokott módszert jelenti, hogy pl. a gazdasági osztály, vagy a nevelési szakterület rovására státuszokat tesznek át a biztonsági osztály állományába. A feladatok átgondolására, átcsoportosítására van szükség az eredmények eléréséhez. (A „javaslatok” c. részben erre kitérek.)

A dinamikus biztonsági tevékenység hasonló problémákkal küzd. A siralmas létszámhelyzet mellett komoly rendszerbeli problémák merülnek fel.

A büntetés-végrehajtásnál évek óta működnek a - reszocializációt elsegítő – különféle oktatási, szakképzési és munkáltatási programok. Az esetek túlnyomó többségében ezek a projektek nem kapcsolódtak egymáshoz, a szabadulás utáni foglalkoztatást pedig egyáltalán nem vállalták fel.

További probléma, hogy a projektek csak és kizárólag egy-egy intézetre koncentráltak, az intézményi átjárhatóság nem volt megoldható. Ez igen komoly kérdés, hiszen a 15-16 ezer fős fogva tartotti népesség komoly hányada (800-1000 fő) kerül átszállításra valamely okból hetente, és ezért hosszabb-rövidebb ideig, vagy véglegesen kiesik a foglalkoztatási programokból.

A büntetés-végrehajtásnál évek óta működnek a - reszocializációt elsegítendő – különféle oktatási, szakképzési és munkáltatási programok. Az esetek túlnyomó többségében ezek a projektek nem kapcsolódtak egymáshoz, a szabadulás utáni foglalkoztatást pedig egyáltalán nem vállalták fel.

További probléma, hogy a projektek csak és kizárólag egy-egy intézetre koncentráltak, az intézményi átjárhatóság nem volt megoldható. Ez igen komoly kérdés, hiszen a 15-16 ezer fős fogva tartotti népesség komoly hányada (800-1000 fő) kerül átszállításra valamely okból hetente, és ezért hosszabb-rövidebb ideig, vagy véglegesen kiesik a foglalkoztatási programokból.

Az elítéltek foglalkoztatásának növekvő súlyú területe az oktatás és képzés. Az idők folyamán nagymértékben megváltozott az oktatás-képzési program jellege és célja. A módosulás iránya a korábbi javító-fegyelmező eljárásról a személyiség és a szociális készség, az egyéni tapasztalatok gazdagítása felé mutat. A fogvatartottak iskolai végzettsége, előképzettsége mindenütt alacsonyabb a társadalmi átlagnál, amely jelzi, hogy a bűnelkövetők többségénél a normál szocializációs folyamatokban zavarok keletkeztek. Kézenfekvőnek tűnik tehát a börtönben e hiányok pótlásával elősegíteni a beilleszkedés műveltségi feltételeinek javítását. Ez azonban nem jelentheti a művelődés ráerőszakolását az elítéltekre, tiszteletben kell tartani szabad választási lehetőségeiket.

A nemzetközi ajánlások éppen ezért a "börtönnormalizációs" törekvések mentén az elítélt tanuláshoz, művelődéshez való állampolgári jogának csorbítatlanságára hívják fel az államok figyelmét. Az ajánlások ezen túl olyan erőfeszítésekre serkentik az államokat, hogy tegyék lehetővé az elítéltek számára a választást az oktatásban-képzésben, illetve a munkatevékenységben való részvétel között, illetve mindkét foglalkoztatás mellé ugyanolyan anyagi ösztönzőket rendeljenek (az Európai Tanács miniszteri Bizottsága R/89. számú ajánlásából).

A büntetés-végrehajtási intézetekben szervezett alapfokú iskolai oktatás feltételei az 1993-as törvényi módosítással változtak. A nemzetközi ajánlásokkal összhangban a hatályos szabályozás nem teszi kötelezővé (mint korábban a 40. életévüket be nem töltött elítéltek számára) az általános iskola elvégzését, az állampolgárokra vonatkozó tankötelezettség az elítéltekre is a 18. életév betöltéséig terjedhet. E változással jelentősen csökkent az általános iskolai oktatásban részt vevő elítéltek száma.

A beiskolázás általános visszaesése mellett különösen kedvezőtlen, hogy csökkent az analfabéták, illetve az alacsony iskolai végzettségűek oktatásban való részvétele. A hazai gyakorlat mindig megkülönböztetett figyelmet fordított az úgynevezett korrekciós oktatásra, a tapasztalatok ugyanis azt mutatták, hogy az alapvető írási és számolási készségek elsajátításával jelentősen megkönnyíthető a hétköznapi életben az eligazodás.

A büntetés-végrehajtás által kínált lehetőségekhez képest viszonylag csekélynek mondható az elítéltek érdeklődése a középiskolai tanulmányok folytatására, a felsőfokú oktatásban való részvételnek pedig ez idő szerint alig-alig van gyakorlata. Ezért különösen a '93-as törvényt módosítás óta a büntetés-végrehajtás egyik kiemelt feladatává vált azoknak az ösztönzési és támogatási formáknak a kimunkálása, amelyek vonzóvá teszik az elítéltek számára az oktatásban, képzésben való részvételt. A motiváció erősítését szolgálja, hogy az 1995/96-os tanévben az alapfokú oktatásban bevezetésre került az ösztöndíjrendszer. A bv. kódex 1995-ös módosításával pedig megteremtődött az oktatásban részt vevő elítéltek anyagi támogatásának jogszabályi háttere, nevezetesen "ha az elítélt munkavégzés helyett tanulmányokat folytat, ennek idejére jogszabályban meghatározott mértékű pénzbeli térítésre jogosult".

Az elítéltek oktatásának finanszírozási eszközeit kívánja mozgósítani a legújabb végrehajtási szabályozás, amikor lehetővé teszi egyházi, illetve alapítványi támogatású iskola szervezését és működtetését a büntetés-végrehajtási intézetekben. Jelenleg az általános és középiskolai oktatásra az intézetek falai között kerül sor, az újabb szabályozás azonban már a külföldön jól bevált gyakorlatot követve bevezeti az úgynevezett externátusi rendszert, azaz meghatározott biztonsági feltételek megléte esetén az elítélt a büntetés-végrehajtási intézetből kijárva folytathatja tanulmányait. Ugyanakkor az intézet rendjét, biztonságát óvja az a rendelkezés, miszerint az úgynevezett különleges biztonságú körletre helyezett - fokozott veszélyességet hordozó - elítélt szervezett iskolai oktatásban csak magántanulónaként vehet részt.

Az oktatás dologi és személyi kiadásait az alapfokú oktatás céljára a büntetés-végrehajtás biztosítja, a közép- illetve felsőfokú képzés esetében az egyéni elbírálás alapján történik. A vizsgákra való felkészüléshez a más jogszabályban meghatározott tanulmányi és vizsgaszabadság jár az elítéltnak. Az oktatási intézmény a szabadságvesztés ideje alatt megszerzett bizonyítványt a büntetés-végrehajtási intézetre utalás nélkül állítja ki.

Az elítéltek szakmai képzésével szemben támasztó elvi követelmény, hogy vegye figyelembe a munkaerő-piaci igényeket. A '90-es években kialakult hazai gyakorlatban főképpen a rövid tartamú, úgynevezett munkaerő-piaci képzések váltak elterjedtté. A cél itt olyan szakmák kiválasztása, amelyek rövid idő alatt, intenzíven elsajátítható elméleti és gyakorlati ismereteket közvetítenek és államilag elismert végzettséget, adnak (ezek körét az Országos Képzési Jegyzék tartalmazza).

Az elítéltek szakmai képzésének szélesítésében feladatok hárulnak a gazdasági társaságokra (kft-k), amelyek szakmailag felkészült munkatársakkal és tanműhelyek, gyakorlólhelyek kialakításának lehetőségével rendelkeznek. A büntetés-végrehajtás az elítéltek szakképzésében különböző szakoktató szervezetek fokozottabb bevonását tervezi, a képzés finanszírozásának támogatását, pedig szakképzési alap létrehozásával kívánja biztosítani.

Az elítéltek szakmára felkészítésének feltételei a '90-es években nem váltak könnyebbé. Ennek számos gyakorlati akadálya között megemlíthető a munkaerő-piaci igények gyors változása, az elítéltek a szakképzésnél alapkövetelményként jelentkező általános képzettségbeli hiánya, a büntetés rövid időtartama, valamint a képzés jelentős költségvonzatai. A fejlett piacgazdasággal rendelkező országokban sem fűznek túlzott illúziókat a szabadultak könnyű elhelyezkedéséhez, ennek ellenére nem mondanak le a szakmai képzés széles skálájának kínálatáról, mert annak nem csupán közvetlen elhelyezkedést elősegítő hasznát, hanem szélesebb műveltséget nyújtó, személyiségfejlesztő hatását is nagyra értékelik.

4.1. Javaslatok:

Szabályozási és jogi feladatok:

Jelenleg is folyik az új Büntető Törvénykönyv és a Büntetés-végrehajtási Kódex kodifikációja. Sajnos a szakma azon javaslatát, mely szerint a büntetés-végrehajtási fokozatokat meg kellene szüntetni, és a börtönök személyzetére kellene bízni a fogva tartottak kategóriákba sorolását elvetették. Nem tudom mi volt ennek az igazi indoka, mindenesetre

bízom benne, hogy nem kerül le végleg a napirendről ez a kérdés, hiszen az intézetek szakmai munkáját és az elítéltek reintegrációját is nehezíti ez az állapot.

Mindezekon túl az egyik legfontosabb feladat az egységes klasszifikációs rendszer kialakítása a büntetés-végrehajtásnál. Az egységes mérőeszköz kidolgozása és rendszerbe állítása elodázhatatlan feladat, alapvető kulcs a biztonságos működés garantálása érdekében.

Szintén törvényi szintű szabályozást igényelne az úgynevezett „félúti”, vagy „inkubátor” házak működésének és működtetésének megszervezése. A Nyugat-Európában és Észak-Amerikában évtizedek óta működő rendszer lényege, hogy a feltételeken szabadságra bocsátott személyeket nem engedik ki azonnal a társadalomba, hanem egy bizonyos ideig védett környezetben, bizonyos ellenőrzés alatt élnek, programjaikat, tevékenységeiket pedig szervezik és felügyelik.

A program lényegét hazánkban az alábbiakban felvázolt tranzit-foglalkoztatási modellben lehetne megvalósítani:

A projektek gerincét a képzés részeként csoportban, védett körülmények között végzett, de idővel a piac hatásainak is kitett termelés vagy szolgáltatás jelenti. Ez a képzési-foglalkoztatási modell az ún. „tranzit rendszer”, melynek egyes elemei már működnek a magyar büntetés-végrehajtásban. (EQUAL-Sopronkőhida)

A tranzit modell alkalmazása egyébként a képzésben-munkáltatásban résztvevők számára is „kényelmes” megoldás, hiszen a fogva tartottak „kéznél vannak”, megfelelő kiválasztás esetén a lemorzsolódás elhanyagolható mértékű.

- Pszichoszociális támogatás (amelyet a projekt teljes ideje alatt biztosítani kell)
- Minden résztvevő számára egyéni velük egyeztetett fejlesztési tervet kell kidolgozni, amely a képzésen túl pszichoszociális (személyiség-) fejlesztésük, felzárkóztatásuk stb. tervét is magába foglalja. A pszichoszociális támogatás a projektben résztvevők szociokulturális (családi-, lakás-, anyagi- stb.) körülményeinek és személyiségük (pszichoszociális állapotuk) rendeződésének, fejlődésének elősegítését, valamint önálló életvitelük megalapozását szolgálja.
A személyiségfejlesztés nem merülhet ki tréningekben, hanem mindenekelőtt olyan-non-direktív, áttételesen ható módszerekkel történő – pszichés klíma megteremtésére és fenntartására kell törekedni, amely mintegy magától elősegíti a résztvevők pszichoszociális állapotának rendeződését.
- Gondoskodni kell a projektrésztvevők fizikai állapotának fejlesztéséről is.
- Lehetővé kell tenni, hogy a projektben résztvevők folyamatosan részt vehessenek a képzés alapját jelentő termelést vagy szolgáltatást kísérő tervező szervező, adminisztrációs stb. tevékenységekben, illetve a projekt megvalósítását, a projektrésztvevőket érintő döntésekben, a projektszakaszok, a projekt egészének értékelésében is.
- A projekt előkészítő szakasza (a projektrésztvevők felkutatása, közülük - a projekt szempontjából - leginkább megfelelőek kiválasztása, ráhangolásuk, motiválásuk az előttük álló feladatokra, pályaorientációjuk, felzárkóztatásuk vagy ismereteik felújítása stb.), valamint a foglalkoztatást kísérő pszichoszociális támogatás mind azt szolgálják, hogy a lehető legkisebb legyen a projektből való lemorzsolódás, és a lehető legtöbben tegyenek sikeres vizsgát.

- Felesleges pályaaorientációt tervezni akkor, ha a projektben csak egyetlen szakmában indul foglalkoztatás. Több szakma esetén viszont alkalmat kell adni arra, hogy a résztvevők, valamelyik szakma melletti elköteleződésük előtt kipróbálhassák magukat legalább azokban, amelyek érdeklik őket. Törekedni kell a nemek munkaerő-piaci részvételével kapcsolatos sztereotípiák csökkentésére és lehetőséget kell adni a hagyományosan másik nem által dominált szakmák kipróbálására, választására is.
- A foglalkoztatással egybekötött képzés
A foglalkoztatásra kell, hogy épüljön a kiválasztás, a pályaaorientáció, a munkamotiváció erősítése, a munkával kapcsolatos attitűdök, a munkakultúra, a munkavégző képesség fejlesztése, a gyakorlati, esetleg az elméleti képzés is, valamint a kulcsképeségek fejlesztése.
- Célszerű a képzést modulszerűen tervezni és végrehajtani, s az egyes modulok végén köztes vizsgát tartani. A gyakorlati képzés mellett biztosítani kell a projektben résztvevők elméleti képzését is. Legjobb, ha a projekt résztvevői - heti 1 nap - iskolai keretekhez hasonló formában tanulják a szakmai elméletet, s így csökkenhetnek az iskolával szemben korábban kialakult fenntartásaik, előítéleteik. Természetesen adott projekt során a helyi lehetőségek és szükségletek szerint az elméleti képzés más formái (pl.: a foglalkoztatással összekapcsolt elméleti képzés, a tömbösített elméleti képzés stb.) is támogathatóak.
- Arra kell törekedni, hogy a szakmai ismeretek mellett a munkaerő-piacon magasra értékelt kulcsképeségek (a megbízhatóság, a pontosság, a felelősségtudat, az ambíció, az alkalmazkodó-képesség, a kreativitás, a nyitott gondolkodásmód, a kommunikációs képeségek, a csoportban való együttműködés képesége, a problémafelismerő, problémamegoldó képeség, a tanulásra való képeség, stb.) is fejlődjenek.
- Szükség lehet arra is, hogy a projektrésztvevők idegen nyelvet tanuljanak vagy alapvető számítástechnikai ismereteket is kapjanak.
- A projektrésztvevőkkel munkaszerződést és felnőttképzési szerződést kell kötni. A projektrésztvevőknek – a projektben végzett termelő vagy szolgáltató tevékenységük ellenértékéeként – a foglalkoztatással egybekötött képzés időtartamára (min.13-max.15 hónap) számítva átlagosan legalább a jogszabályban meghatározott bért kell biztosítani. Fontos, hogy a foglalkoztatás értékteremtő tevékenység legyen, akár úgy, hogy a projektben résztvevők szükségleteit, a projektet megvalósító szervezet vagy annak környezete érdekeit szolgálja, akár úgy, hogy az előállított termék (vagy szolgáltatás) eladható legyen, és árbevételt hozzon.
- Amennyiben a gyakorlati képzéssel egybekötött foglalkoztatást a főpályázó nem tudja biztosítani, ez valamelyik konzorciumi partnernél is megvalósulhat. Ebben az esetben azonban a projekt résztvevőkkel a foglalkoztató konzorciumi partnernek kell munkaszerződést kötni.
- Az elhelyezkedés előkészítése arra szolgál, hogy a projektből kilépő, már képzettséggel rendelkező résztvevők – az elsődleges munkaerő-piacon – munkahelyhez jussanak. Ennek érdekében, még a foglalkoztatás ideje alatt, a projektben résztvevők bevonásával, álláshelyeket kell feltárni, s a résztvevők és a leendő munkahelyek közötti kapcsolatokat fokozatosan ki kell építeni.
- A nyomkövetés, utógondozás (6 hónap)
Az utógondozás célja, hogy a projektből kilépők segítséget kapjanak új munkahelyükön történő sikeres beilleszkedésükhöz és esetleges (egyéni, családi, munkahelyi) problémáik vagy kríziseik megoldásához is.
A projekt eredményeként elszámolható minimum négy hónapos (folyamatos) munkában maradásnak ebben a szakaszban kell megvalósulnia. Ebben a szakaszban a

célcsoport számára a projekt keretén belül már nem fizethető munkabér, ugyanakkor a kimenetként elvárt munkában maradáshoz szükséges támogató szolgáltatások, (pl. szociális munkások nyomkövető, támogató munkájára) finanszírozására támogatás igényelhető.

- Arra is gondolni kell, hogy a projektben résztvevők egy része olyan erősen kötődhet a projekthez, hogy az abból való kiválásukat (leválásukat) is segíteni kell.
- Az is elképzelhető, hogy a résztvevők vagy egy csoportjuk a projektből való kilépés után együtt marad, s - akár a szervezet kebelén belül - önálló vállalkozásként biztosít munkát és megélhetést a projektből kilépők számára. Azonban egyéni vállalkozóvá és östermelővé válás nem lehet a projekt kimenete.

A modellt, illetve a félúti-ház (inkubátorház) megvalósítását már korábban javasoltam a tárca felé, mivel megvalósítása európai források bevonásával megoldható. A minisztérium válaszából kiderült, hogy véleményük szerint alkotmány-ellenes lenne ez az intézkedés, mivel a volt fogva tartottak mozgásszabadságát korlátozná.

Véleményem szerint a rendőrségi-, illetve párfogói előírások sem korlátozzák jobban ezt az alapjogot, illetve néhány a miénknél régebbi demokráciával rendelkező ország is sikerrel hajtja végre ezt a projektet, így valószínűleg meg lehet majd találni a módot a program beindítására.

4.2. Szervezési feladatok:

Világos és érthető, hogy a büntetés-végrehajtás területe nem tartozik hazánkban a prioritások közé. Anyagi forrásainak bővülése a költségvetés keretein belül nem valószínű. Mégis elengedhetetlenül fontos legalább az alapvető biztonsági tevékenységek fenntartása és – legalább kismértékű – fejlesztése.

Véleményem szerint a belátható jövőben ennek legkézenfekvőbb formája az Európai Unió pályázatok és kiemelt projektek felhasználása.

Mivel a humán erőforrás fejlesztése és a társadalmi reintegráció kiemelt célja és feladata is az Európa Unió rövid- és középtávú terveinek, így kézenfekvő az ezeken a kereteken lévő összegeket bevonni a dinamikus biztonsági tevékenység fejlesztésébe.

Jelenleg az alábbi területeken valósítható meg a fejlesztés:

- Fogva tartotti oktatás, szakképzés finanszírozása (beleértve az ösztöndíj rendszer teljes felváltását és ezzel óriási megtakarítást eszközölve)
- Elítelt foglalkoztatás
- Rehabilitációs programok, tréningek
- Kommunikációs tréningek
- Személyi állomány képzése
- Személyi állomány szupervíziója

A programok által jelentős költség megtakarítást érhet el a szervezet. A 2008-tól 2015-ig tervezett humán erőforrás operatív programból csaknem 10 milliárd forint áll rendelkezésre ilyen jellegű programok lebonyolítására.

Végig kell gondolni, melyek azok a szakterületek melyek munkájának nyitottabbá tételével státuszok szabadíthatók fel a szakmai tevékenységek számára. Véleményem szerint a büntetés-végrehajtás azon területei, melyek nem közvetlenül fogva tartottakkal foglalkoznak nagyrészt kiadhatóak külső cégek számára. Ez már középtávon is megtakarításokat eredményez. Klasszikusan ilyen terület a műszaki üzemeltetés, étkeztetés, egészségügy és a személyzeti tevékenység jó része.

Az, hogy ez eddig nem valósult meg, pusztán az érdek-ellentétek kérdése volt, véleményem szerint azonban a jövőben megkerülhetetlen a kérdés.

4.3. Ajánlások:

Értekezésem az alábbi területeken nyújthat segítséget:

- Rendszerszemléletű alapot nyújt a büntetés-végrehajtási biztonsági rendszereket illetően,
- Hozzájárul a szakterületet érintő prioritási lista felállításához és végrehajtásához, a szükséges fejlesztési területek konkrét meghatározásához,
- Alapul szolgálhat az illetékes szaktárca, illetve a kapcsolódó területek feladatainak ismételt áttekintéséhez, újraértelmezéséhez,
- Elméleti alapot nyújt a büntetés-végrehajtást oktató intézmények felkészítési tevékenységéhez,
- Gazdagítja a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem könyvtárát, forrásmunkaként segítheti a kutatók munkáját.

Megítélésem szerint az értekezésben foglaltakat az alábbi szervezetek tevékenységében lehet konkrétan hasznosítani:

- Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium
- Büntetés-végrehajtási Szervezet
- Szociális és Munkaügyi Minisztérium és szervei
- Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

4.4. Új tudományos eredmények:

Tudományos kutatásaimon alapuló doktori értekezésemben a következő, ezidáig mások által fel nem tárt eredményeket rögzítettem:

- Definiáltam a biztonsági rendszer fogalmát, elemeit, meghatároztam a statikus és dinamikus biztonsági tevékenységek módszereit.
- Behatároztam a jelenlegi büntetés-végrehajtási rendszer legfontosabb működési problémáit, a fejlesztési szükséges területeket.
- Elemeztem a büntetés-végrehajtási rendszerek működését, a különböző biztonsági fokozatú intézetek és intézmények üzemeltetésének elméleti és gyakorlati problémáit.

- Nemzetközi tapasztalataim és kutatásaim alapján javaslatokat fogalmaztam meg a biztonsági rendszer költség-hatékony fejlesztésére az Európa Uniós operatív programokkal összhangban.
- Bizonyítottam, hogy a biztonsági rendszerek és tevékenységek egyike sem létezhet a másik nélkül, kölcsönösen kiegészítik egymást, ezért fejlesztésük is csak összhangban képzelhető el. A magyarországi biztonsági fejlesztések statikus irányba történő hangsúly-eltolódása maga után vonja a dinamikus rendszer fejlesztésének szükségességét.”

A témában folytatott évtizedes szakmai-kutatói tevékenységemet annak rendeltem alá, hogy értekezésem során valóban olyan tudományos eredményeket érjek el, melyek a büntetés-végrehajtás szakmai tevékenység gyakorlati fejlesztését szolgálják.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balogh, Banka, Csordás: Büntetésvégrehajtási-jog I. kötet (BM. Kiadó 1983.)
- Bereczki Zsolt László: A szociológiai iskola hatása a magyar büntetőjog alkotásra a 20. század elején (Börtönügyi Szemle 2000/2.)
- Bereczki Zsolt László: Speciális csoportok a büntetés-végrehajtási intézetekben (Börtönügyi Szemle 2000/4.)
- Bereczki Zsolt László: A büntetés-végrehajtási fokozatok változásáról a Büntető Törvénykönyv változása kapcsán (Doktoranduszok Fóruma 2001. Miskolci Egyetem)
- Bereczki Zsolt László: Best practices handbook (MATRA, Fund of Netherlands)
- Bereczki Zsolt László: Implementing a euroconform penal system (Budapest, 2001.)
- Borill, Teeres, Patton: Safer custody group (Freyne Q. O'Connor 1992)
- Carrol Leo: Race relations in a maximum security prison (Lexington 1974.)
- Csetneky-Boross: Börtönpszichológia (Rejtjel 2000.)
- Deák Ferenc István szerk.: Az Európa Tanács újabb börtönügyi ajánlásai
- Deme, Lőrincz, Magyar: Büntetés-végrehajtási igazgatás II. kötet
- Farkas-Róth: Előadások a büntető eljárási jog köréből (Bíbor)
- Foucault Michael: Felügyelet és Büntetés (Gondolat KK. 1990.)
- Garabedian Peter G. : Social roles and processes of socialization in prison community (Journal of Criminal Law 1964. 55.)
- Gönczöl Katalin: Csökkenthető-e a börtönnépeség (Esély 1990/5.)
- Hajdú Miklós: Lelki gondozás a börtönökben (BSZ. 1991/1.)
- Herczog Mária: Megbékélés és jóvátétel (Család, Gyermekek és Ifjúsági Könyvek, 2003)
- Huszár László: .....és bűnhődés (Kandidátusi értekezés 1997.)

- Kabódi-Mezey: A büntetéstan elméleti és történeti alapja (ELTE 2003.)
- Kádár András: Presumption of guilt (Bp. HC. 2004.)
- Kovacsicsné Nagy Katalin: Igazságügyi statisztika (Rejtjel statisztika, Bp., 2001.)
- Lukács Tibor: Szervezett dilemmák: a börtön (Magvető, 1987.)
- Magyar jogtörténet. Szerkesztette: Mezey Barna, Osiris Kiadó 1996.
- Menyhai Imre: Voltunk, megvolnánk leszünk? (Püski, 1996.)
- Münnich, Boross: Visszaesés és börtönadaptáció (BP. KJK.1985.)
- Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része (Bp. Korona 2001.)
- Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog különös része (Bp. Korona 2005.)
- Redlich Alexander: Konfliktusmoderálás (Műszaki Kiadó, 2000.)
- Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái (Bp. Osiris 2000.)
- Toch Hans: Tartsd magadnál a cellád kulcsát (Albany University, 1999.)
- Walmsley Roy: Prison System in Central and Eastern Europe (HEVNI, 1996. Helsinki)
- Zonda Tamás: Öngyilkos nép-e a magyar? (Végeken Alapítvány 1991.)

JOGSZABÁLYI HIVATKOZÁS

- Az 1995. évi CVII. törvény: A büntetés-végrehajtási szervezetről
- Az 1993. évi XXXII. törvénnyel módosított 1979. évi 11. törvényerejű rendelet
- Biztonságvédelmi Kézikönyv Szerkesztő: Dr. Szövényi György KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2000.
- Szolgálati Utasítás 1874. Hivatalos kiadás
- Kivonat a magyar Kir. Igazságügy miniszterének 1874-ik évi február 18-án 698. szám alatt kelt szabályrendeletéből
- Büntetés-végrehajtási Testület Őrszolgálati Szabályzata 1959. Az IM.Bv.OP. Kiadványa

- A Büntetés-végrehajtási Testület Őrszolgálati Szabályzata 1966. Az IM.Bv.OP. Kiadványa
- A Büntetés-végrehajtási Testület Őrszolgálati Szabályzata 1974. Az IM.Bv.OP. Kiadványa
- A Büntetés-végrehajtási Testület Őrszolgálati Szabályzata 1982. Az IM.Bv.OP. Kiadványa
- A Büntetés-végrehajtási Testület Biztonsági Szabályzata 1989. Az IM.Bv.OP. Kiadványa
- A Büntetés-végrehajtási Szervezet Biztonsági Szabályzata 1997. A Bv.OP.0114/97.(IK Bv.Mell.2) OP. Intézkedése a bv. szervezet Biztonsági Szabályzatának Kiadásáról
- Oktatási Tananyag a Bv. Szervezet Oktatási Központja hallgatói számára Szerkesztette: Molnár Gyula bv. alezredes, Budapest, 2000.
- Az Igazságügy- miniszter 5/1998.(IK.10.) IM. Utasítása. Kényszerítő eszközök fegyverzeti anyagok, hír- és biztonságtechnikai rendszerek, védőfelszerelések és eszközök rendszeresítéséről a büntetés-végrehajtási szervezetnél.
- A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokának 1-1/10/1999. (IK.Bv.Mell.) A kényszerítő eszközök, fegyverzeti anyagok, hír- és biztonságtechnikai rendszerek, védőfelszerelések és védőeszközök típusainak és készlet-normáinak meghatározása.
- A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokának 1-1/60/1999. OP. Intézkedése a Szolgálati kutyák alkalmazásáról
- A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokának 0107/1997. számú OP. Intézkedése a fogvatartottak különleges biztonságú körleten való elhelyezésének szabályairól
- Kezelési leírás a büntetés-végrehajtásnál rendszeresített biztonságtechnikai rendszerhez Budapest, 2000.
- A BVOP. heti fogvatartotti létszámjelentése

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

A kontakt személy (Börtönügyi Szemle, 1996/4.)

Társszerzőként: Olvasási szokások vizsgálata a személyi állomány és a fogvatartottak körében (Bv. Szakkönyvtár, 1997/2.)

Drog és rács (BSZ. 1997/4.)

A szociológiai iskola hatása a magyar büntetőjog alkotásra a 20. század elején (BSZ. 2000/2.)

Változó börtön (BSZ. 2000/3.)

Speciális csoportok a bv intézetekben (BSZ. 2000/4.)

Társszerzőként: Szuicid elemek a börtönökben (BSZ. 2001/3.)

Az Európai Unió börtönügyi politikája (BSZ. 2002/4.)

Az eukonform büntetés-végrehajtás megvalósítása Magyarországon (Miskolci Egyetem, Doktoranduszok Fóruma 2000.)

A bv. fokozatok változtatásáról a Btk. változtatása kapcsán (ME, Doktoranduszok Fóruma 2001.)

Szuicidumok a büntetés-végrehajtási intézetekben (ME Doktoranduszok Fóruma 2002.)

A magyar büntetés-végrehajtás és az Európai Unió (Igazságügyi Minisztérium honlapja)

Education in the Hungarian prison system (European Prison Education Association Bulletin, 2004.)

Társszerzőként: A szexuális bántalmazás társadalmi megítélése az EU egyes tagországaiban és Kanadában (BSZ 2005/3.)

Társszerzőként: A fiatalkorú fogvatartottak kezelésének specialitásai a bv. intézetekben (Új Ifjúsági Szemle 2005/8.)

Társszerzőként: Best practices (kézikönyv) (MATRA , Fund of Netherlands Ministry of Foreign Affairs)

Marginalizálódott csoportok kezelésének lehetőségei. (Börtönügyi Szemle 2007/1)

